

Ter Inleiding

Het Begijnhof te Mechelen.

De studie van de begijnhoven werd in de laatste twintig jaren op algemeen, zowel als op lokaal Mechels plan, ieder door een auteur onder de loupe genomen. Hoe uitgebreid ook hun opzet, hoe lofwaardig hun pogen, toch laten hun werken enkele, zeer gewichtige kwesties onaangeroerd of onvoldoende opgelost. Alzo heeft pater A. Mens in zijn ruime studie over de Begijnen- en Begardenbewegingen de vraag niet beantwoord waar, wanneer en met welke bedoeling deze religieuze actie ontstond.

Op lokaal terrein heeft pastoor F. De Ridder verdienstelijk werk geleverd met in verschillende bijdragen, verschenen in de *Handelingen van de Oudheidkundige kring van Mechelen*, de geschiedenis van het begijnhof aan te raken. Deze lectuur projecteert evenwel geen klaar beeld van de toestand, omdat de auteur zelf geen klare kijk had op de eerste inrichting en de evolutie van ons later zo uitgebreid begijnhof, omdat hij niet schijnt wijs te geraken uit de opeenvolging en de aanwezigheid van het groot en klein begijnhof, ja zelfs verwarring sticht met te spreken over het Oud Begijnhof in de betekenis van het begijnhof buiten de muren, t.t.z. het derde, waar de oorspronkelijke documenten met "Oud Begijnhof" het klein begijnhof op de Dekenij bedoelen.

Zonder ons te gewagen aan een definitieve uitspraak en een doordringend onderzoek van de begijnenbeweging – dat in het raam van dit inventaris hoegenaamd niet zou passen – durven we toch de aandacht vragen voor de geschiedenis van de Mechelse begijnhoven in grote lijnen. Om te beginnen voor een anoniem handschrift uit de verzameling van de C.O.O. te Mechelen¹. Het zou o.i. de moeite lonen in het licht van deze aanduidingen de oorsprong der begijnenbeweging te onderzoeken, abstractie gemaakt van het legendarisch, religieus romantisme. Het impuls zou van Praag zijn uitgegaan, waar een Grieks geleerde, als bisschop, de koningin en haar beide dochters zo ver in de katholieke leer had gedreven dat ze de wereld wilden vaarwel zeggen en de geestelijke staat omhelzen. Hun tengere lichaamsbouw en wankel gezondheid zouden echter de gestrengere orderegels niet verdragen, evenmin als het nachtelijk gebed en de regelmatige vasten. Daarom namen ze hun intrek in een woning buiten Praag, waar zes priesters in de kerk dienden, zodat ze per dag minstens drie à vier missen konden bijwonen, met een sermoen vóór en een na de middag.

De koningin vroeg daarop aan hun gemeenschap een naam te schenken, waarop de bisschop deze gaf van "Ten honderd cellen", t.t.z. honderd huizen, ieder met een keuken, refter, dormter en een gemeenschappelijke zaal voor vijf personen. Een meid zou voor het werk instaan. De leden van deze communautiteit gaf hij de naam van begijnen, gevormd uit het samenvoegen van de eerste lettergreep van de drie vrouwenamen Beatrix, Ghyselgundis en Nazarena, wat in het syrisch dienaars of dienstmaagd betekent. Hun leven zouden ze richten naar de voorschriften van de Tien Geboden, toegepast in volle ootmoedigheid, eenvoud en gehoorzaamheid. Hun kledij vertoont de kleuren van het koninklijk schild: drie witte lelien op zwart veld. De falie of mantel omgeeft hun zoals ook het schild.

Deze begijnenbeweging of – zoals pater A. Mens zich uitdrukt – deze vrije genootschappen van recluzen, anders gezegd begijnachtige vrouwen zonder kloosterregels, worden tegen het einde van de 12^e eeuw, doch vooral sedert het begin van de 13^e, hier ten onzent en inzonderheid in het zuidelijk gedeelte van Duitsland veel talrijker aangetroffen dan men op het eerste zicht zou durven vermoeden². Elders spreekt hij de mening uit dat in 1216 begijnen bestonden in Frankrijk en in Duitsland,

---

¹ C.O.O. Mechelen, N° 9443: *Hoe die beghinen eerstwerff opcomen sijn*.

² A. Mens; *De Begijnen en Begardenbeweging*, p. 372.

alsook dat enkele jaren later diezelfde beweging een veroverende wending in Brabant had aangenomen ¹.

Te Mechelen ontstonden de begijnen in 1207 en vestigden zich in een woning van de huidige Begijnenstraat, om aldaar zonder regel een deugdzaam leven te slijten. Ten einde een priester-biechtvader regelmatig bij de hand te hebben schaarden ze zich bij het godshuis van de rustende priesters, die in ruil voor deze diensten op hun verzorging mochten rekenen. Weldra stond het de Mechelse begijnen vrij hun eigen huis te bewonen of bij hun ouders hun intrek te nemen. Dergelijke tegemoetkoming wijst ontegensprekelijk op een zeer vroege bloei, waardoor het begijnhof niet zo zeer een werkelijke, dan wel een spirituele communautiteit vormde, waarvan de leden voor de rituele gebeden en devote oefeningen samenkwamen. Daaronder bekleedden de werken van barmhartigheid een vooraanstaande plaats, meer in het bijzonder het verzorgen van hun kranke medezusters en het helpen van weinig bemiddelde begijnen. Uit deze activiteit ontsproten de beide onderafdelingen van elk begijnhof: de Infirmierie en de Kiste of anders genaamd de H. Geest van de begijnen.

Niet zodra kreeg deze communautiteit vaste vorm of de traditionele strijd ontstond tussen de stad en het begijnhof omtrent de superioriteit van het geestelijk of het wereldlijk gezag. Een opene brief van Karel de Stoute, op 17 mei 1471, vermeldt dat de begijnen daarom in 1259 hun intrek hadden genomen in een begijnhof buiten de wallen. Hier worden zeker de eerste wallen bedoeld en de nederzetting deze van de Dekenij, waar reeds in 1246 een kapel stond ter ere van de H. Catharina. Daar werd de nieuwe gemeenschap ingericht met een Infirmierie en een Kiste.

Deze plaats behielden de begijnen tot de nieuwe muren ze in het stadsgebied hadden ingesloten en terzelfder tijd het superioriteitsgeschil nieuw voedsel had ontvangen. Alzo spreekt charter N° 4864 van de "communitas beginarum in Machlinia" voor het jaar 1272, waar charter N° 6554 het heeft over een "domus debillium beghinarum juxta Mechliniam", reeds in het jaar 1279, en charter N° 4886 precizeert in 1287 met "beghinas apud Maschliniam commorantes". De vroegere, beproefde oplossing had andermaal een toepassing gevonden en de begijnen betrokken een nieuw begijnhof buiten de stadswallen. De materiële inrichting ging gepaard met een statutaire, vermits de bisschop van Kamerijk in 1286/7 nieuwe standregelen uitvaardigde. Eens te meer horen we spreken van een Infirmierie en een Kiste, die, om ze te onderscheiden van deze op het oud begijnhof, de hoedanigheid verwierven van "infra curtim", waardoor bovendien een transactie van node bleek (cfr. N° 6616) om alle ongunstige concurrentie te vermijden of te voorkomen. Want op het verlaten hof bleven de gebrekkige zusters achter, die later vervangen werden ten einde het uitsterven te beletten, zelfs na de vernietiging in 1300, en die, doordat alle inkomsten naar de jonge stichting werden gedraineerd, door dat hoofdhuis werden bevoorrad. Deze polarisatie der gelden maakt het tevens mogelijk naast de Infirmierie ook een leprozerie in het leven te roepen en in stand te houden omstreeks 1296 (cfr. N° 4906). Tien jaar te voren werd de begijnenkerk tot parochiekerk bevorderd, gevoed door de offergelden van de lijkdiensten, onder voorwaarde aan het kapittel jaarlijks 11 pond te betalen, benevens enkele andere verplichtingen ².

Het Mechels begijnhof had met gunstig gevolg en op voordelige wijze de gevaarlijke kloppen van superioriteitsgekibbel met kapittel en magistraat handig omzeild. Zijn volledig apparaat van kerk, Infirmierie, Kiste en leprozerie zou deze rust willen benutten om het maximum effect van zijn werking te bereiken. Doch weldra siddert en roert de begijnenwereld tot in zijn grondvesten! Zijn voortbestaan staat op het spel, daar de begijnen – samen met de begarden – door paus Clemens V, omwille van hun ongezonde disputen over de H. Drievuldigheid, het goddelijke wezen, hun predicaties

---

¹ A. Mens; *o.c.*, p. 276-278.

² Fr. De Ridder, *De oorsprong van Mechelens Begijnhof en van de parochies in de volkswijk der stad*, in *Bulletijn van de Oudheidkundige Kring van Mechelen*, 1930, pp. 64-65.

over de artikelen van het kristelijk geloof en de zeven sacramenten, discussies die veel contradictorische opinies bevatten, werden veroordeeld. Deze onorthodoxe geloofsuitdieping had vooral in Duitsland diepe wortels geschoten. Tegen deze afschaffing protesteert Mechelen, doordat het hof, net als de andere in de Nederlanden, door deze ketterij niet was aangetast. Daarom verduidelijkt paus Joannes XXII de gedachte van zijn voorganger, omschrijft nader dezes veroordeling en betoogt dat hoofdzakelijk de begijnen van Duitsland bedoeld werden (13-8-1319) en dat deze van Mechelen door een zeer stichtend leven hadden uitgemunt ¹.

Pas dertig jaar later ontketenden de Mechelse begijnen een geweldig dispuut met de heren van het kapittel over de benoeming van de pastoor van de begijnenkerk. Na diepgaande studies omtrent de grond van de kwestie besloten de kanunniken, op 24 november 1354, dat het hof zelf de titularis mocht benoemen en hem aan het kapittel voorstellen. Dit laatste maakt de naam binnen de acht dagen aan de bisschop over ². Gebeurt deze formaliteit niet dan hebben de begijnen het recht direct de bisschop op de hoogte te brengen, terwijl de priester zijn functie waarneemt van zodra de grootmeesteressen aan deken en kapittel de te betalen gelden hebben overhandigd.

De archieven vertonen geen sporen meer van prestigetwisten tot de reeds vermelde brief van 17 mei 1471 een einde stelt aan de onzekerheid in zake voorrang tussen het kerkelijk en het wereldlijk gezag ³. De magistraten betoogden dat de begijnen op twee eminente burgers hadden beroep gemaakt om hun bezittingen te bereedderen en dat ze derhalve zoals alle burgers de accijsrechten dienden te betalen. Karel de Stoute beslist dat pastoor en begijnen hun brood mogen bakken in de Infirmerie voor alle personen van dit huis, zijn dienstboden, alsook hetgene dat aan de armen wordt bedeed. De Kiste geniet van dezelfde voordelen zonder iets te betalen. Onder zelfde condities zullen beide hun bier brouwen. De andere begijnen kwijten de rechten zoals de gewone burgers. Pastoor en meesteressen kiezen twee proviseurs, stellen ze voor aan het stadsbestuur, dat de verkozen kandidaten moet aanvaarden.

Voortaan begint voor de begijnen een moeilijke periode, vol onrust, ingevolge de onstabiele regering. Alzo roepen ze de hulp in van paus Sixtus IV, op 24 oktober 1478, die beveelt de begijnengoederen met rust te laten. Onder Philips II kennen ze hachelijke momenten in 1572 ⁴. Na de bemeestering van de stad door de Spanjaarden legt Alva de hand op de inkomsten van de geestelijkheid als straf voor de opstand. Na tussenkomst van Rombout Vergheest, vicaris van de aartsbisschop, verleent de bezetter handlichting voor de goederen van kloosters, godshuizen, kerken en geestelijke personen, die vallen buiten de voorschriften van het plakaat en derhalve van betaling worden vrijgesteld.

In 1578 staat het begijnhof te Mechelen andermaal in de branding ⁵. Op 16 februari wordt beslist dat de helft ervan moet platgelegd worden door het vuur. De actie van het gepeupel en de ijver van de soldaten bewerken dat het volledig in de vlammen opgaat. De 1.200 begijnen en de 300 leden van het dienstpersioneel zijn dakloos en zwermen uit op zoek naar een onderkomen. Geleidelijk keren ze terug en op 19 maart richten de grootmeesteressen de vraag aan de koning om over het Keizershof te mogen beschikken. Deze beslist dat de bewoners de plaats zullen ruimen, dat de begijnen de nodige herstellingen en veranderingen mogen uitvoeren op staatskosten ⁶. Ook de aanliggende huizen worden gehuurd, waar gedurende de Calvinistische bezetting van 1580 tot 1585 in het geheim de mis wordt gelezen en de sacramenten toegediend.

Dit verblijf in de stad en de geest van gehoorzaamheid aan de voorschriften van het concilie van Trente zetten de begijnen aan hun verblijf bestendig te kiezen binnen de

---

¹ C.O.O. Mechelen, N° 9436.

² C.O.O. Mechelen, N° 9436.

³ C.O.O. Mechelen, N° 9436.

⁴ C.O.O. Mechelen, N° 9436.

⁵ Cfr. Fr. De Ridder, *Mechelens groot begijnhof binnen de stad*, in *Bulletijn van de oudheidk. Kring van Mechelen*, 1935, pp. 15-43.

⁶ C.O.O. Mechelen, N° 9436.

stadsmuren. De koning weigert hun evenwel het Keizershof af te staan en toont zich bovendien niet zeer enthousiast over hun opzet, dat het aantal geestelijke goederen merkkelijk zou verhogen. Daarom doen de begijnen in 1595 het voorstel hun nieuw hof op te richten in het dun bevolkte kwartier van de Nonnenstraat. Ze begeren het huis van Fontes aan te kopen, samen met de huizen die binnen de afsluiting zullen vallen. Doordat ze moeilijkheden vrezden van de zijde der magistraten, huurders en eigenaars, doen ze Philips II het voorstel de stad het aantal huizen te laten bepalen waarover ze mogen beschikken, de huurders de nodige tijdruimte te bieden om zich een andere woonst te verzekeren, terwijl de koning de maatregelen zou dienen te treffen om de woekerprijzen te beletten en onder meer de verkoopsom der huizen te bepalen op basis van de waarde der twee laatste jaren. Ten slotte verzoeken de begijnen Philips II de ordonnantie op het verwerven der onroerende goederen met een begrijpende mildheid te willen toepassen. Aan dit project hecht deze laatste zijn goedkeuring. De stad heeft er derhalve voor te zorgen dat de gewezen huurders nieuwe huizen in hun bezit krijgen en dat de eigenaars desgevallend tot verkopen zullen gedwongen worden.

In het bezit van deze koninklijke goedkeuring mochten de begijnen aan de uitbouw van hun hof denken. Jaren lang geleek dit kwartier op een uitgestrekte bouwplaats, begrepen tussen de Nonnenstraat, de Krommenelleboogstraat tot aan de Vrouw van Mechelstraat en twee roeden ver in de Cellebroedersstraat. Op 9 oktober 1595 komt de toelating het begijnhof af te sluiten aan de Schrijverstraat, t.t.z. tussen "Het Zwaantje" en "Sint Niklaas" in de Kathelijnestraat. Als amortisatie betaalt het 12 artooise ponden per jaar en blijft onderworpen aan de accijsrechten op het bier, aan de belastingen en de jurisdictie van Mechelen.

Tijdens de regering van de aartshertogen gaat de aankoop van gronden regelmatig door en veroorzaakt een vervreemding van onroerende goederen voor een bedrag van 40.000 gulden, zonder te gewagen van de eigendommen der Infirmerie. Het jaarlijkse basis-inkomen slonk daardoor op gevoelige wijze: de traditionele politiek, die we reeds konden aanstippen voor de H. Geesttafels en de godshuizen wordt ook hier gehuldigd. De begijnen vragen daarom de aartshertogen deze verkochte eigendommen door andere te vervangen voor een bedrag van 24.000 gulden. Hun verlangen krijgen ze ingewilligd, te meer daar ze van een verwaarloosd kwartier een modelwijk hebben gemaakt, waar 80 nieuwe huizen de 50 oude op voordelige wijze vervingen.

Evenwel heeft het begijnhof de ideale, klassieke uitbreiding nog niet bereikt. De grootmeesteressen vragen derhalve, in 1652, de toelating de Vrouw van Mechelstraat met haar drie huizen te incorporeren, samen met de beide kleine blekerijen, die komen tot aan de Plankstraat. Nieuwe aankopen hebben plaats. Alzo tellen de begijnen in 1655 in handen van de algemene ontvanger der koninklijke domeinen 480 pond aan amortisatiegeld van de goederen, waarvoor ze in 1654 het octrooi ontvingen. Hiermede heeft de materiële uitbouw een einde genomen, want de archieven vertonen er ten minste geen sporen van.

Deze reële inrichting van het begijnhof te Mechelen ging andermaal gepaard met de publicatie – op 22 maart 1588 – van de nieuwe statuten, door Joannes Hauchinus gericht aan pastoor, kapelannen, hofmeesteressen en begijnen van het aartsbisdom. Zijn opvolger Matthias Hovius legt op 5 augustus 1591 enkele punten vast voor de kleding, de levenswijze en de scholen van de begijnen ¹. Op zijn beurt huldigt Jacobus Boonen detailveranderingen, waarna Andreas Cruesen, op 20 december 1660, een nieuw reglement tracht in te burgeren. Dit misnoegt de begijnen uitermate. Ze beroepen zich op de Mechelse magistraten, wier beslissing van 24 januari 1661 de meesteressen verbiedt aan deze voorschriften gehoor te geven, ten minste zolang de onderhandelingen met de aartsbisschop geen definitief resultaat hebben bereikt. Het geschil kwam zelfs voor de Grote Raad, doch uiteindelijk bleef het zonder gevolg ².

---

¹ Cfr. Ook Fr. De Ridder, *Mechelens groot begijnhof*, in *Bulletijn van de Oudheidk. Kring van Mechelen*, 1935, pp. 17-18.

² *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 267, 3 juli 1823.

Deze tekst van 1588 laat ons toe natuurgetrouw het dagelijkse leven van de begijn te schetsen, aangevuld en soms terecht gezet door het ingrijpen van de autoriteiten tegen misbruiken en vervormingen ¹.

1. De voorwaarden tot aanvaarding.

Niemand wordt als begijn ontvangen zo ze niet van uitstekende reputatie is en gezond naar geest en lichaam. Ze mag elders geen geloften hebben afgelegd, noch gehuwd zijn of schulden dragen.

Bij haar aankomst moet ze een bed, voorzien van lakens en dekens medebrengen, alsook in het bezit zijn van behoorlijke kledij en huisraad. Door haar inkomen, renten of geldelijke vergoeding voor haar arbeid moet ze in haar onderhoud kunnen voorzien, ten minste gedurende de drie eerste jaren geen financiële last zijn voor het begijnhof. Om deze eventualiteit volkomen uit te schakelen zal ieder nieuwelinge een borg aanduiden, die in deze periode alle risico voor de gemeenschap zal afwentelen.

Voldoet de kandidate aan deze voorwaarden, dan heeft ze nog een jaar proeftijd door te maken in een convent of bij een oude begijn om zich zelf en het bestuur van het hof toe te laten een oordeel te bellen of dat leven haar de verwachte voldoeningen zal waarborgen. Deze novice-meesteres moet haar pleegkind naarstig gadeslaan en haar oversten een getrouw rapport overleggen. Gedurende die proeftijd mag het de gewone kledij behouden onder voorwaarde dat deze niet te opvallend is. Ten laatste zal één maand vóór de officiële aanvaarding de pastoor van het begijnhof deze gebeurtenis aankondigen en aldus een ultieme controle mogelijk maken.

2. De aanvaarding.

De ontvangst geschiedt openbaar in de kerk, in aanwezigheid van de pastoor en midden de grootmeesteressen. De te aanvaarden begijn knielt voor het hoofdaltaar onder wereldlijke falie. De pastoor houdt een gelegenheidsermoen tot stichting van de nieuwelinge en herhaalt nogmaals bij het einde de beletselen die haar aanvaarding kunnen verhinderen. Op ieder van deze vragen moet de novice antwoorden. De waarheid verzwijgen of een antwoord verdraaien helpt niet, want in deze eventualiteit wordt de aanneming te niet gedaan.

Na het Veni Creator met versicula en collecte volgt de H. Geestmis, waaronder de novice communiceert. De pastoor legt vervolgens op haar hoofd hetzij het witte doek, gedurende de periode van Pasen tot Allerheiligen, hetzij de falie van Allerheiligen tot Pasen. Onder eed belooft ze ten slotte aan het bestuur van het begijnhof een stipte gehoorzaamheid en een ongerept leven gedurende gans haar verblijf, terwijl ze volgende woorden uitspreekt:

“Ik N. ghelove onsen Eerweerdighsten Heere den Eertsbisscop van Mechelen, den prochiaen van desen hove ende den grootmeesterssen ende alle haer lieden wettelijcken naecomelinghen gehoorzaamheit na den statuten van desen hove ende te leven in reinicheyt so lange als ick begijnken zijn sal. Soo wil mij Godt helpen Maria sijn ghebenedijde Moeder ende alle Godts heyligen.”

3. Kleedsel en Huisraad.

Het oude kleedsel, vorm en kleur worden bewaard, tenzij de aartsbisschop – na overleg met pastoor en grootmeesteressen – er anders over beschikt. Het haar der bejinnen wordt afgesneden en behoorlijk kort gehouden. Daarover dragen ze een hoofddoek, wel zuiver, doch niet opvallend door kleur of stijfheid. Buiten het hof hangen

---

¹ C.O.O. Mechelen, N° 9436.

ze huiken om, vooral wanneer ze op reis gaan, dragen ze strooien hoeden, zwart van tint, zonder opzichtig boordsel, wimpels of bandeletten. Dit zijn trouwens ook de kentekens voor hun schoenen, pantoffels alsmede hun meubelen. Begijnen hebben zelfs geen ledikanten, doch eenvoudige koetsen, bezitten ook geen wereldse schilderijen, die slechts hun devotie zouden beperken. Bovendien dragen ze er zorg voor de kinderen, die bij hen ter schole komen, te doen uitmunten door hun eenvoud in kledij en zedigheid in hun optreden.

4. De Godsdienstoefeningen.

Alle begijnen moeten dagelijks mis horen en de zeven getijden lezen. De ongeletterden bidden voor de metten en de lauden een rozenhoedje, voor de primen één pater, één ave, het symbolum en de Tien geboden. Voor de tertiën, sexten en nonen telkens drie pater en evenveel ave's; voor de vespers vijf pater en vijf ave's, voor de completen drie pater en drie ave's met het symbolum der apostelen. De andere begijnen kunnen zich met deze gebeden vergenoegen, met de getijden van O.L.V. of beter nog een zwaarder reeks uitkiezen. Op zon- en feestdagen volgen allen de officies en sermoenen in hun kerk, waar de oversten de afwezigen optekenen.

In de conventen voegt men bij de opgelegde gebeden van de fondatie de psalmen en andere gelegenheidsgebeden. Onredelijke verplichtingen worden – naar gelang de profijten – door de aartsbisschop in akkoord met de pastoor en de grootmeesteressen gemilderd en aan de tijdsomstandigheden aangepast.

Niemand mag boeken lezen met een hogere vlucht tenzij na goedkeuring van de pastoor. Niemand mag zich binden aan zijn biechtvader of andere personen, een andere regel onderhouden, omdat uit deze praktijken onrust en onbeslistheid voortspruiten.

Minstens eens in de maand gaat de begijn te biechten; ook eens per maand nadert ze tot de H. Tafel, tenzij de pastoor of de biechtvader er om gegronde redenen anders over beslissen. Ook kommuniseren ze op de vier hoogdagen van het jaar, alle geboden feestdagen van O.L.V., op de kerkwijding en het feest van de patroon of patrones. Deze opsomming betekent een maximum, want den begijnen wordt uitdrukkelijk de raad gegeven niet meer dan geboden de sacramenten te gebruiken, doordat anders de gewoonte en met haar de slenter en de oneerbiedigheid intreden.

Eens in de vasten en eens in de advent gaat elke begijn bij de prochiaan te biechten. Niemand mag het echter wagen zijn toevlucht te nemen tot een reguliere of seculiere priester van buiten het hof, tenzij tot de gardiaan of de president van de Minderbroeders, de rector van de Jezuiten, de prior of sub-prior van de drie biddende orden, en dan nog met het consent van de pastoor van het begijnhof. Deze mag evenwel de gevraagde toelating niet weigeren, indien de begijnen hem de naam van de biechtvader overmaken.

Twee aan twee gaan de begijnen in alle processies en openbare plechtigheden, onmiddellijk na het kruis, gevolgd door de grootmeesteressen, de pastoor en de rest van de geestelijkheid. De rentmeesters en andere officieren sluiten de delegatie.

De scholieren houden voortaan de beide partijen in de zang van mis en getijden; de priesters zingen enkel de lectiones, het benedicite, de kapittelen en collecten.

5. De handelingen van de begijnen.

Het wordt de begijnen op het hart gedrukt oversten noch medezusters het leven onaangenaam te maken, ze door woorden, werken of gebaren te kwetsen of te trachten ze op dergelijke wijze te vernederen. In tegendeel, hun eerbaar en devoot leven weze de anderen een opbeuring, een prikkelend voorbeeld, of een stilzwijgende vermaning.

Daarom mag niemand, a fortiori geen man of knechtjes, bij hen komen inwonen. Dat verbod dateert reeds van januari 1280, wanneer de bisschop van Kamerijk het kapittel van Sint Rombouts het bevel geeft de begijnen aan te sporen deze knapen door

te sturen. Mocht er een weigeren, dan komt ze ipso facto in de kerkban en hebben de kanunniken de plicht hem haar naam over te maken. Zelfs honden en andere huisdieren vinden geen genade. Enkel de moeder van de begijn kan in bepaalde omstandigheden bij haar dochter komen inwonen.

's Avonds moeten alle bezoekers het hof te 9 uur verlaten. Uitzonderlijk, en met speciale vergunning van de pastoor en de hofmeesteressen, mogen mannen overnachten op de daarvoor bestemde plaatsen. Kontakt met minder befaamde personen, of deze waarmede ze in opspraak zouden kunnen geraken is totaal uitgesloten. Weigert een begijn aan dit wijze voorschrift, na drie opeenvolgende vermaningen gehoor te geven, dan wordt ze van het hof verwezen. Wie op de hoogte is van dergelijke compromitterende conversatie of betrekkingen moet eerst trachten de schuldige met zachte berispingen in het goede spoor terug te brengen. Blijft dit weinig opvallend optreden zonder gevolg, dan worden de oversten ervan verwittigd om bij gezamenlijk beraad het meest geschikte actieplan vast te leggen. Openbare zedenfeiten verdrijven de begijn van het hof met verlies van haar beste bed ten voordele van de kerk, de Infirmierie en de Kiste. Wil ze echter in de echt treden, dan mag ze met haar meubelen het begijnhof verlaten vóór de ondertrouw. Is ze nalatig in dit opzicht, dan verbeurt ze 12 rijngulden en het recht op een huis.

Met handwerk zal de begijn haar brood verdienen. Daaronder verstaat men hoofdzakelijk het kantwerk, dat renderend is en bovendien de huisgenoten of medezusters niet stoort.

Het is hun ten strengste verboden buiten het hof het begijnenleven te bespreken, misbruiken aan de kaak te stellen, bestraffingen te hekelen, fouten of oneenigheden te verklappen. Gebeurt het toch, dan verschijnt de schuldige voor de vierschaar van pastoor en grootmeesteressen, die, de schuldige gehoord, het passend verdict bespreken en uitbrengen. Aan deze leggen ze hun meningsverschillen voor, liever dan de medezuster voor de civiele rechtbank te dagen. Deze die het doet wordt van het hof verjaagd. Bij een dispuut tussen begijnen en leken trachten ze bemiddelend op te treden, de partijen te verzoenen en de twist met een minnelijk akkoord te besluiten, dat het begijntje stipt moet uitvoeren.

6. De Portierster.

Het openen en sluiten van de begijnhofpoort valt samen met dit van de stadspoorten. Na het sluitingsuur krijgt niemand nog toegang tenzij de portierster hem goed kent of bij bevel van de grootmeesteressen. In de loop van de dag zal de portierster van dienst op het in- en uitgaan een strenge controle uitoefenen. De bewoonsters zelf komen 's winters vóór 20 uur en 's zomers vóór 21 uur op het hof terug. Wie te laat komt wordt aan de meesteressen overgedragen.

De begijnen mogen slechts ten uitzonderlijken titel en bij geldige reden het hof verlaten; zelfs op zon- en feestdagen en voor een invitatie bij een geestelijke moeten ze eerst aan de meesteressen de toestemming vragen. Zonder deze zal niemand buiten het hof vernachten. Wie ertoe gedwongen wordt geeft er melding van binnen de 24 uur aan de pastoor en zal deemoedig de straf ondergaan, indien de reden als onvoldoende wordt beoordeeld. Kermissen, bruiloften, ommegangen en maaltijden op nieuwjaarsavond, Driekoningen, Vastenavond, Martensavond en Vrouwkensavond zijn ten strengste verboden. Integendeel, de begijnen werken op de vier hoogdagen van het jaar en op alle vrouwendagen, op O.H. Hemelvaart en op Sacramentsdag om – al doende – in de eenzaamheid te mediteren.

Buiten de stad reizen vergt een toelating van de pastoor en één der grootmeesteressen. Deze uitzondering wordt nooit voor meer dan twee maanden gegeven. Wie langer moet afwezig blijven zal deze toelating vernieuwen. Wie verzuimt terug te keren wordt na een verwittiging uitgesloten.

7. De Correctie.

Steeds zullen pastoor en grootmeesteressen zich door goedheid laten geleiden om de statuten te doen eerbiedigen. Een streng ingrijpen is slechts geoorloofd wanneer een herhaalde milde tussenkomst regelmatig in de wind wordt geslagen en een nieuwe poging eens te meer op een hardvochtige weerbarstigheid zou stuiten. In dat geval zullen de statuten in alle gestrengheid toegepast worden, om te dienen tot een voorbeeld voor de gemeenschap en te leiden tot een berouwvolle onderwerping of een definitieve uitsluiting. Dit optreden past bij diefstal, moord of ontucht. In dit geval verliest ze de onkosten en haar beste bed.

Zij die de macht van vrienden inroept om zich tegen een verdiende straf of een eenvoudige berisping te verzetten, zelfs maar met deze relaties dreigt; wie de hulp inroept van het wereldlijk gerecht, wordt tot driemaal toe vermaand vooraleer de uitsluiting volgt. Geen andere beginn mag zich met de weerspannige ophouden. Acht een beginn zich verongelijkt, dan heeft ze haar toevlucht tot de aartsbisschop.

8. De priesters van het begijnhof.

De priesters zullen het levend voorbeeld zijn én door hun gedrag én door hun conversatie de vrouwen tot een grotere godsvrucht aansporen. Ze vermijden daarom alle misplaatste en te gemeenzame omgang met de begijnen. Daarom lopen ze binnen de afsluiting altijd met hun koorklederen aan, daarom komen ze nooit terug op het begijnhof na het sluitingsuur of blijven er nooit eten, tenzij met de instemming van een der meesteressen. Wie op dergelijk vergrijp betrapt wordt verliest onverwijld zijn functie, behalve wanneer het ging om een geval van nood. De kapelannen administreren niemand tijdens haar ziekte of de pastoor moet het goedvinden, een geval van heirkraft niet te na gesproken.

Wie zijn dienst of residentie verlaat om gelijk welke reden kan slechts met toelating van pastoor en grootmeesteressen een plaatsvervanger aanduiden. Bij zijn aanneming legt hij dan de plechtige belofte af in de handen van de pastoor deze voorschriften getrouw na te leven.

9. Kopen en verkopen van huizen.

Om de goederen van de begijnhoven op peil te houden, of ze desnoods te vermeerderen, is het de begijnen toegelaten – andermaal mits consent van pastoor en grootmeesteressen – de vervallen huizen te herstellen en er nieuwe bij te bouwen. Deze woning mag de eigenares, na haar dood, vrij overlaten aan een medezuster, vooraleer ze op de gemeenschap overgaat om als convent ingericht te worden, hetzij aan de kerk, hetzij aan het hof toegekend te worden. De nieuwe bezitter kan het goed verkopen of aan andere begijnen overmaken om er in te wonen.

De eigenares staat in voor de reparaties. De beslissing daarover behoort de pastoor en de grootmeesteressen, die tussen Pasen en Pinksteren hun jaarlijkse inspectie houden. Alwie de geplande herstellingen binnen de zes weken na de inspectie niet uitvoert zal het met eigen gelden bekostigen. Kan iemand uit armoede deze niet dragen, dan wordt het huis verkocht en de beginn ontvangt een andere woonst.

10. De Conventen.

Deze gemeenschappelijke huizen en conventen hebben een overste om de tijdelijke en geestelijke belangen van de communautiteit te behartigen. Daarenboven waakt ze erover buiten de algemene voorschriften alle particuliere verplichtingen alsook

de goede gewoonten in ere te houden. Daarvoor zorgt een regelmatige lectuur op de vier quaterntemperdagen.

Deze conventen ontvangen jaarlijks het bezoek van pastoor en grootmeesteressen, ten einde elk gebeurlijk tekort op materiaal of spiritueel gebied op te sporen, aan te stippen en te gebeteren. Eventueel benoemen ze tot de vacante plaatsen.

Deze huizen worden naar best vermogen onderhouden. Zo dat niet meer kan ingevolge de inkrimping van de geldmiddelen of de waardevermindering ervan, dan mag de aartsbisschop overgaan tot de vereniging met een ander pericliterend convent, de verplichtingen verminderen, na ruggespraak en toelichting door pastoor en grootmeesteressen.

11. De Infirmierie en het H. Geesthuis.

Beide instellingen worden beschouwd als goddelijke fondatiën. De overheid moet derhalve zorgen voor een goed beleid en de aalmoezen behoorlijk doen besteden.

De personen die erop beroep maken zijn verplicht gewillig de lasten te dragen, tenzij deze door de aartsbisschop worden veranderd of gemilderd. Zij die in de Infirmierie of in de Kiste sterven laten er al hun goederen, tenware een andere oplossing de voorkeur kreeg. In geval van erfgenamen worden de hafelijke goederen geconfisqueerd met de verplichting uitvaart en kerkrechten te bekostigen. Gaat iemand van de Kiste naar de Infirmierie dan delen deze inrichtingen het bezit volgens de plaatselijke gewoonte.

Komt er verbetering in de fortuinstoestand van een patiënt, dan moet deze de helft van de goederen, die hij bezat bij zijn aankomst in de instelling, afstaan maar mag hij over de nieuwe vrij beschikken. Al deze voorwaarden zal de kandidaat beloven na te leven of komt niet in de stichting.

12. De overheid van het begijnhof.

Tijdelijk en geestelijk bestuur van het begijnhof zijn toevertrouwd aan de pastoor en de grootmeesteressen, benevens deze die van ouds daarin gezag hebben uitgeoefend.

Het getal grootmeesteressen, dat te Mechelen vier bedraagt, verschilt van plaats tot plaats, volgens de beslissing van de aartsbisschop, en staat in rechtstreekse verhouding tot het getal begijnen. Een grootmeesteres wordt verkozen door de pastoor, samen met de overige grootmeesteressen, de hoofden van de conventen, de begijnenbestuursleden en zij die meer dan tien jaar anciënniteit bezitten. De aanstelling geschiedt in tegenwoordigheid van de aartsbisschop of zijn gedelegeerde. De uitverkorene moet het ambt aanvaarden, of komt in de ban, en het waarnemen zolang de aartsbisschop het verlangt, na advies van pastoor en grootmeesteressen. Evenwel bericht Alfons de Berghes, op 25 april 1687, dat hij instemt met de keuze van Barbara Feyens voor de duur van 12 jaar. Na deze tijdspanne mag ze desgewenst haar waardigheid afleggen. Zelfs gebeurde het in 1644 dat de aartsbisschop, tegen alle traditie in, te Mechelen de beslissing nam twee grootmeesteressen af te stellen en te vervangen zonder de mening van het hof te vragen. Eens aangeduid mogen ze helpsters kiezen, die op hun beurt de functie moeten aanvaarden of het hof verlaten.

De aanstelling van een kapelaan werd van oudsher definitief geregeld, omdat ze van in de vroegste tijden steeds aanleiding had gegeven tot regelmatige betwistingen en disputen. Daarom beslisten in november 1286 Wouter Berthout, vader en zoon, samen met Sophia Berthout, de beide schepenen Niklaas Van den Steen en Hendrik Van den Dael, in overeenstemming met het bestuur van het begijnhof en het kapittel van Sint Rombouts, dat in het vervolg de kandidaat door de begijnen aan het kapittel zal voorgedragen worden, dat verder de zaak zal beredderen en bespreken met de bisschop. Een jongere tekst verduidelijkt dat deze aanduiding geschiedt bij forme van verhuring.

Beide partijen mogen elkander geheel het jaar door afdanken zonder een reden aan te halen. De tegenpartij moet deze beslissing aanvaarden.

Voor het beheer van het patrimonium kiezen pastoor en grootmeesteressen een bekwame solvabele rentmeester. Te Mechelen zal deze zich enkel inlaten met de rekeningen van het corpus, aangezien de Infirmierie, zowel als de Kiste en Leliëndaal over haast volledige autonomie beschikken. Deze ambtenaar legt alle jaren zijn boeken voor aan de aartsbisschop – gewoonlijk dezès gedelegeerde – aan de pastoor, de grootmeesteressen en de momboors. Is de rekening afgesloten en goedgekeurd dan wordt een dubbel ervan bewaard in de kom van het hof. Te dezer gelegenheid geeft hij ook de staat van de goederen aan. Ten slotte zal hij er ook zorg voor dragen om de tien jaar de cijnsboeken te vernieuwen evenals de registers met de namen van de regenoten.

Het ligt ook in de bevoegdheid van pastoor en grootmeesteressen toelating te verlenen om op het hof te komen wonen, begijnen te ontvangen, huizen te verkopen, de statuten te doen onderhouden en alle tekortkomingen te bestraffen.

Een regelmatige lectuur, tijdens de advent en gedurende de vasten, houdt deze voorschriften levendig voor de geest van de begijnen, om te beletten dat iemand de onwetendheid hieromtrent als verontschuldiging zou kunnen invoeren.

In dit begijnhof, dat we zo even als corpus beschouwden, leefden in engere kringen tientallen conventen die, volgens het anoniem handschrift, het ideale cijfer van honderd moesten bereiken. Ze ontstaan alle rond de persoon met een gefortuneerde begijn, die "haar" gemeenschap van speciale inkomsten voorziet, zodat haar gedachtenis en haar bijzondere verering voor een of andere heiligenfiguur na haar dood nog blijven voortleven.

Onder deze conventen bekleden de Infirmierie, de Kiste en Leliëndaal een voorname aparte plaats door de uitgestrektheid van hun bezittingen en hun speciale actie, ontsproten aan de originele bezigheid van de begijnen.

De Infirmierie.

De verzorging van de rustende priesters werd uitgebreid tot en overgedragen op de lijdende mensheid in het algemeen. Dit werk van caritate bezorgde de instelling een ruimere bezigheid met tegelijkertijd een warme sympathie bij de bevolking, die haar uiting vindt in talrijke schenkingen van goederen en cijnsen. Dientengevolge zou ze ook haar quasi algehele autonomie verwerven.

Zoals te verwachten ging ook de stichtingsakte van de Infirmierie verloren. De oudste vermelding dateert van 25 april 1246 in het testament van Godevaart van Breda¹. In 1275 geeft Wouter Berthout toestemming aan zijn dochter Sophia, die haar woonst in het begijnhof buiten Mechelen als zuivere aalmoes wil schenken aan de zieke begijnen. Twintig jaar later, in maart 1294, verkrijgt de Infirmierie een financiële onafhankelijkheid, doordat de hoofden van het begijnhof, met consent van de heren van Mechelen, alsmede van de schepenen en gezworenen van de stad, hun gezamenlijk patrimonium met 40 pond jaarlijkse renten belasten en het huis, benevens de grond en toebehoorten, nog 100 pond ten geschenke gaven. Bovendien zal de Infirmierie de haar gedane giften volledig mogen behouden, in plaats van ze gelijk vroeger met de gemeenschap te moeten delen. Tot meer zekerheid verlangen beide kontraktanten dat de familie Berthout en de schepenen van Mechelen deze overeenkomst zouden willen bezegelen en dat deze twee laatsten de bisschop van Kamerijk zouden verzoeken dit akkoord te bekrachtigen².

Ten slotte vervuldigt het meesterschap de financiële zelfstandigheid ten overstaan van de Infirmierie van het vroegere, zo pas verlaten begijnhof, dat verder in de

---

¹ Cfr. Fr. De Ridder, *De oorsprong van Mech. Begijnh.* in *Bulletijn van de Oudheidkundige Kring van Mechelen*, 1930, p. 74

² *C.O.O. Mechelen*, N° 9436.

geschiedenis bekend staat als het oude of het kleine begijnhof. Op 22 februari 1295 ontvangt deze een jaarlijkse toelage van 50 pond, doch tegelijker tijd het verbod haar bezittingen voortaan nog verder uit te breiden¹.

De erkenning van de autonomie veroorzaakt een onverhoopte concentratie van geldelijke middelen, waarvan de honderden charters uit het inventaris een sprekend bewijs leveren, en wier aantal nog veel groter ware geweest zonder de centraliserende beslissing van het corpus op 3 oktober 1510². De sympathie voor de Kranken en de Kiste draineerde inderdaad in deze richting het merendeel van de schenkingen, ten nadele van de andere conventen. Het hoofdbestuur beslist dan ook dat deze instellingen voortaan rechtstreeks geen giften meer mogen ontvangen, doch deze langs het corpus om kunnen bekomen.

Die weelde bezorgt haar een eigen kapel, waarvoor paus Eugenius IV de toelating geeft, op 17 december 1438, één of meer priesters aan te stellen, zonder zich te moeten afvragen tot wat bisdom ze behoren, of wat andere instanties hieromtrent zouden mogen denken³.

Door een sententie van de Grote Raad te Atrecht verleent Karel de Stoute, op 17 mei 1471, de Kranken het voorrecht voor hun bewoners – zoals trouwens ook de Kiste – vrij brood te bakken en bier te brouwen. De begijnen interpreteren deze toegeving op een veel breder plan en begeren voor alle hofbewoners een volledige vrijstelling van deze accijnzen. De Grote Raad merkt evenwel op dat deze niet begrepen zijn onder de bevoorrechte kloosters. Met diezelfde vraag komen de Kranken op 25 februari 1611 terug en, de ordonnantie op de brouwerijen in 1624 ten spijt, verwerven het voorrecht zonder betalen bier te mogen brouwen⁴.

Karel's octrooi verstrekt ons een tweede, even belangrijke aanduiding. De officiële tekst citeert namelijk onder de beneficianten niet enkel de begijnen en de bedienden, doch ook de armen, die er verpleegd worden. Een akte van notaris Buydens brengt op 3 november 1655 de confirmatie: "Wanneer de begijnen iemand weten zonder bestaansmiddelen, dan nemen ze hem op in de Infirmerie, of het godshuis van de Kranken. Daar wordt hij onderhouden en verpleegd tot zijn financiële toestand het hem opnieuw zal toelaten eigenmachtig door het leven te gaan"⁵. Tussen hem en de begijnen wordt geen akkoord gemaakt. Deze organieke verruiming veroorzaakt een materiële: de Infirmerie zal uitgebouwd worden tot tegen het begijnenkerkhof⁶.

De ononderbroken opgang werd voor het eerst – ten minste volgens de aanwezige dokumenten – in 1572 gestuit. De aanval van Oranje vernielt 70 huizen van het begijnhof, terwijl de soldaten of de burgers met de geredde inboedel aan de haal gaan. Deze schade wil de Infirmerie herstellen. Daarom richt ze aan zijne Excellentie de vraag, net als de Kiste en Leliëndaal, over haar goederen de handlichting te bekomen⁷.

De aanval van 1580 jaagt ook de Infirmerie in de stad waar ze, tegen een vergoeding van 250 gulden 's jaars, over het Keizershof mag beschikken. Daar deden de begijnen grote kosten om dit herbergzame doch weinig geschikte gebouw, aan zijn nieuwe bestemming aan te passen. Eens zo ver weigeren ze op 9 juni naar de Grauwzusters te verhuizen, waar alleen reeds een doorvuilde rivier hun verpleging zou schaden. Ze vragen bovendien over hun windmolen te mogen beschikken, alsook over de inkomsten van hun geblokkeerde eigendommen.

De protestantse bezetting van de stad schijnt ten overstaan van de Kranken geen fanatieke wrok te hebben gevoeld, want op 10 december 1580 geeft de gouverneur zijn soldaten het bevel alle bedden, dekens, lakens en ander slaapperief onmiddellijk terug te

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Charters N° 6624 en 6625, blz. 804.

² *C.O.O. Mechelen*, Charters N° 7809.

³ *C.O.O. Mechelen*, N° 9436.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, N° 9656.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, N° 9656.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, N° 9656.

⁷ *C.O.O. Mechelen*, N° 9656.

bezorgen, met het verbod ze nog ooit met dergelijke opeisingen lastig te vallen. Op 21 augustus 1582 verklaart het stadsbestuur dat ze, ingevolge hun liefderijke verzorging van oude, gebrekkige en arme burgers, over het volle bezit van hun eigendommen zullen mogen beschikken. Op 23 april 1584 worden ze ook verlost van hun sergeant.

Met de bevrijding van de stad door Alexander Farnese stonden ook de Kranken voor de taak de vernielde infirmerie op te bouwen. Dat geschiedde in het raam van het nieuwe begijnhof binnen de stadsmuren alwaar ze ongestoord tot de Franse inval voortleefden.

Deze fondatie wordt beheerd door twee meesteressen, die voor 24 gulden, of na 21 december 1743 voor 36 gulden, kost en inwoon de verpleegsters en verpleegden besturen, alsook regelmatig, zoals blijkt uit de imposante reeks rentmeestersrekeningen, rapport uitbrengen aan de aartsbisschop van Mechelen – of zijn afgevaardigde – de vier grootmeesteressen van het corpus, de stadssecretaris en de pastoor van het begijnhof. Ze worden in hun taak bijgestaan door een paar meiden, zeven begijnen-verpleegsters, die te zorgen hebben voor een twintigtal patiënten. Deze ontvangen er kleedsel en voeding, in geval ze te oud of te ziek zijn om ervoor te werken. Andere begijnen kopen er hun kosten, hetzij volledig aan 130 gulden per jaar, hetzij gedeeltelijk en dit pensioen wordt dan bepaald in verhouding van de te bewijzen diensten ¹.

Naast de meesteressen – en liefst in onderlinge verstandhouding – ageren twee proviseurs, gekozen uit de vooraanstaande families en magistraten van de stad. Uitzonderlijk fungeren ze met vier of in abnormale omstandigheden, zoals in 1582, slechts alleen, doordat in de benarde tijd de overledene onmogelijk kan vervangen worden, vermits de personaliteiten naar Antwerpen waren uitgeweken. Ten slotte zal de schout de openstaande functie aanvaarden ².

Het financieel beheer berust administratief bij de proviseurs, die evenwel de manipulatie van het geld en de materiële zorg voor het patrimonium aan de rentmeester overlaten. Deze geniet geen vaste wedde, geen loon, noch tantièmes. Alleen bij de jaarlijkse verkoping van bossen ontvangt hij van de kopers 2 gulden per bundel, 6 gulden bij de verhuring van een pachthoeve, terwijl de wijn- en andere omgelden ten profijte blijven van de Kranken. Voor “zuivel maerte” heeft hij ieder jaar 2 gulden 8 stuivers per verkocht bunder en evenveel bij de verhuring of herverhuring van hoeven.

Mits deze vergoeding bezoekt hij, zo dikwijls de proviseurs het begeren, de beemden, bossen, landerijen, hoeven en verdrongen landen. Zijn domein is schitterend te noemen: 23 bunder land in de buurt van Pennepoel, 17 bunder beemd bij de Holm, 12 bunder onder Battenbroek en evenveel onder Nekkerspoel; een hoeve van 33 bunder en een tweede van 24 onder Rijmenam, een kleinere van 11 bunder onder Bonheiden. Onder Hingene en Wintham bezitten de Kranken 21 bunder beemd; 45 bunder bos onder Kapellen, 6,5 onder Zemst, 18 bunder onder Putte en Beerzel, 7 onder Waver en Bonheiden, zonder te gewagen van de kleine percelen, huizen en renten. En dat reeds omstreeks 1580!

Begrijpelijker wijze beschikken de Kranken over belangrijke inkomsten, die de caritatieve actie ruime mogelijkheden bieden. De jaarlijkse balans schommelt dan ook voor beide rond de 10.000 gulden. We nemen alzo ten titel van voorbeeld de periode 1 augustus 1639 tot 31 juli 1640: in 6.207 gulden 6 stuivers 12 oorden; uit 10.287 gulden 15 stuivers 1 oord of een mali van 4.080 gulden 9 stuivers 6 oorden. Van 31 juli 1737 tot 31 juli 1741 – dus over 4 jaren – ontvangen de Kranken 39.452 gulden 6 stuivers 2 oorden 12 mijten en spenderen 40.077 gulden 13 stuivers 1 oord 17 mijten, of andermaal een tekort van 625 gulden. Van 1 januari 1791 tot 31 december 1797 boeken ze 84.116 gulden 12 stuivers 3 oorden 1 mijte aan inkomsten tegen 86.265 gulden 7 stuivers 3 oorden 2 mijten of een tekort van 2.148 gulden 15 stuivers 1 mijte ³.

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, N° 9436.

² *C.O.O. Mechelen*, N° 9656.

³ *C.O.O. Mechelen*, zie rekeningen in N° 9737, 9781, 9786.

De Kiste.

De inlichtingen omtrent de Kiste in onze commissiearchieven zijn eerder schaars te noemen. We vernamen evenwel in het begin dezer inleiding dat ze, juist gelijk de Infirmierie, aan de allereerste bezigheid van de pasgevestigde begijnen ontsproten is en dat ook voor haar Sophia Berthout onder haar eerste, maar daarom niet haar minste weldoeners moet geteld worden ¹.

Geleidelijk groeide haar patrimonium aan ingevolge de godsvrucht en de vrijgevigheid van de Mechelse bevolking, die de instelling regelmatig, hoewel lang niet in dezelfde mate als de Infirmierie, met talrijke giften bedacht. Hiervan vonden we voor de 18^e eeuw een gedetailleerde opsomming. Een oud cijnsboek vermeldt een jaarlijks inkomen van 269 gulden voor een kapitaal van 4.871 gulden. De losrenten geven een interest van 293 gulden voor een kapitaal van 4.700 gulden. Op de stad Mechelen bezit de Kiste niet minder dan 34 renten, die een kapitaal vertegenwoordigen van 4.244 gulden, met jaarlijks 265 gulden aan interest. Op Antwerpen-stad heeft ze 9 renten voor een bedrag van 1696 gulden met een jaarlijks inkomen van 84 gulden. De Domeinen aldaar geven 21 gulden en de staten van Brabant 20 gulden 's jaars.

Aan onroerende goederen bezit de Kiste een hoeve met ongeveer 10 bunder beemd onder Battel; in verschillende percelen 17 bunder beemd onder Battel, Heffen en Ouwegem; 10,5 bunder land buiten de Adegempoort, op Hombeek en Zemst; 13,5 bunder land en beemd onder Hever, Muizen en Hanswijk. Ze bezit 18 bunder onder Rumst, Heist, Werchter en Haacht; 2 bunder beemd bij het blokhuis; een hoeve met 8 bunder onder Haacht, 7 bunder weide, 13 bunder bos onder Kampenhout, Haacht, Keerbergen, Rijmenam, Putte, Duffel en Tisselt. Ten slotte nog 25 bunder land in kleinere percelen in de meeste dorpen van de Mechelse omgeving. Alles te zamen voor een bedrag van 74.331 gulden.

Andermaal regeren hierover 2 meesteressen in samenwerking met 2 proviseurs. Ten einde niet in herhaling te hervallen geven we noch hun functie, noch hun bevoegdheid, die we al zo dikwijls hebben uiteengezet.

Een resolutie van de proviseurs, daterende van 23 februari 1689, geeft een nauwkeurige beschrijving van de verplichtingen van de rentmeester der Kiste, doch tevens een juistere kijk op haar werking en lagere inrichting. De verpachtingen van goederen, verhuringen van bossen, reparatie aan hoeven en huizen, verbeteringswerken aan beemden en waterlopen worden maar uitgevoerd na deliberatie en beslissing van de heren proviseurs.

De voorraden eetwaren, als boter, kaas, vlees, gezouten vis worden door de rentmeester aangekocht in samenwerking met de huisbewaarder of dezes echtgenote. Deze laatsten leggen een speciaal handboek aan om alle leveringen van granen en brandhout te noteren. Ze geven een ontvangstbewijs aan de leveranciers, die daarmede, mits vermelding van kwantiteit, kwaliteit, gewicht, prijs en datum van levering, bij de rentmeester hun gelden kunnen innen. Deze verrechtvaardigt zijn rekeningen met het ontvangstbewijs. De huismeester verwittigt de proviseurs bij elke bedéling van lijnwaad, laken, zeemleder, hoeden, kousen en schoenen om voorafgaandelijk hun toestemming te bekomen. Hij bedeeft ook de kleine voorraden van hout, zeep, olie, stroop, specerijen en dies meer en verrechtvaardigt ze in zijn comptabiliteit.

Voor buitengewone betalingen zendt de rentmeester de schuldvorderaars naar de proviseurs om van deze de instemmende ordonnantie te bekomen, die de uitbetaling verzekert. Zelfde procédé bij herstellingen voor pachters en huurders, die enkel met hun toestemming mogen afkorten. Dit geschiedt in gemunt geld en geenszins in natura, bij

---

¹ Deze gegevens worden hoofdzakelijk geput uit het N° 9961.

Zie ook Fr. De Ridder, *De oorsprong van Mechelens begijnhof*, in *Bulletijn van de Oudheidkundige Kring van Mechelen*, 1930, blz. 71.

middel van halfhout, blek, mutsaard, boter, kaas of soortgelijke ruilprodukten, die buiten de prijsfluctuaties ook nog aan bederf onderhevig zijn.

De huismeester houdt bovendien nog een speciaal boek voor de ondersteunde kinderen. Per blad schrijft hij één naam, gevolgd van deze der ouders, de geboorteplaats, ouderdom, de dag der aankomst alsook de baas, waar ze werden uitbested, het gekozen ambacht, de overeenkomsten, nieuwe akkoorden of veranderingen dienaangaande, evenals het verdiende loon. Dat laatste ontvangen de kinderen noch geheel, noch gedeeltelijk. Ze bespreken het zelfs niet met de meesters: daarvoor is de huismeester alleen bevoegd. Met dat inzicht bezoekt hij wekelijks de werkplaats van zijn pupillen en rekent af met de patroon. Deze maken aan hem alleen hun beklag omtrent het werk of het gedrag van de kinderen en hij alleen verwittigt de onderwijzer van zijn instelling.

Deze bestudeert ieder kind afzonderlijk en weet des te beter hoe hij ze individueel moet aanpakken. Blijft de leerling weerspannig, dan brengt hij bij de proviseurs rapport uit, die op hun beurt de coërcitieve maatregelen verzwaren of het koppige element onwederroepelijk verwijderen.

Bij het uitbrengen van zijn rekeningen over de verdiensten van de kinderen, maakt de huismeester melding van hun gewonnen loon, voor ieder afzonderlijk, de gedane uitgaven, zoals de aankoop van gereedschappen, volgens de aantekeningen van zijn notaboek dat hij samen met de rekeningen voorlegt en hun deugdelijkheid onder eed bevestigt. Hij verklaart bovendien dat hij de kinderen naar best vermogen heeft uitbestede en dat ze in hun loon niet fraudeerden.

Om de deftige, brave en ijverige kinderen niet te ontmoedigen, doch ze integendeel aan te wakkeren hun ambacht zorgvuldiger te behartigen, mogen de proviseurs hun een gunstpenning overmaken die hetzij tijdens 't verblijf in de Kiste, hetzij bij hun vertrek uitgereikt wordt. Zo zijn eveneens recreatiedagen voorzien waarop – om eventueel alle buitensporigheden te voorkomen – slechts bier van hoogstens 5 gulden de ton wordt geschonken. De onderwijzer en de huismeester waken over het debiet en de gematigde distributie, waarbij rekening wordt gehouden met ieders constitutie. Dat bier en het daarbijhorende brood worden uitsluitend in de refter rondgedeeld en mag onder geen voorwaarde naar de school, de voorplaats of naar de kamers weggedragen worden. De andere dagen wordt er geen bier geschonken.

Deze beknopte uiteenzetting over de inrichting en het doen van de instelling kunnen we best op de traditionele wijze afsluiten met onze aandacht te vestigen op het zakencijfer van de Kiste en daaruit de gevolgtrekkingen af te leiden. Uit een drietal willekeurige, ver uiteenlopende peilingen zien we het gesitueerd rond de 3.000 gulden per jaar, zowel voor de inkomsten als voor de uitgaven. Inderdaad voor de periode 1680-1682 – dus 3 jaren – vinden we aan uitgaven 8.220 gulden 6 stuivers 1 ½ oord, tegen een ontvangst van 8.195 gulden 17 stuivers, of een mali van 24 gulden 9 stuivers ¼ oord. De vier jaren begrepen tussen 1745 en 1748 leveren ons 12.834 gulden 19 stuivers 3 oorden aan uitgaven en 12.711 gulden 11 stuivers 2 oorden aan inkomsten, hetgeen andermaal een tekort geeft van 123 gulden 8 stuivers 1 oord. Van 1782 tot 1786, een tijdbestek van 5 jaren, boekt de Kiste aan uitgaven 15.473 gulden 2 stuivers 1 oord 1 ½ mijte, terwijl de inkomsten 15.397 gulden 9 stuivers 13 ½ mijte bedragen, wat voor de derde keer een verlies – heel miniem – van 75 gulden 13 stuivers 1 oord en 3 ½ mijten betekent. Van de “voorzichtige” spaarzaamheid der H. Geesttafels andermaal geen spoor ¹.

Leliëndaal.

Over dit convent zijn we buitengewoon slecht ingelicht, ten minste over ontstaan, ontwikkeling en evolutie, omdat de archieven aan de gedelegeerden van de Franse

---

¹ Cfr. *C.O.O. Mechelen*, N° 10.005; N° 10.019; N° 10.025.

Republiek, in casu de commissie van de Burgerlijke Gasthuizen en Godshuizen, nooit werden overgemaakt. Slechts één aanduiding, maar dan zwaar van inhoud, gaf ons de nodige uitleg: Leliëndaal heeft dezelfde werking als de Infirmierie en de Kiste. Daaruit mogen we afleiden dat ze eveneens ten goede komt aan de begijnen als aan de arme, zieke en oude buitenstaanders. Haar inrichting is ook identiek dezelfde. Haar meesteressen besturen de instelling met een ganse staf medewerkers. De proviseurs, bijgestaan door een rentmeester, beheren het patrimonium, bepalen het uit te keren bedrag aan steungelden en onderhoudskosten en laten de onmisbare herstellingen uitvoeren. Laatstgenoemde ambtenaar wordt evenwel geholpen door een collega, die zich, mits 10% van de bruto-ontvangst, uitsluitend inlaat met de heerlijke cijns van Maalstede, dat Ter Paalt en Ter Speckene schijnt opgeslorpt te hebben ¹.

Te oordelen naar het zakencijfer biedt het convent Leliëndaal minstens hetzelfde belang als de Kiste van het Groot Begijnhof ², zoals blijkt uit volgende inkomsten en uitgaven. Voor de jaren 1677-1679 noteren we een debiet van 8.702 gulden tegen een crediet van 8.172 gulden, of een mali van 503 gulden. Voor de periode 1739-1741 staan 8.729 gulden aan uitgaven tegenover 8.721 gulden aan inkomsten of een tekort van 8 gulden. Ten slotte tussen 1787 en 1789 noteren we een recette van 8.513 gulden tegen 8.450 gulden aan betalingen, t.t.z. een boni van 62 gulden. Dadelijk valt het op dat de begijnen van Leliëndaal de traditie huldigen van de andere conventen en regelmatig het jaar afsluiten met een licht tekort, dat schrill afsteekt tegen het voorzichtig beheer der H. Geesttafels.

Het Klein Begijnhof.

Bij de inhuldiging van het nieuwe begijnhof juist buiten de stadsmuren van Mechelen, begon voor het klein of oud begijnhof een stiller en meer bescheiden loopbaan. Pastoor Frans De Ridder verklaart ³ dat het omstreeks 1290 moet ontstaan zijn en dat het in 1295 de onafhankelijkheid zou verworven hebben, wanneer het bedacht wordt met een jaarlijks budget van 50 pond. Wij zijn evenwel de overtuiging toegedaan dat hierdoor juist de afhankelijkheid wordt bewezen en dat ipso facto alle begeerte naar vrijheid ten overstaan van het nieuwe hof extra muros onmogelijk is gemaakt. Zoals bewezen komen eveneens de Kiste en de Infirmierie in dezelfde ondergeschikte positie.

In zich zelf gekeerd, onder de bescherming van de H. Maria Magdalena sedert de tweede helft van de 13^e eeuw, kent het gesacrificeerde oord een eentonig bestaan, alleen gestoord door de brand van 1300, die het deerlijk heeft gehavend ⁴. De eerste leden zijn de oude begijnen die, te ziek of te vergroeid met de hun bekende omgeving, slechts met tegenzin naar het nieuwe hof zouden willen verhuizen. Geen speciale vermeldingen komen de alledaagse trant storen, ten minste we vonden er in de archieven geen sporen van bewaard. Zeer talrijk moet de bezetting er nooit geweest zijn, vermits we, op het einde van het Oostenrijkse regiem, er amper veertig aantreffen, waarvan geen enkele bij de inval der Fransen op de vlucht ging of emigreerde.

Het beheer van dit miniatuurbegijnhof beantwoordt volkomen aan de eisen, die voor het grote werden gesteld. Het benoemt zijn eigen proviseurs die, zoals voor de andere caritatieve instellingen, tot de rijke burgerij en de stadsmagistraten behoren. De pastoor is deze van de Sinte Kathelijneparochie ⁵.

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, N° 10.049.

² Zie *C.O.O. Mechelen*, N° 10.083, N° 10.100 en N° 10.116.

³ Fr. De Ridder, *De oorsprong van Mechelens begijnhof en van de parochies*, in *Bul. Van de Oudheidk. Kring Mechelen*, 1930, blz. 77.

⁴ Fr. De Ridder, *o.c.* blz. 79, Cfr. *C.O.O. Mechelen*, N° 7443. Cfr De Munck, *Gedenkschriften*, p.14.

⁵ Buiten andere aanduiding komen de inlichtingen uit N° 10.161 van het *C.O.O.* archief Mechelen.

Ook de indeling copieerde het op deze van het groot begijnhof. Buiten het corpus heeft het eveneens een Kiste en een Infirmierie, ten behoeve van de leden en van de behoeftige medemensen. Daardoor komt er een hofmeesteres die, buiten de vrije woonst en haar onderhoud, een jaarwedde van 60 gulden geniet. De voornaamste plaats wordt ingeruimd voor de Kranken. Daarover waakt een meesteres met dezelfde voordelen in natura en 36 gulden in speciën. Ze wordt geholpen door een meid met kost, 30 gulden 's jaars plus een nieuwjaar van 1 gulden 8 stuivers; door twee portiersters met de potagie, brood, licht en 24 gulden 8 stuivers elk. Twee kosteressen genieten ieder een brood per maand buiten een jaarwedde van 18 gulden. Zonder geneesheer en apotheker bedraagt het personeel en de 8 zieken samen 19 leden. Deze laatsten ontvangen er eten en drinken maar moeten voor hun onderhoud werken, tot ziekte en ouderdom ze volledig van de instelling afhankelijk maken. Andere begijnen wonen wel afzonderlijk doch kopen hun kost in de Infirmierie. Een zwakzinnige werd te Geel uitbesteed met onderhoud en kleedsel op het budget van het hof.

Deze uitgaven worden gemakkelijk gedragen daar de balans van het klein begijnhof zeer voordelig is. De 46 huizen brengen 650 gulden op; gewone cijzen 44 gulden, korencijzen 32 gulden; van de Berg van Barmhartigheid trekken ze jaarlijks 34 gulden, van de stad Antwerpen 26 en van de staten van Brabant 81. Voeg daarbij de inkomsten van de pensioenen, de verkoop van gras en eventueel van een of ander huis, dan bekomen we, einde 18^e eeuw, meer dan 2.000 gulden tegen een uitgave van 1.203 gulden voor eetwaren, was, verlichting en onderhoudskosten van de geesteszwakke; de reparaties aan de huizen belopen 503 gulden die, aangedikt met enkele toevallige uitgaven, lang niet de 2.000 gulden bereiken.

Op 27 maart 1602 ontving het klein begijnhof zijn statuten van Matthias Hovius en waarvan in de zomer van 1614 een copij werd gemaakt ¹. Ingevolge deze voorschriften mag niemand zonder toelating van de pastoor en de hofmeesteressen aangenomen worden. De kandidate moet op dat moment haar uitzet bij zich hebben, t.t.z. een bed met de bijhorende bekleding, een grauwe falie, de rest van het uniform, alsook de vermelding van een borg, die eventueel tijdens de drie eerste jaren van haar verblijf op het begijnhof haar pensioen voor zijn rekening kan nemen.

Vervolgens legt ze, in aanwezigheid van pastoor en hofmeesteressen de eed af van getrouwheid, zuiverheid en gehoorzaamheid voor gans de duur van haar verblijf op het hof in deze bewoording: " Ik N. beloof aan de aartsbisschop van Mechelen, de pastoor van het begijnhof en dezès grootmeesteressen, alsook hun wettige opvolgers, gehoorzaamheid volgens de statuten van het begijnhof en reinheid van leven, zolang ik op het begijnhof zal wonen. Zo helpe mij God, Maria, zijn gebenedijde moeder en Gods lieve heiligen". De maagden worden gratis ontvangen, waar de anderen het hof 4 peters schenken als entrée. Allen bedenken de pastoor met een pot wijn.

Op zon- en feestdagen gaan de begijnen ter kerke, gekleed met de grauwe falie, een eenvoudige huik van gewone stof, een strooien hoed op het hoofd. Hun voorschoten zijn uit alledaagse stof. Stijve, opvallende doeken zijn verboden. Andere bijhorigheden, als riemen, beurzen, messen of hartekens, schoenen en pantoffels mogen nooit luxueus zijn. Het haar dragen ze kort. De huisraad is doodgewoon doch kraaknet. Op deze dagen zijn ze present voor sermoen, hoogmis en vespers in hun kerk. Wie zich aan dit voorschrift onttrekt verdient een correctie. Maandelijkse biecht en kommunie worden sterk aangeprezen, tenzij de geestelijke leider andere, meer passende directieven voorschrijft. Slecht met de instemming van beide hoofdmeesteressen mogen ze deze kristelijke plichten buiten hun kerk volbrengen. Te biechten gaan ze bij de pastoor van hun parochie, ofwel in Sint Romboutskerk hetzij bij de penitencier, de landdeken, hetzij bij pastoor of onderpastoor. Dagelijks lezen ze de 7 getijden, t.t.z. de akte van geloof met 5 pater en 5 ave's voor de metten, 3 pater en 3 ave's bij de andere getijden. Na het laatste volgt een akte van geloof om de dag waardig af te sluiten.

---

¹ C.O.O. Mechelen, N° 10.160.

De begijn slaapt alleen. Geen manspersoon overnacht in het hof, tenware binnen de Kranken en dan nog met instemming van de hofmeesteressen. Uitsluiting bestraft de ongehoorzaamheid aan dit punt. Een vrouw mag slechts 3 nachten in hun huis vertoeven. Niemand zal met gesloten deuren ontvangen. Niemand zal boodschappen of groeten van manspersonen aan medebegijnen overbrengen. Wie op een fout wordt betrappt ondergaat een voorbeeldige straf. Volgt na 3 verwittigingen de verwachte verbetering niet, dan moet de schuldige voor het hofmeesterschap verschijnen.

Krijgt iemands onzuiverheid ruchtbaarheid, dan zal ze het hof verlaten met verlies van haar beste bed ten bate van de Kranken alsook alle recht op een huis van het begijnhof. Grove onrechtvaardigheid drijft de schuldige eveneens van het hof. Zweren, vloeken, weerspanningheid of kwaadsprekerij – in één woord alle laakbaar optreden – ontvangen van de hofmeesteressen de verdiende correctie.

Het bijwonen van een eerste mis, of van een bruiloft, het bijstaan van kraamvrouwen evenals het ten doop leiden van kinderen zijn de begijnen verboden, juist gelijk het bakeren, het werken, slapen of waken buiten het hof, tenzij met de uitdrukkelijke toestemming van de hofmeesteressen. Reizen, zelfs met terugkeer vóór het vallen van de avond geschiedt nooit zonder oorlof. Dit wordt slecht verleend wanneer de meesteressen het waar en het waarom van de afwezigheid kennen. Het wordt de begijnen ten strengste verboden het hof over deze voorschriften, verplichtingen of correcties te beklagen. Hun meningsverschillen, andere opvattingen en suggesties moeten ze uitsluitend en alleen aan de hofmeesteressen bekend maken.

De poorten worden geopend te 4 uur in de zomer en te 5 uur 's winters. Het sluiten gebeurt te 20 of te 21 uur naargelang de periode van het jaar. Slechts met speciale vergunning van de hofmeesteressen mag iemand deze limiet overschrijden.

De meesteressen van de conventen worden aangeduid bij gemeenschappelijke overeenkomst van de pastoor en de grootmeesteressen. De benoemde begijnen dragen zorg voor de fondatie en beheren haar goederen.

Bij het afsterven van een begijn wordt haar beste bed eigendom van de Kranken, die het aan de meestbiedende verkoopt. Zij, die door ziekte of jaren niet meer in hun huis kunnen leven, worden in deze instelling opgenomen of op dezer kosten elders anders verzorgd.

Deze pragmatische geschiedenis van het begijnhof met de bizonderste der conventen kunnen we best beëindigen met een panoramisch beeld van deze instelling.

Volgens de uitvoerige studie van pater A. Mens zou de begijnenbeweging einde 12^e of begin 13^e eeuw ontstaan zijn in onze gewesten. In dit geval mogen we bevestigen dat het Mechelse hof, met zijn stichting in 1207, vooraan plaats neemt in de rij. Blijkbaar kende het een warm onthaal, want spoedig bleek het oorspronkelijke "hof" te klein. Daarom mochten de begijnen hun eigen huis of dat van hun ouders blijven bewonen en wordt het specifieke gebouw slechts het spiritueel centrum, de kern, waarheen de begijnen zich dagelijks begeven om de gezamenlijke gebeden en de werken van barmhartigheid ten bate van priesters, begijnen of buitenstaanders te beoefenen, tot ze 's avonds in alle richtingen uitzwermen en enkel een wachtpost achterlaten.

Deze bloei, gevoegd bij het religieuze karakter van het begijnhof, brengt zeer vlug het traditioneel geknies omtrent de superioriteit van het ene of het andere gezag en de juridische onafhankelijkheid. Om deze zichtbaar te verwezenlijken verlaten de begijnen de stad in 1259 en vestigen zich op de Dekenij. Door de grotere stadsomheining terug opgeslorpt zou de oude twistvraag andermaal kunnen oprijzen: daarom besluiten ze tot een tweede uittocht en bouwen extra muros een nieuw begijnhof, waarvoor in 1271 de grond was aangekocht. Oude en zieke begijnen mogen achterblijven in het "kleine" intra muros, waar de ledige plaatsen regelmatig worden aangevuld, zodat het nooit uitsterft en derhalve de rol vervult van een veilig refugium achter de stadswallen, zoals menig ander klooster er een bezat.

De eerste beroering is van dogmatische aard en bedreigt de inrichting met radikale vernietiging. De Duitse begijnen disputeren over de H. Drievuldigheid, het

goddelijk wezen, de sacramenten en veroorzaken door hun dwaalleer een pauselijk ingrijpen. Mechelen protesteert hiertegen en bewijst meteen de oprechte orthodoxheid van zijn opvattingen.

Kort daarop volgt een vinnig debat met het kapittel van Sint Rombouts over de benoeming van de pastoor van het begijnhof. Het komt tot een overeenkomst. Het hof mag de titularis aanduiden terwijl het kapittel hem heeft te benoemen, zoniet volgt een beroep bij de bisschop.

De financiële autonomie wordt bereikt in 1471, alleszins voor de Infirmierie en de Kiste, die het voorrecht verwerven voor hun leden en de verpleegden vrij te mogen bakken en brouwen.

Juist een eeuw later, in 1572, zal een eerste aanval de regelmatige opbloei komen stuiten. De Spanjaards vernielen zo maar 70 huizen, wier inboedel op de straat wordt geworpen en door schraapzuchtige stadsgenoten binnen de wallen "verhuisd". Zes jaar daarop volgt de algehele vernietiging, waardoor de 1.500 leden hun heil zoeken achter de muren en in het Keizershof hun intrek mogen nemen. Deze eigendom bij de Sint Pieterskerk wensen ze aan te kopen, maar hun vraag wordt door Philips II slecht onthaald. Het concilie van Trente mocht wel de verplaatsing der begijnhoven binnen de stad voorstaan, de koning vreesde de volgen van de dode hand. Een gelukkige inval verzoent beide stellingen, wanneer de begijnen hem in 1595 de propositie doen hun hof in het braakliggende kwartier van de Nonnenstraat op te trekken. Hij geeft niet alleen zijn toestemming doch schrijft zelfs de maatregelen voor om de ongezonde prijzenpolitiek te keer te gaan.

Dat nieuw begijnhof bestaat uit honderd conventen, waarvan de overgrote meerderheid, van onbeduidende omvang, zich beperken tot een huis met enkele schamele renten. De Infirmierie, de Kiste en Leliëndaal maken hierop de uitzondering. De twee eersten ontsprongen aan de originele activiteit der begijnen ten bate van de rustende priesters en de lijdende mensheid.

De Infirmierie zien we voor het eerst vermeld in 1246. Ze geniet de sympathie van de Berthouts en wordt gevoed door de vrijgevigheid onzer voorouders, waardoor in 1294 haar onafhankelijkheid ten overstaan van het corpus zal erkend worden en volgend jaar haar superioriteit over deze van het Oud of Klein Begijnhof. Ze bouwt haar eigen kapel in 1438 en beschikt ipso facto over haar eigen geestelijkheid. We herinneren terloops aan de financiële autonomie der 15^e eeuw. Deze tekst bewijst bovendien dat de Infirmierie ook open staat voor leken, die alleen omwille van hun armoede, ziekten en ouderdom worden opgenomen. Die uitbreiding verwekt logisch een verruiming der lokalen.

De onheilen der 16^e eeuw remmen hier ook de opgang. De Infirmierie emigreert binnen de stad waar ze, in het kader van het nieuwe begijnhof, zich een nieuwe toekomst uitbouwt, terwijl in de onmiddellijke nabijheid de oude Infirmierie eventueel prachtige diensten kan bewijzen.

Voor de Kiste kan eens te meer geen juiste datum voor de stichting aangegeven worden, doordat de officiële akte verdween. Zij ook mocht rijke giften vanwege de Berthouts aanvaarden. Haar actie ten bate van de arme begijnen, later uitgebreid tot en overgedragen op de arme zieken, bezorgde haar een rijke dotatie, die evenwel de omvang niet kende van de Infirmierie.

Nog minder geschiedenis maakte het convent van Leliëndaal, waarvan enkel verklaard wordt dat het – net als de Infirmierie en Kiste – in dienst staat van de armen en zieken.

Deze drie inrichtingen bezitten een autonome organisatie. Ze staan elk onder het beheer van twee meesteressen die, geholpen door een staf bediendenpersoneel, de begijnenbelangen beredderen en de ziekenverpleging op zich nemen. De financies liggen eens te meer in de bevoegdheid van de proviseurs, leden van de administratieve en geldadel, als directeurs, en van de rentmeester als uitvoerder, die de gelden manipuleert, het patrimonium verzorgt, daarover regelmatig verslag uitbrengt, de rekeningen voorlegt, de ondergeschikte beampten, als huisbewaarder en schoolmeester

beveelt en over hun functie gestadig een waakzaam oog houdt. Het corpus van het begijnhof kent dezelfde bestuurslichamen, onder het beheer van 4 grootmeesteressen.

In tegenstelling met de H. Geesttafels worden bij deze conventen alle inkomsten integraal uitgegeven, zodat er geen spraak is van een voorzichtige spaarzaamheid. De geciteerde cijfers vertonen inderdaad regelmatig een mali. Gevaar mag er niet in gezien worden, omdat er op het hof constant honderden werkkrachten aanwezig zijn, die in geval van nood nieuwe geldbronnen kunnen aanboren.

Het klein begijnhof bezet een speciale plaats. Na de exodus der begijnen in het laatste kwart der 13^e eeuw, vervalt het tot de rang van succursale. Daarom worden de leemten regelmatig gevuld, daarom wordt het na de brand van 1300 terug opgebouwd, daarom ook krijgt het een jaarlijks pensioen met het verbod – behoudens uitzonderlijke gevallen – het eigen patrimonium uit te breiden. Het jonge begijnhof extra muros moet ongestoord tot ontplooiing komen, doch eventueel kunnen beschikken over een veilig refugium aan de binnenkant der wallen, waarvan ze normaal het overwicht willen negeren. Dat “klein begijnhof” bezit een eigen bestuur naar het model van het grote; zijn financiële opvatting verschilt er hemelsbreed van daar het regelmatig een voordelige balans presenteert.

De armenzorg in de 19e eeuw.

Zoals het blijkt uit de verschillende archieffondsen van het eerste deel, bevestiging van de officiële voorschriften en besluiten, hebben de Fransen niet dadelijk een rechtstreeks, autoritair en dictatoriaal gezag over de caritatieve instellingen van het Ancien Régime uitgeoefend ¹. Integendeel, tot 1798 lieten ze deze besturen ongestoord hun mandaat voortzetten; ze vroegen enkel een getrouw rapport over het beheer der gelden. Ze beperken er zich toe sommige van hun wetten bij ons in te voeren en aan te passen, of algemene richtlijnen voor te schrijven, vooral na onze aanhechting bij Frankrijk op 9 Vendémiaire jaar IV. Alzo proclameerden de Afgevaardigden van het Volk in de wet van 23 Vendémiaire jaar III: ze zullen de armen en noodlijdenden van België en de andere veroverde gebieden ondersteunen, gratis kolen uitdelen, steun verlenen aan huis met toepassing van de wetten der weldadigheid ². Alzo beaamen ze het besluit van 27 Thermidor jaar II ³, waardoor ze zich bij voorkeur zullen bezighouden met de hospitalen, liefdadige inrichtingen, armenzorg en bedelaars. Niets willen ze onverlet laten om dit beheer te bevorderen. Ze waken over de bedelingen, bezorgen de onmisbare gelden, verzekeren hun morele en financiële steun aan de ouderlingen, gebrekkigen en herstellenden. Ze hebben een aandachtig oog voor de fabrieken, handel en nijverheid. Dit was des te meer nodig gezien de wet van 18 augustus 1792 de kerkelijke instellingen had afgeschaft en hun taak aan de magistraten had overgedragen ⁴. Deze bekwamen uitvoerige voorschriften ten einde de nieuwe opdracht in de perfectie te kunnen volbrengen ⁵.

Onze commissie der Burgerlijke Gasthuizen en Godshuizen wordt pas ingericht met de wet van 16 Vendémiaire jaar V ⁶, waardoor de Raad der Vijf Honderd beslist:

1° dat de gemeentebesturen het rechtstreeks toezicht hebben op de Burgerlijke Godshuizen in hun arrondissement. Ze benoemen een commissie van vijf burgers, woonachtig in het kanton, die hun voorzitter en hun secretaris aanduiden;

2° dat in de gemeenten met meer dan één stadsbestuur deze commissie aangeduid wordt door het departement;

---

¹ *Recueil des Loix*, 1e série, t. I, p. 1, Salut public, 30 mess. II.

² *Recueil des Loix*, 1e série, t. I, p. 341, Représ. du peuple.

³ *Recueil des Loix*, 1e série, t. I, p. 85, art. 31.

⁴ *Recueil des Loix*, 1e série, t. XV, p. 252 en 1e série t. IX p. 171.

⁵ *Recueil des Loix*, 1e série, t. III, p. 124, 1e germinal III.

⁶ *Recueil des Loix*, 1e série, t. X, 317.

3° dat de commissie buiten haar schoot een ontvanger benoemt die om de drie maanden zijn kasverslag voorlegt. Ze maakt dit over aan het gemeentebestuur, dat het binnen de decade, samen met zijn beoordeling, aan het departement ter goedkeuring doorstuurt;

4° dat de bestaande instellingen voor blinden, doven en stommen ten laste blijven van de nationale schatkist;

5° dat de godshuizen zullen genieten van hun goederen, van hun renten, alsook van de stortingen door de openbare schatkist of door particulieren;

6° dat de goederen, die verkocht werden in overeenstemming met de wet van 23 Messidor – die definitief wordt afgeschaft – voor hetzelfde bedrag vervangen worden bij middel van andere nationale goederen volgens navolgende regeling;

7° dat daarom de centrale departementele besturen binnen de maand der publicatie, de staten van deze verkochte godshuisgoederen moeten vragen;

8° de volgende maand zullen deze besturen voor hetzelfde bedrag nationale domeinen aanduiden bij middel van experts, waarvan één door de centrale besturen en één door de bestuurder der nationale domeinen aangewezen worden. Dit zijn slechts voorbereidende werkzaamheden, die door een wet hun volledig effect zullen bekomen;

9° de renten bepand op verkochte goederen, of die door particulieren werden afbetaald aan de schatkist, worden door deze aan de godshuizen uitbetaald;

10° in afwachting van deze betaalt de schatkist aan de godshuizen de som, die deze in 1790 vertegenwoordigden;

11° na de vervanging der goederen kan er aan de godshuizen geen steun meer verleend worden, tenzij met speciale goedkeuring van het wetgevend lichaam;

12° in de toekomst is de openbare schatkist ontslagen van de betaling der passieve lijf- en eeuwige renten, die door de godshuizen dienden betaald ¹.

Bracht deze wet de inrichting van de commissies, dan bezorgde ze deze evenwel de nodige financiële levenskracht niet. Dat onderlijnt best de wet van, 6 Vendémiaire jaar VIII, waar ze voor de burgerlijke godshuizen en vondelingen 7,5% bestemt van de reële waarde van het principaal der rechtstreekse belastingen voor de jaren V, VI en VII. De uitbetalingen geschieden op bevel van het ministerie van Binnenlandse Zaken ². Dat bevestigt de wet van 15 Brumaire jaar IX: de consuls beslissen de achterstallige gelden aan de godshuizen uit te keren in renten voor de jaren V, VI, VII en VIII door bemiddeling van de departementen van oorlog, marine en binnenlandse zaken. De afgeloste renten moeten opnieuw aangelegd worden, terwijl de ontbetaalde renten en de geusurpeerde domeinen aan de godshuizen worden toegewezen. In ruil voor de verkochte nationale domeinen, gekomen uit het patrimonium van de godshuizen, wordt hun van ambtswege een bedrag van 4.000.000 F toegezegd in onroerende goederen van het nationaal domein ³.

In overeenstemming met die wet van 16 Vendémiaire jaar V schrijft het centraal bestuur van het Nete-departement aan het kantonaal bestuur van Mechelen, op 24 Messidor, de voorschriften ervan te verwezenlijken en daartoe een kommissie van vijf leden aan te duiden. Deze houdt op 17 Frimaire jaar VI haar eerste vergadering en bevindt zich van meet af in een zeer benarde positie ⁴.

Inderdaad, de Franse Omwenteling bracht Mechelen in een groot verval. Ze vernietigde er de Grote Raad, die verschillende vooraanstaande families weerhield, maar die nu direct de stad verlieten. Ze bewerkt de verdwijning van het aartsbisdom, van de kapittels, de kloostergemeenten en de daarbij horende geestelijke hoofwaardigheidsbekleders. Ze doodt er de kanongierterij, die een groot deel van het Oostenrijkse leger bevoorraade. Ze voert er een persoonlijke belasting in die, naar het getuigenis van de magistraten op 6 juni 1815, het dubbel vertegenwoordigt van deze, die

¹ *Recueil des Loix*, 1e série t. X, p. 317.

² *Recueil des Loix*, 1e série t. XXV, p. 99.

³ *Recueil des Loix*, 2e série, t. IV, p.55.

⁴ *Bulletin des Lois*, 81, N° 753.

de Brusselaars heeft getroffen ¹. Dientengevolge zullen ze later maar kunnen rekenen op de helft van de waarde, bepaald door het dekreet van 8 augustus 1813, wanneer ze de nationale goederen moesten verkopen. De wet van 20 Ventose jaar V tracht de situatie te redden met de ten voordele van de schatkist verkochte eigendommen voor een gelijkaardig bedrag te vervangen ².

Naast de waardevermindering van het onroerend bezit, het politiek, rechterlijk en godsdienstig verval van Mechelen, het stilleggen van een voorname economische bedrijvigheid, komt de devalorisatie van de acties op de bank van Wenen de netelachtige toestand haast hopeloos maken. Also wordt een kapitaal van 91.083.42 F volledig onbruikbaar, met een jaarlijks verlies samen met de renten op de keizer, van 13.000 F ³. Met de weggevallen cijnzen, de tienden, renten op de steden, staten en corporaties bereikt het jaarlijks verlies de som van 21.234 F. In Frimaire jaar VI bedraagt de schuld 21.706 F.

Naast de finances presenteren de instellingen zelf een desolaat tafereel. De activa bedroegen in 1797 amper 5.203 gulden 19 schellingen 3 deniers, maar één godshuis liet reeds voor 4.000 gulden aan schuld, uitsluitend voor aangekocht brood; de Putterie had 6.000 gulden mali met een gebouw in ellendige toestand. De anderen bleken niet bij machte hun juiste situatie aan te geven, zodat practisch in het beste geval winst en verlies elkander dekten ⁴. De gebouwen beantwoordden hoegenaamd niet aan de minima-eisen. Het waren eerder krotten dan tehuizen voor mensen ⁵. De verpleging der oudjes liet veel te wensen. Vooral het gasthuis bood een treurige aanblik met zijn vervallen lokalen, te weinig bedden, een onvoldoende reserve aan lakens, dekens en hemden, die ingevolge het tekort aan fondsen niet konden vervangen worden, laat staan vermeerderd ⁶.

Alsof deze hachelijke toestand voor de jonge commissie nog niet volstond, zou het Frans centraal beheer met zijn regelmatige, algemene wetten, voorschriften en innovaties haar taak nog verzwaren. We onthouden geenszins de meticuleuse administratie, haar onmogelijke prescripties, haar negatieve en tegenstrijdige beslissingen; we concentreren uitsluitend de aandacht op de inrichting van het concurrerende Bureel van Weldadigheid, dat evenzeer voor zijn bestaan diende te vechten en daarom aan de commissie – die het tot dan al lastig genoeg had gehad – belangrijke bestaansmiddelen en kostbaar patrimonium zou ontrukken. Hieraan wijden we een speciaal kapittel om de klare uiteenzetting niet te schaden.

De juiste toestand kreeg de jonge commissie ingevolge de voorschriften van 11 Frimaire jaar III, die de arrondissementen verplichtte tot het opmaken van een gedetailleerden staat van de gasthuizen, liefdadige stichtingen en instellingen van weldadigheid, met inkomsten en uitgaven, alsook het getal verpleegden, die ervan genieten ⁷. De aangehaalde wetten van 16 Vendémiaire jaar V en van 16 Messidor jaar VII vervulde de omschrijving ⁸. Een reeks suggestieve tabellen schilderen natuurgetrouw de ware situatie. Het godshuis van Oliveten (Hospice de la Bienfaisance) geeft aan 41 mannen een volledig pensioen. De directrice, geholpen door 2 knechten, onderhoudt een voorbeeldige tucht. Per hoofd en per jaar komt het op 188,83 F of gedetailleerd: aan brood 30,50 F, vlees en vis 68,59 F, groenten 18,25 F, boter 11,44 F, bier 21,90 F, vuur en lucht 12,00 F, was 7,40 F, zakgeld aan 5 centiemen per dag 18,25 F.

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 6 juni 1815.

² *Recueil des Loix*, 1e série, t. XII, p. 62.

³ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1806-1810, p. 105.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1816-1820, p. 251.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1806-1810, p.78.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1806-1810, p.114.

⁷ *Recueil des Loix*, 1e série, t. II, p. 137, p. 379.

⁸ *Recueil des Loix*, 1e série, t. XXIV, p. 84.

Het godshuis van de H. Drievuldigheid (Hospice de la Réunion) biedt onderdak aan 31 vrouwen en 10 mannen onder het beheer van 1 directrice en 1 verpleegster. De pensionnaires moesten zelf hun eten aankopen en bereiden. Daarvoor genieten ze een dagelijkse vergoeding van 23 centiemen. Het te verwachten gevolg bleef ook niet uit. Veel oudjes deden geen de minste moeite om zich behoorlijk te voeden of gaven er de voorkeur aan dit geld te verspillen of te verdrinken, terwijl anderzijds de kookgeuren bestendig de lucht verpestten. Hun pensioen bedraagt per jaar en per man 190,10 F of aan brood voor 47,45 F, aan bier 21,90 F, voor vuur en licht 26,00 F, de was 10,80 F, en het zakgeld 83,95 F.

Het Sinte Katharinagodshuis (Hospice de la Vieillesse), anders geheten het Begijnhof, herbergt 31 gewezen begijnen, die zonder orde in weelde leven met 1 meesteres en 8 dienstboden. Per kop en per jaar bedraagt hun pensioen dan ook 365,51 F of aan brood 76,84 F, vlees 89,61 F, drank 36,15 F, kaas, rijst en dergelijke toespijs 31,21 F, groenten en boter 61,08 F, vuur en licht 37,12 F, was 13,50 F.

Het Magdalenagodshuis (Hospice de la Révolution) bedient 5 oude vrouwen onder het toezicht van 1 bestuurster en 1 meid. Zij ook geven geen blijk van spaarzaamheid en kopiëren hun dagelijkse kost op deze van het groot begijnhof en bereiken 365,51 F.

Het godshuis Sinte Barbara (Hospice de la Récompense) geeft huisvesting aan 7 vrouwen, die zelf hun eten kopen en bereiden. Ieders pensioen komt tot 203,81 F t.t.z. aan brood voor 47,45 F, bier 21,90 F, kolen en turf 18 F, hout 26 F, was 21,11 F, en aan geld voor het aanschaffen van de nooddrift 69,35 F.

Sint Juliaans (Hospice de la Fraternité) herbergt 6 verpleegden, die dezelfde inrichting en uitgaven hebben als Sinte Barbara.

Het Sint Pietersgodshuis (Hospice de l'Équité) geeft onderdak aan 17 vrouwen, onder de hoede van 1 directrice en 1 infirmière. Hun uitgaven belopen per kop en per jaar 237,14 F of omstandiger beschreven: brood 47,45 F, groenten 38,50 F, boter en vet 14,30 F, bier 21,90 F, hout, kolen en licht 35,50 F, was 10,14 F en zakgeld 69,35 F.

Het Sint Jozefshuis (Hospice de la Postérité) telt 50 meisjes van 9 tot 21 jaar. Ze leven in de grootste orde en houden zich onledig met de naad, de kant, breiwerk en borduren omwille van de inkomsten, die ten goede komen van de instelling. Het gewoon onderricht omvat de godsdienst, het lezen, het schrijven in Frans en Vlaams. Hun pensioen is het goedkoopste en bedraagt slechts 167,66 F, hetgeen onverantwoordelijk is gezien zij alleen van de verpleegden een actieve post daarstellen. Aan brood ontvangen ze voor 44,70 F, vlees en vis 38,44 F, legumen 27,72 F, kaas en kruidenierswaren 12,23 F, bier 17,54 F, was 9,02 F, vuur en licht 18,01 F.

De school van O.L.V. Ter Engelen (Hospice de l'Instruction) heeft 48 internen en 50 à 60 externen, die aan hetzelfde regiem zijn onderworpen.

De opdracht van de jonge commissie der burgerlijke gasthuizen en godshuizen lag derhalve met vette lijnen afgetekend; haar verwezenlijking en succes waren de premie van de volgende maatregelen:

- a) de instellingen van een nieuwe reglementering voorzien, desnoods de bestaande strikt doen toepassen zelfs met verandering van directeur of directrice;
- b) de traditionele besnoeiing van de uitgaven, gepaard aan de verhoging der inkomsten;
- c) het opmaken van de juiste staat van het patrimonium; het verlies wegens verduisteringen en overhaaste verkopen herstellen;
- d) de valorisatie van de renten op de bank van Wenen en op de keizer van Oostenrijk bewerken;
- e) een sterk gecentraliseerde inrichting in het leven roepen.

Het eerste punt vergt geen verdere uitleg. Een oppervlakkige lectuur van de eerste processen-verbaal der zittingen spreekt boekdelen. Ter illustratie verwijzen we enkel naar de weinig stichtende scenes uit het dagelijkse leven van O.L.V. Ter Engelen en Sint Jozef. Zelfde vermelding "Pro memoria" geldt voor het secundo!

De controle van het patrimonium eist een juist inzicht in de archieven van iedere

inrichting. De commissie vraagt daarom de inlevering van alle bescheiden. In algemene regel wordt zonder morren gehoor gegeven. Dat is echter niet het geval voor het begijnhof naar een brief van de commissie aan het stadsbestuur op 12 Vendémiaire jaar IX. Een paar weken later belanden ze toch in haar handen: ze nodigt direct het bureel van Weldadigheid uit de documenten betreffende de H. Geesttafels in ontvangst te nemen ¹. Overlast van werk kan de ontvanger der nationale domeinen deze staat onmogelijk opmaken; daarom gelast de commissie de heer Van den Bossche met deze opdracht ².

Ook de directrice van de Infirmierie toont zich nalatig in het overmaken van de kaarten figuratief. Van Beveren, de ontvanger van de Zang van het begijnhof, lokt door zijn houding een ernstige vermaning uit ³. Het Sint Juliaansgasthuis – nu de Hospice de la Fraternité – overhandigt nog archieven op het einde van november 1802 ⁴!

De revalorisatie van de renten op de bank van Wenen en op de keizer van Oostenrijk heeft de commissie heel wat zorgen berokkend. Op dit punt betracht ze een vlug succes want deze belangrijke post figureert geenszins “pro memoria” in het jaarlijkse bilan. Zijn kapitaal wordt toegewezen aan de verlaten kinderen, de vondelingen en aan de geesteskranken voor gans het arrondissement Mechelen. In de bedrieglijke hoop spoedig het verhoopte resultaat te bereiken geeft ze de Heer Broers de volmacht te Wenen haar belangen te verdedigen. De onderhandelingen slepen eindeloos en bij zijn overlijden in 1829 – na 35 jaar activiteit – was geen definitief akkoord bereikt ⁵. Zijn opdracht gaat over op Stametz en C^o, agent bij de Wenerbank. Ondertussen had ook baron de Müller zich met de zaak willen gelasten uit winstbejag, doch het weinig vertrouwen dat hij genoot en het uitblijven van ieder praktisch resultaat deden hem in de zomer van 1808 van alle verdere pogingen afzien ⁶.

De redding moet derhalve komen van de centralisatie, die ipso facto leidt tot de gezondmaking van het budget en als dusdanig aanleunt bij het secundo van de opgesomde remedies. Voorlopig moest de commissie terug naar de oude opvatting van het Ancien Régime: de uitgaven worden afgestemd op de effectieve inkomsten en niet op de dringende noodwendigheden van het moment ⁷.

Van centralisatie spreekt de commissie reeds op 9 Vendémiaire jaar VI – na twee jaar overweging – en deelt haar overtuiging mede aan het bestuur van het kanton op 6 Thermidor jaar VI ⁸. Een eerste schuchtere poging geschiedt op lokaal plan met de vereniging van paralele inrichtingen. Alzo moet de Infirmierie van het Klein begijnhof – of Sinte Magdalena – verdwijnen, daar ze meer kost dan ze opbrengt. De directrice zal na 30 Prairial niet meer betaald worden; de meid en de 4 verpleegden verhuizen naar de Infirmierie van het Groot Begijnhof, terwijl de vrijgekomen gebouwen kunnen verhuurd worden en de roerende goederen in de reserve ondergebracht ⁹. Het amalgaam van Sint Jozef met O.L.V. Ter Engelen wordt in het vooruitzicht gesteld, waardoor de commissie jaarlijks minstens 3.000 F bespaart.

Met Oliveten als voorbeeld en dit pensioen veralgemeend boekt ze per kop en per jaar een besparing van 72,65 F of een totale boni van 7.628,25 F ¹⁰.

De jongens van Sinte Heilwich of de Putterie (Hospice de l'Espoir de la Patrie) werden sedert 1798 huiswaarts gezonden, omdat ze als leden van deze instelling geen of slechte vakmensen werden. Inderdaad, deze kinderen werden bij de meesters uitgezet,

---

¹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 24 Brumaire jaar IX.

² C.O.O. Mechelen, Proces-verbaal van de zitting van 15 Brum. IX.

³ C.O.O. Mechelen, Proces-verbaal van de zitting van 28 Prair. en 8 Ventose jaar IX.

⁴ C.O.O. Mechelen, Proces-verbaal van de zitting van 11 Frim. IX.

⁵ C.O.O. Mechelen, Proces-verbaal der zitting van 19-2-1829.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1806-1810, p. 424.

⁷ C.O.O. Mechelen, Proces-verbaal der zitting van 4 Frim. IX.

⁸ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1797-1800, folio 370.

⁹ C.O.O. Mechelen, Proces-verbaal der zitting van 8 Prair. XIII.

¹⁰ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1806-1810, p. 197.

doch bij het naderen van de winter, als het werk verminderde, werden ze eerst afgedankt omdat hun nooddrift toch verzekerd was, hetgeen niet het geval was voor de gewone kinderen van werkmensen. Bij het hernemen van de bedrijvigheid, in de lente, komen ze om dezelfde reden het laatst aan de beurt. Maanden lang liepen ze werkloos, werden zorgeloos en kenden op hun twintigste jaar omzeggens geen beroep¹. Met de nieuwe regeling van de kommissie zorgden de ouders voor de opvoeding van hun kinderen tegen een onderhoudsgeld van 80 F per jaar.

Werd de redding van het eerste ogenblik duidelijk ingezien, dan bleek het weldra dat deze centralisatie in haar verwezenlijking op grote moeilijkheden zou stuiten, al meldt de prefect dat deze vereniging van de verschillende godshuizen met bekwamen spoed zal doorgevoerd worden². Volgens de begeerte van de kommissie zouden de mannen hun intrek nemen in het klooster van de Dominikanen, de vrouwen en de meisjes in dit van de Ursulinen. De verkoop van de gebouwen zou doorgaan op 14 Fructidor jaar VI. Geldzuchtige schacheraars in zwarte goederen lieten de kommissie verstaan dat ze, mits een behoorlijke vergoeding en een begrijpende tegemoetkoming, de prijzen niet zouden opdrijven. Verontwaardigd wees de kommissie dit voorstel van de hand, maar betaalde haar eerlijkheid met 1.932.000 livres of 78.771 F, hetzij driemaal de normale prijs, waarop 3.911,11 F aan registratierechten werden betaald. Spijts deze legale formaliteit gelukte het deze onpure elementen de aankoop te doen vernietigen door een beslissing van de Algemene Administratie op 27 Fructidor jaar VI. De kommissie neemt haar toevlucht tot de minister van binnenlandse zaken, de heer François de Neufchâteau, die de koop casseert als nadelig voor de kommissie en beslist, in zijn brief van 17 Frimaire jaar VII, dat beide kloosters tegen vijf gestichten zullen ingeruild worden. Ook deze oplossing blijft zonder effect. Op 18 Brumaire jaar VIII is nog geen beslissing gevallen en wordt andermaal het verlangen geopperd de vooropgestelde uitwisseling te bekrachtigen. Pas drie jaar later, op 17 Floréal jaar XI, gaat deze hartewens in vervulling³.

Ondertussen dient de vraag gesteld: Hoe zal de betaling geschieden? De kommissie hoopte ook hier een vlug resultaat te bereiken, doordat ze regelmatig gemaand werd door de ontvanger der domeinen te Antwerpen, die van geen uitwisseling wil horen en de achterstallige registratierechten regelmatig met de gebruikelijke interesten verhoogt. Alzo eist hij op 24 februari 1808 niet minder dan 95.051,30 F. Een keizerlijk decreet van 20 juli 1807 bekrachtigde ondertussen de samensmelting⁴.

Administratieve verwickelingen vergroten dit financieel imbrogljo. De stad wenst dit Dominikanerklooster als bedelaarsgesticht te gebruiken. Deze beslissing werd met overtuiging doorgezet, want op 19 september 1808 komt een bestek binnen voor de veranderingswerken⁵. Napoleon consacreert dit plan door zijn keizerlijk besluit, gedateerd van Schönbrunn op 18 juni 1809, waardoor het voormalig klooster met hovingen en toebehoorten ter beschikking wordt gesteld van de minister van binnenlandse zaken om er 400 bedelaars van beider kunnen te herbergen. Voor het eerste jaar worden 200.000 F uitgetrokken en daarna 80.000 F als onderhoudsgelden en exploitatiekosten. De bedelaars zullen er hun kost verdienen⁶. Dit depot zal evenwel de plaats ruimen voor een militair hospitaal, dat in 1809 beter de imperialistische plannen van Napoleon diende. Van haar zijde beslist de kommissie de mannen in het

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1821-1825, p. 181.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 30 Vendémiaire jaar XIV.

³ *Recueil des Loix*, 2e série, t. XII, p.250.

⁴ C.O.O. Mechelen, Zitting van 4 november 1807.

⁵ C.O.O. Mechelen, Zitting van 5 oktober 1808.

⁶ *Recueil des Loix*, 3e série, t. VIII, p. 215.

Zie oa. *Recueil des lois, décrets, arrêtés, règlements et circulaires concernant les établissements de bienfaisance*, I, p. 91, p. 107. *Hollands regiem*, I, p. 181. *Société de Bienfaisance*, I, p. 163, p. 178.

Ursulinenklooster en de vrouwen in het godshuis van Sinte Katharina onder te brengen ¹. Aldus werd in 1809 de centralisatie een werkelijkheid.

Om uiteindelijk de koopsom toch af te lossen proposeert de commissie deze gelden te halen:

1° uit de fondsen, die de regering moest terugstorten voor het onderhoud der vondelingen;

2° ofwel uit deze, die dienden voor het onderhoud der zieke militairen;

3° ofwel uit de interesten door de bank van Wenen te vereffenen;

4° ofwel uit twee legaten, samen 9.740,79 F.

5° ofwel uit de verkoopsom van de vijf gestichten.

De minister doet zijnerzijds een ander voorstel. De betaling moet gebeuren:

1° uit het in casso van de commissie (waar er geen is!);

2° uit de opbrengst van het octrooi;

3° uit de vervreemding van de gebouwen.

Doordat beide partijen eensgezind waren op één punt scheen de definitieve regeling niet lang te zullen uitblijven. Ze schrijft in dien zin aan de hiërarchische overheden, doch krijgt geen toelating om tot de uitvoering over te gaan ². De commissie is radeloos! En de interesten blijven stijgen! Gelukkig beslist de minister – in 1813 – dat de aankoopsom van beide kloosters zonder interesten mag afgelegd worden ³. Het Nederlands Bewind zal de koop van het Dominikanerklooster vernietigen, gezien het sedert geruime tijd door de dienst der artillerie in gebruik werd genomen ⁴. De betaling van het Ursulinenklooster was in 1816 nog niet uitgevoerd. De ontvanger van registratie en domeinen is het wachten beu en stuurt zijn ultimatum op 29 augustus 1818: hij zou zonder meer de zegels laten leggen. De commissie gelukt er slechts in tot 25 september 1818 uitstel voor afkorting te bekomen ⁵.

Het hoeft geen uitvoerig betoog dat – spijs haar goede wil – de commissie aan de rand van de afgrond staat ⁶; regelmatige steun vanwege de regering voor het onderhoud onderhouden van de vondelingen, geesteskranken, zieke militairen en hospitaal is onbekend. Het budget voor 1815 leent zich al evenmin tot hoopvoller perspectieven. Inderdaad, tegenover 114.763,41 F aan inkomsten staan 115.858,97 F aan uitgaven, als volgt onderverdeeld: Zieken en personeel 24.290,75 F, ouderlingen, wezen en geesteszwakken 69.131,00 F, vondelingen en verlaten kinderen 19.600,50 F ⁷.

Het Hollandse regiem komt de verdienste toe deze situatie, zo niet opgelost dan toch ten minste opgeklaard te hebben. Het betaalt loyaal de gedane uitgaven voor het militair hospitaal en vergoedt consequent voor het onderhoud der vondelingen en verlaten kinderen ⁸. Aan de structuur van de commissie zal het evenwel niets veranderen, maar de diensten komen haarfijn in orde, het patrimonium wordt gereleveerd, voor elke categorie bepaalt het nauwkeurig uitzet en garderobe. Het presenteert voor 1818 zijn budget, waarin het O.L.V. Gasthuis voorkomt met 14.862,80 F, de Oude Lieden met 7.146,70 F, de Oude Vrouwen met 12.136,25 F, de meisjes en jongens met 9.490 F, de geesteskranken met 4.569,80 F en de vondelingen met 21.871,75 F ⁹.

Goed gesteund door 's lands bestuur zoekt de commissie haar inkomsten te vergroten om definitief uit de slob te geraken. Alzo geeft ze haar toestemming in de

---

¹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 2 november 1808.

² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1806-1810, p; 621; 1811-1815, p. 162.

³ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1811-1815, p. 350.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1811-1815, p. 634.

⁵ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1816-1820, p. 219.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1811-1815, p. 486.

⁷ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1811-1815, p. 590.

⁸ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1811-1815, p. 601.

⁹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1816-1820, p. 141.

gebouwen van Nassau een overdekte manège aan te brengen ¹. Ze gaat zelfs zo ver de voorbereidende studie aan te vatten om te zien of het uitgraven der fundamenten van het begijnhof extra muros geen supplementaire winsten kan opleveren. Haar voorzitter, de Heer Polfliet, brengt een bemoedigend rapport uit en de renderende werkzaamheden worden in de winter 1827-1828 aangevat ². Het uitbreken van deze materialen, gelegen in de beemd N° 324, brengt 1016 F op, verdeeld als volgt: 23 schuitladingen gruis aan 8F of 184 F, verbezigd gruis 40 F, 56 karren witte stukken aan 4,50 F per kar of 252 F, 20.000 dubbele karelen aan 2 F per duizend of 40 F terwijl de verbetering van de grond op 500 F kan geraamd worden ³.

De resultaten van deze ten spits gedreven spaarzaamheid werden evenwel totaal vernietig door het onverantwoord beheer van burgemeester Pierets, die voor 51.793,71 F aan materialen uit de verschillende gestichten deed verdwijnen en die in de archieven zijn speciaal dossier heeft ⁴.

De Nederlandse minister van binnenlandse zaken interesseert zich reeds aan de historische waarde van de dokumenten en stelt de vraag of de bescheiden van de godshuizen geen belangrijke inlichtingen behelzen voor de nationale of gewestelijke geschiedenis. Het antwoord luidt negatief want – zo beweert de commissie – ze geven enkel ophelderingen voor het verwerven van goederen en cijzen, alsook het stichten van fondatiën ⁵!

De aandacht van deze commissie gaat eveneens naar het artistiek patrimonium. Ze besluit de planten en het gras te verwijderen uit de dakgoten van Leliëndaal. Te dier gelegenheid geeft ze zich rekenschap van de vetuste toestand niet enkel van de houten gebintes, doch ook van het metselwerk dat, naar het oordeel van de stadsingenieur De Noter, op erbarmelijke wijze was uitgevoerd in reeds gebezigde materialen. De kosten lopen evenwel te hoog op en daarom vraagt de commissie de bijstand van de stad ⁶.

Ondertussen verhuurde ze aan deze laatste voor 4.500 F het gebouw, waar het gemeentelijk college werd ondergebracht ⁷.

De oplossing van het financieel probleem wordt gevonden tijdens de eerste jaren van de Belgische Onafhankelijkheid. In deze strijd grepen schermutselingen plaats in de onmiddellijke nabijheid van de stad, die in haar gasthuis de gekwetste vrijwilligers opnam en verzorgde. Einde oktober ontvangt de commissie het bericht dat graaf de Robiano tot gouverneur van de provincie werd benoemd en haar werd een bewijs van toetreding gevraagd ⁸.

De onlusten hadden de inkomsten gevoelig doen afnemen. Spaarzaamheid was geboden, zelfs de toegekende beurzen, als b.v. deze van de Putterie, werden aanzienlijk verminderd ⁹. In deze geest weigert ze, op voorstel van haar voorzitter de Perceval, een brandverzekering af te sluiten, doordat deze gelden toch totaal verlozen zijn moest er geen brand uitbreken ¹⁰! Tien jaar later komt de gouverneur op deze kwestie terug en spoort de openbare besturen aan hun gebouwen te laten verzekeren. De commissie bericht het stadsbestuur dat ze voor haar 140 huizen en haar dozijn hoeven geen polis zal onderschrijven, omdat de uitgespaarde premies na twee of drie jaar de bouw van een nieuwe woning zullen bekostigen. Ten andere, stipt ze aan, gedurende de 43 jaren van haar bestaan brak geen enkele brand uit. Wat een vette boni ¹¹!

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1821-1825, pp. 290-291.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 15 november 1827.

³ C.O.O. Mechelen, Zitting van 4 september 1828.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1816-1820, p. 31.

⁵ C.O.O. Mechelen, Zitting van 3 sept. 1829; briefwiss. 19-9-1829, p. 268.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1821-1825, 11-10-1821, p. 83.

⁷ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1821-1825, p. 69.

⁸ C.O.O. Mechelen, Zitting van 25 en 28 oktober 1830.

⁹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 30 september 1830.

¹⁰ C.O.O. Mechelen, Zitting van 29 april 1830.

¹¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 656.

Diezelfde geest komt tot uiting in het vraagstuk van het slachthuis. De gezondheidscommissie van de stad wilde absoluut dit gebouw oprichten, vooral wegens het dreigend gevaar voor de cholera morbus. Een gedeelte van de Infirmieriehof leek daartoe best geschikt. De commissie der burgerlijke gasthuizen en godshuizen weigert echter op dit voorstel in te gaan, enerzijds omdat dit slachthuis te kort bij de woningen zou komen te liggen en veel lawaai veroorzaken, maar vooral omdat de hof zeer vruchtbaar was en een groot paart van de groenten opbracht, omdat de brouwerij en de wasinrichting hun water trokken van de beek, die nu zou dienen als afvoerkanaal voor het slachthuis zodat de brouwerij in het vervolg geen huurder meer zou vinden ¹.

De commissie wilde er ook toekomen haar landelijke eigendommen in kaart te brengen, een project uit het Nederlands Bewind, dat in 1832 werd opgerakeld en in 1835 opnieuw besproken ².

De Franse kolonel Trouez krijgt de beschikking over de kapel van de oude mannen aan 100 F per maand om ze in te richten als hooimagazijn ³. De aartsbisschop ontvangt de toelating deze van Leliëndaal te gebruiken voor het seminarie, dat in de Bruul wordt gebouwd ⁴, terwijl de infirmerie van het garnizoen in Sint Juliaans zijn intrek neemt ⁵.

Het aanleggen van het spoorweganet, in het algemeen, doch van de baan Mechelen-Brussel in het bijzonder, zal de definitieve financiële opluchting bewerken. De commissie zendt haar afgevaardigde op 17 mei 1834 naar Vilvoorde om er met architect De Roy overleg te plegen. In juni komt het tot een voorlopige overeenkomst. Op Mechels grondgebied verkoopt de commissie verschillende percelen N° 73 voor 6.300 F per Ha., N° 358 voor 6.000 F, N° 536 voor 4.800 F, en N° 640-641 voor 4.300 F. Onder Zemst N° 290 voor 4.000 F, N° 292 voor 4.500 F en N° 285 voor 6.000 F ⁶. Onder Eppegem N° 185/188 voor 4.200 F per Ha onder Vilvoorde N° 81/391 voor 5.200 F en 4.000 F ⁷. Ze verkoopt buiten de oude Brusselpoort een perceel voor een bedrag van 16.000 F oude bunder, t.t.z. het dubbele van de normale prijs. Architect De Roy verzoekt haar deze geheim te houden, daar hij reeds andere gronden heeft aangekocht aan 10.000 F per bunder, ⁸ en hij nieuwe aankopen op het oog heeft, waarvoor hij veel minder wenst te bieden. Deze buitensporige prijzen beletten hem niet andere commissiegronden in koop aan te vragen, b.v. onder Ramsdonk, aan 3.000 F. per Ha. De tegenpartij proposeert 4.000 F om een drietal weken later 3.500 F voor te stellen ⁹. De nummers 171 en 15 worden aangeboden voor 6.600 F per Ha ¹⁰. Globaal levert de verkoop van gronden, uitsluitend voor de lijn Mechelen-Brussel, het bedrag op van 41.229,65 F ¹¹. De burelen van het station en de herdenkingzuil worden opgericht op gewezen gronden van de commissie ¹².

Na het spoor komt het ministerie van Landsverdediging met de vraag enkele percelen af te staan voor het aanleggen van een oefenplein langs de Antwerpse Steenweg, tussen de Galgestraat en de Eikestraat. Wel biedt de commissie een geschikter plaats aan doch het blijft bij de nummers 348 tot en met 351, dit van 1 januari 1837 af voor een huurprijs van 598 F per jaar ¹³.

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwiss. 1831-1840, p.88, zitting van 10-5-1832.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 13 sept. 1832 en 22 okt. 1835.

³ C.O.O. Mechelen, Zitting van 8 novem. 1832.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 147, 23-6-1833.

⁵ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 111, 11-10-1832.

⁶ C.O.O. Mechelen, Zitting van 15 mei 1834.

⁷ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, 1831-1840, p. 213.

⁸ C.O.O. Mechelen, Zitting van 10 en 17 juli 1834.

⁹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 30 october en 20 november 1834.

¹⁰ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 239, 31-10-1834.

¹¹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 11 december 1834.

¹² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 582, 8-6-1839.

¹³ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 368 en 395.

De commissie beweegt zich werkelijk onder een gelukkig gesternte want een nieuwe mogelijkheid om een beduidende winst te boeken biedt zich aan: de Egmontstraat zal in 1837 de Bruul met het station verbinden. Daardoor verdwijnt enerzijds de muur van de Putterie, wiens gerecupereerde materialen door de commissie worden bewaard, doch ook een huis in de Oude Brusselstraat, dat voor 5.000 Fr wordt aangekocht ¹. Afkeurende stemmen gingen op tegen de aanleg van de nieuwe straat, omdat het godshuis van de Putterie achter de aan te bouwen huizen zou schuil gaan. Terecht merkt de commissie op dat het aan schoonheid, kunst of geschiedkundig verleden weinig of niets heeft te bieden en dat de constructie van nieuwe huizen daardoor niet mag belet worden. Wel moet de aanleg van de straat van de huidige kardinaal Mercierplaats naar de Hanswijkkerk absoluut verhinderd worden, gezien ze het domein zal schenden, een onregelmatig kwartier en een overbodige straat in het leven roepen, wier bestaan niet kan vergoelikt worden door het ontzetten van de Hanswijkkerk. En zo is de Faid'herbestraat haast van bij haar geboorte ten dode opgeschreven ²!

In de nieuwe Egmontstraat wenst de commissie op de linkerzijde een drietal huizen te bouwen. Het voorlopig bouwplan beraamt de uitgaven op 55.000 à 60.000 F. Het bestek vermindert ze tot 57.811 F, terwijl het definitieve bedrag tot 54.400 F zakt door het aanwenden der hogervermelde afbraakmaterialen ³. Het torentje van de Putterie moest in de zijkant van twee huizen ingesloten worden. De fondaties komen echter hoger dan het straatniveau en vergen 3.000 F onverwachte onkosten. Daarom lijkt het best over te gaan tot de radicale verdwijning, alhoewel het in dienst staat van de telegraphie en jaarlijks 250 F opbrengt ⁴. Het definitief bouwplan spreekt van vier huizen in de Egmontstraat, met een prijsraming van 116.208,09 F, waarvoor de commissie 96.305,00 F bij de Société générale d'Anvers ontleent, die reeds een krediet van 60.000 F voor de drie huizen had toegestaan, en kapitaal reserveert, die aan 2,5% in het hulpboek te Brussel zijn ingeschreven ⁵.

Deze bouwpolitiek zal ze sluiten met de constructie van het nieuw O.L.V. Gasthuis in de Keizerstraat.

Buiten deze moeilijkheden kenden de commissielieden regelmatig hun venijnige disputen met het Bureel van Weldadigheid. Van deze instelling bleven geen organieke archieven gaaf bewaard, vermits de brand van 1940 de schifting te drastisch heeft doorgedreven. We moeten ons derhalve beperken tot de toevallige aanduidingen die werden aangetekend in de registers van de commissie der burgerlijke gasthuizen en godshuizen.

De wet van 16 Vendémiaire jaar V had maar amper de eerste grondvesten gelegd voor deze instelling of die van 7 Frimaire van hetzelfde jaar kondigde de geboorte aan van een Bureau de Bienfaisance ⁶. Het zou steun verlenen aan de armen tussen de 16/21 en de 70 jaar. Haar financies zou de inrichting putten uit het supplement van 1 deciem per franc op elk entrée-billet van theater, bals, vuurwerken, concerten, paardenkoersen en andere artistieke of sportieve manifestaties, gedurende de zes eerste maanden. Binnen de dertig dagen zou elk gemeentebestuur door verkiezing één of meer burelen samenstellen, ieder met 5 personaliteiten, die belangloos hun medewerking verlenen en rechtstreeks geen gelden aanraken. Ze benoemen hun ontvanger, bepalen het hoofdelijk bedrag van de uitgekeerde steun en verzekeren het innen van de supplementaire taks van 1 deciem. In de gemeenten met meerdere municipaliteiten bepaalt het centraal organisme het percent voor ieder bureel. Ze ontvangen eveneens de

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 448 en 480.

² *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 560, 13-2-1839.

³ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 597, 12-7-1839.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 622, 23-11-1839.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 667.

⁶ *Recueil des Loix*, 1e série, t. X, p. 307.

giften ten voordele van het werk. Alle maanden geven ze rekenschap over hun beleid en de uitgekeerde steun, die bij voorkeur bestaat uit onderstand in natura, zorg dragend dat ze niet ten goede komen van vreemdelingen of gezonde bedelaars, die naar hun geboorteplaats moeten terugkeren, desnoods onder geleide van de gendarmen en met een premie van drie maanden hechtenis.

Zo ingericht was het Bureel van Weldadigheid totaal onafhankelijk van de Kommissie en konden ze beiden, in volkomen harmonie de menselijke armoede in al haar ouderdomslagen bestrijden. Maar de toegemeten financies schoten te kort voor de uitvoering van de opdracht. Op 20 Vendémiaire jaar IX schrijft de onder-prefect de kommissie voor alle vroegere H. Geestgoederen aan het Bureel over te maken ¹. Verdwenen alle gemoedelijke samenwerking: als nijdige rivalen rijzen ze tegenover mekaar, hardnekkig en bitsig in het verscheuren van het oude patrimonium. Met de slagkende de kommissie een moeilijkheid te meer!

Want nu rijst de vraag wie de inkomsten bezit van de H. Geesttafels, de Huisarmen, de Gemene Huisarmen, evenals de fondaties de Medina-Roose, Vermeulen, Van der Auwermeulen, Lems, de Buisset, Melaan, Van de Perre en de Helt. Het antwoord bracht het besluit van de centrale organisatie van 5 Floréal jaar VI; artikel 4 "de hulpgelden ten huize te bedélen". Volgens deze uitspraak, gesteund op een brief van de minister van binnenlandse zaken de dato 25 Germinal jaar VI, zouden te Mechelen alle fondaties, die gedurende het Ancien Régime hun onderstand aan huis uitkeerden, hun volledig bezit aan het Bureel van Weldadigheid moeten overmaken. Daarop bazeert het zijn pretenties.

De kommissie der Burgerlijke Gasthuizen en Godshuizen geeft zich geenszins gewonnen. Ze betoogt dat deze fondaties met de steun ten huize niets te zien hebben en staaft haar zienswijze met een beschrijving van hun werking in de 18^e eeuw, aan de vooravond van de Franse Revolutie. De H. Geesttafel onderhoudt alsdan in eerste instantie de wezen en zinnelozen; het gebeurlijk overschot komt dan pas ten goede van de huisarmen. Derhalve moeten haar fondsen de actie van de kommissie ondersteunen, het eventueel restje die van het Bureel. Practisch uitgedrukt zouden 11.783 gulden van de 15.245 aan de kommissie komen, terwijl slechts 3.462 aan laatstgenoemde. De fondatie de Helt bevordert de instructie der jeugd en valt als dusdanig onder de bevoegdheid van de kommissie. Grootmoedig ziet deze af van de goederen der Gemene Huisarmen, evenals van de fondaties Vermeulen, de Buisset, de Melaan, de Medina-Roose, Van der Auwermeulen, Van de Perre en Lems.

Op deze wijze kon het conflict als geëindigd beschouwd worden, te meer dat de municipale administratie van het kanton Mechelen die zienswijze bijtrad met de bijkomende verplichting binnen de decade alle papieren aan het Bureel over te maken. Op 9 Fructidor van het jaar VII bepaalt ze zelfs dat de kommissie elke maand als voorschot – en dit tot aan het einde van het conflict – 560 gulden op de fondatie der Huisarmen zal overschrijven. De administratieve kommissaris van het tweede bureel moet over de uitvoering waken. Het ligt ook in zijn bevoegdheid dit bedrag te verhogen of te verminderen.

De stedelijke administratie stak opnieuw het vuur aan de lont met haar beslissing van 2 Ventose jaar VIII. De goederen van de H. Geesttafels zullen het bezit worden van het Bureel van Weldadigheid, samen met hun archieven binnen de eerste decade na de bekendmaking van het voorschrift. Het zendt trimestrieel aan de kommissie op een speciale staat 1836,73 F voor het onderhoud van de wezen en de geesteskranken. Deze beslissing wordt aanstonds aan de betrokken partijen en de algemene administratie kenbaar gemaakt. Laatstgenoemde publiceert haar bekrachtiging op 17 Ventose met de bijkomende bepaling dat de minister van binnenlandse zaken onmiddellijk op de hoogte zal gesteld worden. Hierdoor beschikt het Bureel van Weldadigheid over de gelden van de Gemene Huisarmen of 7060,25 F en der fondaties of 8328,05 F, samen 15.388,30 F. De kommissie blijft daarentegen met een post in debet voor uitgaven ten voordele van de

---

¹ C.O.O. Briefwisseling, 20 Vendémiaire jaar IX.

geesteskranken en de wezen van 25.461,08 F waarvoor ze vanwege haar concurrente slechts een aalmoes in afkorting geniet. Die hardnekkige kamp in een wrevelige atmosfeer kenden veel andere steden. Het is dan ook zeer begrijpelijk – en de minister van binnenlandse zaken betreurt het ten zeerste – dat in de meeste steden het Bureel voor Weldadigheid eenvoudig zonder instructies bleef of kortweg niet werd opgericht. De prefecten ontvangen derhalven van hem de opdracht dit vraagstuk grondig in te studeren, hem de suggestie te laten kennen en hem de meest omstandige inlichtingen te bezorgen omtrent de fondaties van het Ancien Régime, hun goederen, hun actueel bedrag en de huidige administratie ¹.

Te Mechelen bleven tussen beide instellingen dezelfde “vriendschappelijke” betrekkingen voortbestaan, te meer daar ze regelmatig met elkander contact dienden te nemen. Zoals gewenst had de commissie aan haar concurrente de archieven der H. Geesttafels overgemaakt. Op 28 Germinal jaar IX moet ze evenwel vaststellen dat deze daar niet mede tevreden is en alle dokumenten opeist van de instellingen, die haar werden toevertrouwd ². Bovendien beslist Napoleon op 9 december 1804 dat de inkomsten van 1 deciem per franc – van jaar tot jaar vernieuwd – thans definitief worden en ten goede komen aan beide inrichtingen, volgens een proportie door het gemeentebestuur, en na 7 Fructidor jaar VIII door de prefect vastgesteld ³. Dergelijke verdeling gebeurt eveneens met de profijten van de gemeentelijke weeg- en meetburelen, ingevolge de wet 29 Floréal jaar IX opgericht, waarvan enkel 10% dienen voor de administratie ⁴.

Eerlijkheidshalve dient aangestipt dat ook het Bureel van Weldadigheid met zekere platonische hulpmiddelen vrede moest nemen. Het ontving inderdaad, ingevolge de wet van 9 Fructidor jaar IX, de niet betaalde renten en de geüsurpeerde domeinen ⁵.

Ten einde de inkomsten van dit bureel te vermeerderen en ongetwijfeld om aan de uitgekeerde onderstand het karakter van aalmoes te ontnemen, zou de stad op haar kosten in de Putterie een Werkhuis van Liefdadigheid in 1803 oprichten. Het Bureel van Weldadigheid kreeg er de directie van, stelde het budget op, boekte ontvangsten en uitgaven en legde ze ter goedkeuring voor aan het gemeentebestuur.

Door deze stichting zouden de reeds zo gespannen betrekkingen tussen de commissie en het bureel der Weldadigheid er absoluut niet op verbeteren. Inderdaad, eerstgenoemde kreeg regelmatig het verwijt te horen voor haar stoffen en linnen nooit aan dit atelier te denken en derhalve haar verplichtingen te verwaarlozen met niet tot zijn instandhouding bij te dragen. De commissie gaf direct het juiste antwoord dat ze niet wenste bedrogen te worden gezien kwaliteit en stevigheid veel te wensen lieten en de prijs er ten slotte niet voordeliger om was. Slechts in 1828 werden voor het eerst enkele stukken lijnwaad in dit atelier aangekocht ⁶. Van andere wrijvingen vinden we in de notulen der commissievergaderingen geen spoor. We menen daaruit te mogen besluiten dat én commissie én bureel elkander gewoon geraakten en de beslissing namen naast elkander vredig voort te leven.

De oude lieden.

Bij de aanvang der historiek van de verschillende gestichten moeten we van meet af aanstippen dat de ouderlingengestichten uitsluitend vermeld worden – zowel in de

---

¹ *Recueil des Loix*, 2e série, t. III, p. 286.

² *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 24 Brumaire en 28 Germinal jaar IX.

³ *Recueil des Loix*, 2e série, t. III, p. 177.

⁴ *Recueil des Loix*, 2e série, t. IX, p. 54. Cfr. ook 3e série, t. VIII, p. 222.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 465. *Recueil des Loix*, 2e série, t. VI, p. 16; 2e série, T. IV, p. 309.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1816-1820, p. 161; 1826-1830, p. 199.

processen-verbaal der zittingen als in de briefwisseling – voor routineaangelegenheden. We besluiten dat ze, na de centralisatie, normaal hebben geprosperieerd. Verbetering is evenwel altijd mogelijk. Zo dacht baron Van den Venne, die de oude vrouwen een mooier tehuis wilden bezorgen. Reeds vóór de berekening der kosten schonk de philanthroop 25.000 F in het vooruitzicht tegen 10.000 Nederlandse gulden voor de commissie. Liepen de onkosten hoger, dan komt hij voor één derde tussen ¹. Twee maanden later wordt de regering verwittigd dat de beraamde uitgaven de 50.000 gulden bereiken, waarvan de baron Van den Venne de helft voor zijn rekening neemt ². Bij het instuderen van het lastencohier erkennen de magistraten wel zijn grote verdiensten en zijn recht op erkentelijkheid, doch verklaren zich tegen zijn voorstellen ³. De voorzitter van de commissie, de heer de Perceval, stelt daartegenover de aanbouw van de onontbeerlijke ziekenzaal in het O.L.V. gasthuis en draagt hiervoor de goedkeuring weg ⁴.

Bij afwezigheid van alle verdere moeilijkheden en buitengewone voorvallen kunnen we er ons toe bepalen met het aangeven der reglementen, waaronder beide gestichten hun dagelijks brood en verzorging uitdeelden.

Règlement pour l'hospice des vieillards.

La Commission administrative des Hospices de Malines:

Vu la décision prise en séance du 28 mars dernier de soumettre les règlements de service intérieur à l'approbation du conseil communal et de procéder préalablement à leur révision;

Considérant que celui qui concerne l'hospice des vieillards porte la date du 9 décembre 1807; qu'il n'est plus en rapport avec les exigences et les besoins de l'époque; que des changements successifs y ont été apportés à différentes époques et qu'il importe dès lors d'en décréter un nouveau;

Arrête le règlement suivant:

Des Pensionnaires.

Article I.

Le nombre des pensionnaires est fixé à septante. Il est libre à l'administration de l'augmenter ou de le diminuer d'après les besoins qui se font jour et les ressources dont elle dispose, sauf approbation du conseil communal.

Article II.

L'admission et le renvoi des pensionnaires sont exclusivement dévolus à la commission administrative (art. 6 de la loi du 16 messidor an VII).

Article III.

Pour être admis à l'hospice il faut réunir les conditions suivantes:

- A. Être célibataire ou veuf; âgé de 70 ans au moins, indigent, né à Malines ou y avoir passé quarante années de son existence, et en outre y avoir acquis et conservé droit aux secours publics.
- B. N'être pas affecté d'épilepsie ou d'un mal contagieux quelconque.

---

¹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 16 april 1829.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 18 juni 1829.

³ C.O.O. Mechelen, Zitting van 13 augustus 1829.

⁴ C.O.O. Mechelen, Zitting van 28 januari 1830.

C. Avoir toujours tenu une bonne conduite et ne pas s'être livré à la mendicité.

Article IV.

Ceux qui auraient été admis contrairement à l'une ou à l'autre des prescriptions, contenues à l'article qui précède, dans l'ignorance où l'on se serait trouvé de l'existence d'une des causes d'exclusion, peuvent être immédiatement renvoyés.

Les objets qu'ils ont apportés à l'hospice, du trousseau d'entrée qu'ils ont fourni et qui existeront encore, leur seront restitués.

Article V.

Une remise d'âge pourra être accordée à ceux qui, ayant 65 ans révolus sans avoir accompli leur soixante dixième, justifieront au moyen d'un certificat délivré par le médecin attaché aux hospices de la vieillesse, qu'ils sont atteints d'infirmités qui les empêchent de gagner la vie.

Cette remise ne pourra dépasser cinq ans.

Article VI.

Deux frères ne sont jamais recueillis en même temps à l'hospice. Ne sont également pas admis ceux qui ont une sœur à l'hospice des vieilles femmes ou un frère ou une sœur à l'hospice Speecq, ou bien un frère ou une sœur qui jouit d'une des bourses, qu'on accorde à certains couples mariés.

La commission peut néanmoins, pour des motifs graves qu'elle mentionnera dans sa décision, s'écarter de cette règle.

Article VII.

Chaque vieillard est tenu de fournir un trousseau avant son entrée; il consiste dans les objets suivants :

- A. un matelas en crin avec traversin et oreiller non raccommodés
- B. six chemises neuves en toile
- C. six dito qui ont servi, mais qui n'ont pas subi de réparations
- D. deux couvertures en laine
- E. trois paires de draps de lit en toile
- F. trois taies d'oreiller également en toile
- G. quatre essui-mains
- H. deux camisolles
- I. deux redingotes en draps
- J. trois pantalons, dont un au moins en drap
- K. trois gilets
- L. deux chapeaux ou une casquette et un chapeau
- M. trois paires de bas
- N. six mouchoirs de poche
- O. trois cravates
- P. quatre bonnets de nuit
- Q. deux paires de souliers ou bottes

On peut se libérer de l'obligation de fournir les objets dont la nomenclature précède, en payant une indemnité de cent vingt francs, moyennant laquelle l'établissement procure le trousseau.

Article VIII.

La commission des hospices peut dans des cas spéciaux, accorder des dispenses partielles, quant à certains objets qui forment le trousseau d'entrée, ou une remise sur l'indemnité de 120 francs.

Article IX.

Le mari survivant d'un couple marié boursier est admis, à sa demande à l'hospice comme pensionnaire ordinaire, s'il y a une place vacante, sinon à titre de surnuméraire, le tout conformément à l'article 7 du règlement relatif aux bourses pour couples mariés. Les retenues qui auraient été opérées en exécution de l'article 8 et suivants du dit règlement serviront à fournir le trousseau d'entrée dont il a besoin.

Article X.

L'entretien des effets fournis à l'usage des pensionnaires à titre de trousseau d'entrée, leur renouvellement, s'il y a lieu, et le blanchissage du linge sont à charge de l'hospice.

Il est interdit aux pensionnaires, sous peine de renvoi, de disposer des dits effets, de quelque manière que ce soit.

Article XI.

Il leur est libre de quitter l'établissement lorsqu'ils le désirent, mais les effets qu'ils ont apportés à l'hospice, à l'exception de leur tenue journalière restent, dans ce cas, la propriété de l'administration.

Il est toutefois loisible à l'administration de permettre, dans des cas exceptionnels, l'enlèvement de quelques autres effets.

Les pensionnaires sont en outre obligés, si leurs ressources le permettent, d'indemniser l'établissement dans la limite de ces ressources, des frais qu'ils y ont occasionnés.

Article XII.

Les pensionnaires assistent à la messe journalière, qui est célébrée à 7 heures dans la chapelle dite de Leliëndaal, dépendant des hospices.

Ils assistent également aux messes anniversaires, qui sont célébrées pour le repos des âmes des fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'établissement.

Article XIII.

Le déjeuner a lieu à 7 ½ heures ; le dîner à midi et le souper à 6 heures, du premier octobre au premiers mars, et à 7 ½ du premier mars au 30 septembre.

Ces repas sont annoncés par le son d'une clochette; le silence est strictement observé pendant leur tenue.

Chacun d'eux est précédé et suivi de prières, prescrites par l'aumônier attaché à l'hospice.

Des prières spéciales pour les fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'établissement sont journellement récitées après le repas du midi; elles sont également prescrites par l'aumônier.

Article XIV.

Le déjeuner est composé de tartines à discrétion et de lait coupé. Le dîner de soupe, légumes, viande et bière.

Les jours maigres, la viande est remplacée par du poisson ou un autre plat maigre.

Le souper consiste en légumes.

Le pain est de froment pur bluté.

Article XV.

Les pensionnaires assistent à l'instruction religieuse, qui est donnée hebdomadairement par l'aumônier.

Le jour et l'heure de cette instruction sont fixés, de commun accord, par le directeur et l'aumônier.

Article XVI.

Il est permis aux pensionnaires de sortir depuis 8 heures jusqu'à midi, et immédiatement après les prières qui suivent le repas du midi. La rentrée du soir est fixée: du premier mars au 30 septembre, de 7 à 7 ½ heures; du premier octobre au premier mars de 5 ½ à 6 heures.

Article XVII.

Ils peuvent sortir et rentrer à volonté pendant les heures fixées à l'article précédent.

Il leur est défendu de découcher sans l'autorisation spéciale du membre délégué.

Article XVIII.

Le directeur peut permettre, avec l'assentiment de ce membre, aux pensionnaires, qui connaissent un métier, d'aller travailler en ville, à la condition d'observer les heures de sortie et de rentrée, ainsi que toutes les autres dispositions du présent règlement.

Il est également autorisé à leur permettre, dans des cas spéciaux, de s'absenter d'un repas et de prolonger l'heure fixée pour la rentrée.

Article XIX.

Les pensionnaires qui ne sortent pas se tiennent dans la salle de réunion ou au jardin.

Il leur est permis de fumer dans ce jardin et dans le corridor principal du rez-de-chaussée; mais il est strictement défendu de le faire ailleurs.

L'entrée de la cuisine et de ses dépendances leur est formellement interdite.

Article XX.

Il est défendu d'imposer aux pensionnaires un travail ou une besogne quelconque; ceux qui le désireront pourront toutefois être employés aux travaux de la maison.

Du Directeur.

Article XXI.

La commission nomme et révoque le directeur et fixe ses appointements. Ce dernier objet est soumis à l'approbation du conseil communal.

Il est formellement défendu au directeur de recevoir une gratification quelconque, soit directement soit indirectement, sous quelque prétexte que ce soit.

Article XXII.

Le directeur est chargé de la direction générale de l'hospice. Il l'exerce sous la surveillance de la commission et du membre spécialement délégué.

Il exécute ponctuellement le règlement et les ordres, qu'il reçoit de la commission et du membre délégué.

Article XXIII.

Il visite journallement la salle de réunion, la cuisine et ses dépendances, les dortoirs et l'infirmerie, et hebdomadairement au moins les autres pièces et les effets des pensionnaires.

Il veille à ce que la propreté et l'ordre règnent dans toutes les parties de l'établissement, et à ce que les différentes places soient convenablement et journallement aérées.

Article XXIV.

Il est tenu de donner immédiatement connaissance au membre délégué de tout événement extraordinaire qui a lieu à l'hospice.

Article XXV.

Il fait à l'état civil les déclarations de décès, qui surviennent à l'établissement.

Article XXVI.

Il est chargé de procurer les provisions journalières; il est pourvu aux autres par la commission des hospices ou en vertu d'une autorisation spéciale de celle-ci.

Article XXVII.

Il fait prendre au magasin, aux jours et heures fixés, les épiceries et les autres marchandises qu'il renferme et dont l'établissement a besoin. Il délivre chaque fois un bon au préposé, et il se conforme aux prescriptions du règlement qui concerne ce magasin.

Article XXVIII.

Il dresse tous les ans, dans le courant du mois de juillet, l'inventaire des meubles et en transmet une copie certifiée à l'administration.

Si l'inventaire ne présente pas de changements notables, il peut se contenter d'en faire un recollement d'après le dernier inventaire et d'indiquer les changements survenus.

Il fait connaître en même temps, les besoins du refuge pour l'année suivante, afin que les crédits nécessaires soient portés au budget général des hospices.

Article XXIX.

Il lui est défendu de passer la nuit hors de l'établissement, et de quitter la ville sans une autorisation spéciale du membre délégué.

Du service sanitaire.

Article XXX.

Le service sanitaire est confié à un médecin et à un chirurgien, qui ont un aide sous leurs ordres.

Ces hommes de l'art sont chargés de veiller à tout ce qui concerne la propreté et l'hygiène, et font part de leurs observations à la commission des hospices.

Article XXXI.

Ils visitent journellement l'hospice à l'heure, qu'ils fixent de commun accord avec le directeur.

Afin de constater l'exécution de cette obligation ils signent chaque fois au registre à ce destiné.

Article XXXII.

Les pensionnaires malades sont traités à l'infirmerie. Les médicaments prescrits par le médecin ou le chirurgien sont fournis par la pharmacie de l'hôpital.

Des peines.

Article XXXIII.

Le directeur est autorisé à infliger aux pensionnaires des peines disciplinaires pour contravention au règlement, désobéissance aux ordres qu'il aura donnés ou aux défenses qu'il aura faites, pour défaut de propreté et autres fautes de cette espèce.

Article XXXIV.

Ces peines consistent en privations :

- A. d'une ou de plusieurs sorties.
- B. de la faculté de fumer.
- C. de celle de travailler en ville.
- D. d'une ou de plusieurs distributions d'argent.

La durée de ces différentes peines sera fixée par le directeur, sauf à en donner dans le jour connaissance au membre délégué.

Article XXXV.

Les peines fixées à l'article précédent pourront être cumulées selon la gravité des fautes commises.

Article XXXVI.

Le renvoi de l'hospice est prononcé par la commission pour des motifs graves, dont elle seule est juge et après avoir entendu le directeur et le pensionnaire inculpé.

Il entraîne toujours la privation des objets fournis à titre de trousseau d'entrée, les vêtements des jours ouvrables seuls exceptés.

Article XXXVII.

Il est loisible à la commission de placer à la campagne ses pensionnaires dont la conduite, quoique reprehensible, n'est pas cependant de nature à entraîner la privation complète des bienfaits de la fondation.

Des domestiques.

Article XXXVIII.

Les domestiques sont choisis et admis par le directeur et renvoyés par lui, le tout sous l'approbation du membre délégué.

Leur nombre et leur salaire sont fixés par la commission.

Article XXXIX.

Il y a parmi les domestiques un portier et un infirmier. Le portier peut être désigné parmi les pensionnaires que le directeur, de commun accord avec le membre délégué, croit le plus apte à ces fonctions. Nul n'est tenu de les accepter.

L'infirmier soigne les malades à l'infirmierie et les pensionnaires caducs et infirmes.

Il est défendu au portier d'introduire des étrangers dans l'établissement; ceux qui se présentent pour visiter un pensionnaire restent dans sa loge.

Article XL.

Le portier est non seulement tenu de remplir les obligations, qui lui incombent à ce titre, mais encore de faire les petites réparations aux effets d'habillement des pensionnaires et des élèves de l'hospice Ste Hedwige.

Article XLI.

Il est strictement défendu aux domestiques, sous peine de renvoi immédiat, de recevoir directement ou indirectement des gratifications ou rémunérations, à titre d'étrennes, ou sous quelque autre dénomination que ce soit, de la part des pensionnaires, des fournisseurs ou d'une personne quelconque attachée aux hospices.

Ils continuent à jouir, en retour, d'étrennes qui restent fixés à quinze francs par an pour chacun d'eux.

Article XLII.

Il est interdit aux fournisseurs et à toute autre personne quelconque de présenter ou de donner aux domestiques ou autres individus, attachés à l'administration, des gratifications soit directement soit indirectement, à quelque titre que ce puisse être, sous peine pour ceux qui en dépendent de perdre immédiatement la pratique des hospices, sans pouvoir jamais livrer ou être employés à l'avenir.

Les fournisseurs sont tenus de subir sur leurs comptes une réduction de un pour cent, en remplacement des gratifications dont il vient d'être question.

Article XLIII.

Défense est faite aux domestiques, sous peine de renvoi, de vendre, donner, aliéner ou disposer de toute autre manière d'aucun objet appartenant aux dits hospices.

Les déchets de cuisine et les rebuts de toute nature sont réunis dans un lieu de dépôt à ce destiné. La directrice en dispose pour compte de l'administration et sous l'agrément du membre délégué, et les deniers qui en proviennent sont versés trimestriellement par le directeur dans la caisse du receveur des hospices.

Dispositions générales.

Article XLIV.

Les pensionnaires s'obligent par le fait seul de leur entrée à l'hospice d'exécuter ponctuellement toutes les clauses et conditions du présent règlement et les dispositions qui seront décrétées dans la suite.

Article XLV.

Tous les effets mobiliers, qui parviennent aux pensionnaires pendant leur séjour à l'hospice, à titre de succession ou autrement, sont la propriété de ce dernier.

Il en est de même de ceux qu'elles délaissent à leur décès, sans distinguer s'ils ont été apportés à l'hospice ou s'ils n'y sont pas entrés.

Article XLVI.

Lorsqu'un pensionnaire parvient à meilleure fortune, soit par succession, donation ou de toute autre manière, ou qu'elle possède des ressources qu'elle a cachées, elle est tenu d'indemniser l'établissement de tous les frais quelconques, qu'elle a occasionnés depuis le jour de son admission.

Si, après déduction de ces frais, il appert à la commission qu'il lui restent des ressources, qui le mettent à même de pourvoir à son existence, il doit quitter l'établissement.

Dans le cas contraire, le revenus ou intérêts de ces biens mobiliers, immobiliers ou valeurs quelconques sont perçus au profit des hospices et ses héritiers quelqu'ils soient, n'ont droit à son décès, que ce qui pourra rester après le payement de tous les frais dont il vient d'être question.

Article XLVII.

Des distributions pécuniaires hebdomadaires, devant être circonscrites dans l'étroites limites, elles ne peuvent avoir lieu qu'aux pensionnaires, qui sont dépourvus de toute ressource quelconque et qui n'ont ni famille, ni ami ou étranger, qui s'intéresse à eux.

Le directeur arrête trimestriellement, de commun accord avec le membre délégué, la liste des pensionnaires qui jouissent de cette faveur et le montant qui est accordé à chacun d'eux.

Ces distributions ne peuvent excéder la somme de trois cents francs par an soit 75 francs par trimestre.

Article XLVIII.

Le règlement du 9 décembre 1807 est abrogé ainsi que toutes les dispositions qui sont contraires au présent règlement.

Le directeur pourvoit provisoirement à ce qui n'est pas prévu au dit règlement à charge d'en donner, sans retard, connaissance à l'administration qui statue définitivement.

Article XLIX.

Un extrait, en langue flamande, contenant les obligations imposées aux pensionnaires, est affiché dans la salle de réunion.

Fait et arrêté par la commission administrative des hospices civils de Malines, en séance du 16 mai 1859.

(Signé) Henot, de Cannart d'Hamale, Van den Branden de Reeth, Segers, Léon Van Hamme.

Pour copie conforme

Le membre secrétaire de l'administration des Hospices de Malines.

Ch. Van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines, conformément à la délibération en date de ce jour, sous les modifications indiquées à l'encre rouge dans le règlement et sauf en ce qui concerne les dispositions relatives au trousseau ou à l'indemnité d'entrée, lesquelles ne sont pas admises.

En séance à Malines, le premier décembre 1860.

Par ordonnance

Le Secrétaire

Rijckmans.

Le Bourgmestre,

Broers.

Règlement pour l'hospice des vieilles femmes.

La commission administrative des Hospices civils de Malines,

Vu la décision, prise en séance du 28 mars 1859, de soumettre les règlements de service intérieur à l'approbation du conseil communal et de procéder préalablement à leur révision.

Considérant que celui qui concerne l'hospice des Vieilles femmes est très ancien; qu'il n'est plus en rapport avec les exigences et les besoins l'époque; que des changements successifs y ont été apportés à différentes époques et qu'il importe dès lors d'en décréter un nouveau.

Arrête le règlement suivant:

Des pensionnaires.

Article I.

Le nombre des pensionnaires est fixé à cent.

Il est libre à l'administration de l'augmenter ou de le diminuer d'après les besoins qui se font jour et les ressources dont elle dispose, sauf approbation du conseil communal.

Article II.

L'admission et le renvoi des pensionnaires sont exclusivement dévolus à la commission administrative (article VI de la loi du 16 messidor VII).

Article III.

Pour être admise à l'hospice il faut réunir les conditions suivantes :

A. Être célibataire ou veuve, âgée de 70 ans au moins, indigente, née à Malines ou y avoir passé quarante années de son existence, et en outre y avoir acquis et conservé droit au secours publics.

B. N'être pas affectée d'épilepsie ou d'un mal contagieux quelconque.

C. Avoir toujours tenu une bonne conduite et ne pas s'être livrée à la mendicité.

Article IV.

Celles qui auraient été admises contrairement à l'une ou à l'autre des prescriptions, contenues à l'article qui précède, dans l'ignorance où l'on se serait trouvé, de l'existence de l'une des causes d'exclusion, peuvent être immédiatement renvoyées.

Les objets du trousseau d'entrée qu'elles ont fournis et qui existeront encore leur seront restitués.

Article V.

Une remise d'âge pourra être accordée à celles qui, ayant 65 ans révolus, sans avoir accompli leur 70, justifieront par un certificat délivré par le médecin attaché aux Hospices de la vieillesse, qu'elles sont atteintes d'infirmités qui les empêchent de gagner la vie.

Cette remise ne pourra dépasser 5 ans.

Article VI.

Deux sœurs ne sont jamais recueillies, en même temps, à l'hospice. Ne sont également pas admises celles qui ont un frère à l'hospice des vieillards, ou un frère ou une sœur à l'hospice Speecq, ou bien un frère ou une sœur qui jouit d'une des bourses, qu'on accorde à certains couples mariés.

La commission peut néanmoins, pour des motifs graves, qu'elle mentionnera dans sa décision, s'écarter de cette règle.

Article VII.

Chaque vieille femme est tenue de fournir un trousseau avant son entrée; il consiste dans les objets suivants :

- A. douze chemises en toile, dont six neuves, et six bonnes qui ont déjà servi.
- B. Trois paires de draps de lit en toile.
- C. Trois serviettes en fil de lin.
- D. Trois paires de poches.
- E. Trois taies d'oreiller en toile.
- F. six mouchoirs de poche.
- G. sept mouchoirs blancs de dessous.
- H. quatre bonnets de nuit.
- J. sept bonnets de dessous.
- K. quatre essui-mains.
- L. trois paires de bas en laine.
- M. une paire de souliers neufs.
- N. deux dito bons qui ont servi.
- O. trois tabliers.
- P. un mantelet en drap et un dito en coton.
- Q. deux jaquettes.
- R. deux jupons en baie.
- S. deux camisolles de dessous.
- T. trois mouchoirs de dessous.
- U. trois bonnets.
- V. un matelas en laine et crin avec traversin et oreiller non racomodés.
- W. deux couvertures en laine.

On peut se libérer de l'obligation de fournir les objets, dont la nomenclature précède, en payant une indemnité de cent cinquante francs, moyennant laquelle l'établissement procure le trousseau.

Article VIII.

La commission des hospices peut dans des cas spéciaux accorder des dispenses partielles, quant à certains objets, qui forment le trousseau d'entrée, ou une remise sur l'indemnité de cent cinquante francs.

Article IX.

L'épouse survivante d'un couple marié boursier est admise, à sa demande à l'hospice, comme pensionnaire ordinaire, s'il y a une place vacante, si non à titre de surnuméraire, le tout conformément à l'article 7 du règlement relatif aux bourses pour couples mariés.

Les retenues, qui auront été opérées en exécution de l'article 8 et suivants du dit règlement, serviront à fournir le trousseau d'entrée, dont elle a besoin.

Article X.

L'entretien des effets fournis à titre de trousseau d'entrée, leur renouvellement, s'il y a lieu, et le blanchissage du linge sont à charge de l'hospice.

Il est interdit aux pensionnaires, sous peine de renvoi, de disposer des dits effets, de quelque manière que ce soit.

Article XI.

Il leur est libre de quitter l'établissement lorsqu'elles le désirent, mais les effets qui constituent leur trousseau, à l'exception de leur tenue journalière, restent, dans ce cas, la propriété de l'hospice.

Il est toutefois loisible à l'administration de permettre dans des cas exceptionnels, l'enlèvement de quelques autres objets.

Les pensionnaires sont en outre obligées, si leurs ressources le permettent, d'indemniser l'établissement, dans la limite de ces ressources, des frais qu'elles y ont occasionnés.

Article XII.

Les pensionnaires assistent à la messe, qui est célébrée à huit heures, et les dimanches et jours de fête, un sermon à 8 ½ heures et à la grande messe à 9 heures. Tous ces offices ont lieu à l'église du grand béguinage. Elles assistent également aux messes anniversaires, qui sont célébrées pour le repos des âmes des fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'établissement.

Article XIII.

Le déjeuner à lieu à 7 heures, été comme hiver; le diner à 11 ½ heures et le souper à 6 heures, du premier octobre à fin février et à midi et 7 heures du premier mars au 30 septembre.

Ces repas sont annoncés par le son d'une clochette; le silence est strictement observé pendant leur tenue.

Chacun d'eux est précédé et suivi des prières prescrites par l'aumônier attaché à l'hospice.

Des prières spéciales pour les fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'établissement sont journellement récitées après le repas du midi; elles sont également prescrites par l'aumônier.

Article XIV.

Le déjeuner est composé de café et de tartines à discrétion. Le dîner de soupe, légumes, viande et bière.

Les jours maigres la viande est remplacée par du poisson ou un autre plat maigre.

Le souper consiste en légumes.

Le pain est de froment pur bluté.

Article XV.

Les pensionnaires assistent à l'instruction religieuse, qui est donnée hebdomadairement par l'aumônier.

Le jour et l'heure de cette instruction sont fixés de commun accord par la directrice et l'aumônier.

Article XVI.

Il est permis aux pensionnaires de sortir après la célébration de la messe jusqu'à 11 heures ou 11 ½ heures, selon que le dîner a lieu à 11 ½ ou à midi, et immédiatement après les prières qui suivent les repas du midi.

La rentrée du soir est fixée du 1 mars au 30 septembre à 6 ½ et du 1 octobre à fin février à 5 ½ heures.

Article XVII.

Elles peuvent sortir et entrer à volonté pendant les heures fixées à l'article précédent.

Il leur est défendu de découcher sans l'autorisation spéciale du membre délégué.

Article XVIII.

La directrice peut permettre, avec l'assentiment de ce membre, aux pensionnaires, qui connaissent un métier, d'aller travailler en ville, à la condition d'observer les heures de sortie et de rentrée, ainsi que toutes les autres dispositions du précédent règlement.

Elle est également autorisée à leur permettre, dans des cas spéciaux, de s'absenter d'un repas et à prolonger l'heure fixée pour la rentrée.

Article XIX.

Les pensionnaires qui ne sortent pas se tiennent dans la salle de réunion ou au jardin.

L'entrée de la cuisine et de ses dépendances leur est formellement interdite.

Article XX.

Il est défendu d'imposer aux pensionnaires un travail ou une besogne quelconque; celles qui le désireront pourront toutefois être employées aux travaux de la maison.

De la directrice.

Article XXI.

La commission nomme et révoque la directrice et fixe ses appointements. Ce dernier objet est soumis à l'approbation du conseil communal. Il est formellement

défendu à la direction de recevoir une gratification quelconque, soit directement soit indirectement, sous quelque prétexte que ce soit.

Article XXII.

La directrice est chargée de la direction générale de l'hospice. Elle l'exerce sous la surveillance de la commission et du membre spécialement délégué.

Elle exécute ponctuellement le règlement et les ordres qu'elle reçoit de la commission et du membre délégué.

Article XXIII.

Elle visite journallement la salle de réunion, la cuisine et ses dépendances, les dortoirs et l'infirmerie et hebdomadairement au moins les autres pièces et les effets des pensionnaires.

Elle veille à ce que la propreté et l'ordre règnent dans toutes les parties de l'établissement, et à ce que les différentes places soient convenablement et journallement aérées.

Article XXIV.

Elle est tenue de donner immédiatement connaissance au membre délégué de tout événement extraordinaire qui a lieu à l'hospice.

Article XXV.

Elle fait à l'état civil les déclarations des décès qui surviennent à l'établissement.

Article XXVI.

Elle est chargée de procurer les provisions journalières; il est pourvu aux autres par la commission des hospices, ou en vertu d'une autorisation spéciale de celle-ci.

Article XXVII.

Elle fait prendre au magasin, aux jours et heures fixés, les épiceries et les autres marchandises qu'il renferme et dont l'établissement a besoin.

Elle délivre chaque fois un bon au préposé, et elle se conforme aux prescriptions du règlement qui concerne ce magasin.

Article XXVIII.

Elle dresse tous les ans, dans le courant du mois de juillet, l'inventaire des meubles et en transmet une copie certifiée à l'administration.

Si l'inventaire ne présente pas de changements notables, elle peut se contenter de faire un recollement d'après le dernier inventaire et d'indiquer les changements survenus.

Elle fait connaître, en même temps, les besoins du refuge pour l'année suivante, afin que les crédits nécessaires soient portés au budget général des hospices.

Article XXIX.

Il lui est défendu de passer la nuit hors de l'établissement et de quitter la ville sans une autorisation spéciale du membre délégué.

Du service sanitaire.

Article XXX.

Le service sanitaire est confié à un médecin et à un chirurgien, qui ont un aide sous leurs ordres.

Ces hommes de l'art sont chargés de veiller à tout ce qui concerne la propreté et l'hygiène, et font part de leurs observations à la commission des hospices.

Article XXXI.

Ils visitent journellement l'hospice à l'heure qu'ils fixent de commun accord avec la directrice.

Afin de constater l'exécution de cette obligation ils signent chaque fois un registre à ce destiné.

Article XXXII.

Les pensionnaires malades sont traitées à l'infirmierie.

Les médicaments prescrits par le médecin ou le chirurgien sont fournis par la pharmacie de l'hôpital civil.

Des peines.

Article XXXIII.

La directrice est autorisée à infliger aux pensionnaires des peines disciplinaires pour contravention au règlement, désobéissance aux ordres qu'elle aura donnés ou aux défenses qu'elle aura faites, pour défaut de propreté et autres fautes de cette espèce.

Article XXXIV.

Ces peines consistent en privations;

A. d'une ou de plusieurs sorties

B. de café

C. de la faculté de travailler en ville

La durée de ces différentes peines sera fixée par la directrice, sauf à en donner, dans le jour, connaissance au membre délégué.

Article XXXV.

Les peines fixées à l'article précédent pourront être cumulées selon la gravité des fautes commises.

Article XXXVI.

Le renvoi de l'hospice est prononcé par la commission pour des motifs graves, dont elle seule est juge et après avoir entendu la directrice et la pensionnaire inculpée.

Il entraîne toujours la privation des objets fournis à titre de trousseau d'entrée, les vêtements des jours ouvrables seuls exceptés.

Article XXXVII.

Il est loisible à la commission de placer à la campagne les pensionnaires dont la conduite, quoique répréhensible, n'est pas cependant de nature à entraîner la privation complète des bienfaits de la fondation.

Des domestiques.

Article XXXVIII.

Les domestiques sont choisis et admis par la directrice et renvoyés par elle, le tout sous l'approbation du membre délégué.

Leur nombre et leur salaire sont fixés par la commission.

Article XXXIX.

Il y a parmi les domestiques une portière et quatre infirmières. La portière peut être désignée parmi les pensionnaires que la directrice, de commun accord avec le membre délégué, croit la plus apte à ces fonctions. Nulle n'est tenue de les accepter.

Les infirmières soignent les malades à l'infirmerie et les pensionnaires caduques et infirmes.

Il est défendu à la portière d'introduire des étrangers dans l'établissement; ceux qui se présentent pour visiter une pensionnaire restent dans sa loge.

Article XL.

La portière est non seulement tenue de remplir les obligations qui lui incombent à ce titre, mais encore de faire les petites réparations aux effets d'habillement des pensionnaires.

Article XLI.

Il est strictement défendu aux domestiques, sous peine de renvoi immédiat, de recevoir directement ou indirectement des gratifications ou rémunérations, à titre d'étrennes ou sous quelque autre dénomination que ce soit, de la part des pensionnaires, des fournisseurs ou d'une personne quelconque attachée aux hospices.

Ils continuent de jouir, en retour, d'étrennes qui restent fixées à quinze francs par an pour chacun d'eux.

Article XLII.

Il est interdit aux fournisseurs et à tout autre personne quelconque de présenter ou de donner aux domestiques ou autres individus, attachés à l'administration, des gratifications soit directement, soit indirectement, à quelque titre que ce puisse être, sous peine pour ceux qui en dépendent de perdre immédiatement la pratique des hospices, sans pouvoir jamais livrer ou être employés à l'avenir.

Les fournisseurs sont tenus de subir, sur leurs comptes, une réduction d'un pour cent, en remplacement des gratifications dont il vient d'être question.

Article XLIII.

Défense est faite aux domestiques, sous peine de renvoi, de vendre, donner, aliéner, ou disposer de toute autre manière, d'aucun objet appartenant aux dit hospices.

Les déchets de cuisine et les rebuts de toute nature sont réunis dans un lieu de dépôt à ce destiné. La directrice en dispose pour compte de l'administration et sous l'agrément du membre délégué, et les deniers qui en proviennent sont versés trimestriellement par la directrice dans la caisse du receveur des hospices.

Dispositions générales.

Article XLIV.

Les pensionnaires s'obligent par le fait seul de leur entrée à l'hospice d'exécuter ponctuellement toutes les clauses et conditions du présent règlement et les dispositions qui seront décrétées dans la suite.

Article XLV.

Tous les effets mobiliers qui parviennent aux pensionnaires, pendant leur séjour à l'hospice, à titre de succession ou autrement sont la propriété de ce dernier.

Il en est de même de ceux qu'elles délaissent à leur décès, sans distinguer s'ils ont été apportés à l'hospice ou s'ils n'y sont pas entrés.

Article XLVI.

Lorsqu'une pensionnaire parvient à meilleure fortune, soit par succession, donation ou de toute autre manière, ou qu'elle possède des ressources qu'elle a cachées, elle est tenue d'indemniser l'établissement de tous les frais quelconques, qu'elle a occasionnés depuis le jour de son admission.

Si, après déduction de ces frais, il appert à la commission qu'il lui reste des ressources, qui la mettent à même de pourvoir à son existence, elle doit quitter l'établissement.

Dans le cas contraire, les revenus ou intérêts de ces biens mobiliers, immobiliers ou valeurs quelconques sont perçus au profit des hospices et ses héritiers, quelque ils soient, n'ont droit à son décès, que ce qui pourra rester après le payement de tous les frais dont il vient d'être question.

Article XLVII.

L'ancien règlement est abrogé, ainsi que toutes les dispositions qui sont contraires au présent règlement.

La directrice pourvoit provisoirement à ce qui n'est pas prévu au dit règlement; à charge d'en donner sans retard connaissance à l'administration, qui statue définitivement.

Article XLVIII.

Un extrait en langue flamande contenant les obligations imposées aux pensionnaires est affichée dans la salle de réunion.

Fait et arrêté par la commission administrative des hospices civils de Malines, en séance du 5 mars 1860.

(Signé) Henot, de Cannart d'Hamale, Van den Branden de Reeth, Segers, Léon van Hamme.

Pour copie conforme,

Le membre secrétaire de l'administration des hospices de Malines,

Ch. Van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines conformément à la délibération en date de ce jour, sous les modifications indiquées à l'encre rouge dans le règlement et sauf en ce qui concerne les dispositions relatives au trousseau ou à l'indemnité d'entrée, lesquelles ne sont pas admises.

En séance, à Malines le premier décembre 1860.

Par ordonnance,

Le Secrétaire,
Rijckmans.

Le Bourgmestre,
Broers.

In de zitting van 18 januari 1843 werd de aandacht erop gevestigd dat te Mechelen geen werk bestond voor de ondersteuning van oude arme koppels. Reeds drie dagen later werd besloten zo haast mogelijk in de lokalen van de vroegere armenschool een tehuis op te richten voor deze categorie mensen. In afwachting tot het gebouw zou aangepast zijn werd een beurs van 200 F aan vijf koppels toegewezen.

Deze beslissing notificeert de commissie op 27 januari aan de gemeenteraad die, juist een jaar later, het principieel aanvaardt en het aan de sectie Betwiste Zaken overmaakt. Dit rapport komt op 3 april terug in het bezit der commissie, die er tien dagen later opnieuw over beraadslaagt. Ze besluit in het lokaal der arme kinderen deze instelling onder te brengen en open te stellen voor Mechelaars of voor oudjes die er het grootste deel van hun leven hebben doorgebracht. Ingevolge een beslissing van het stadsbestuur krijgt dit project een definitieve vorm:

- 1° het godshuis komt in het lokaal dat de leerlingen van Sint Jozef bezetten;
- 2° de koppels moeten arm zijn, van onberispelijk gedrag, gehuwd, geboren te Mechelen of er het grootste gedeelte van hun leven verbleven hebben; één der echtelingen moet 70 jaar oud zijn, de andere minstens 65;
- 3° als het verwijderen van één der echtelingen wordt uitgesproken is de straf solidair;
- 4° de beneficianten moeten een uitzet mede brengen;
- 5° de persoonlijke goederen van de afluivigen worden eigendom van de instelling, die er geheel of gedeeltelijk mag over beschikken in het voordeel van de overlevende;
- 6° deze moet de instelling verlaten, doch kan in een andere worden opgenomen;
- 7° het reglement is hetzelfde als voor de andere instellingen.

Op 25 juli 1845 wordt dit voorstel door de Bestendige Deputatie goedgekeurd. De kinderen van Sint Jozef verlaten hun gebouw op 28 oktober 1847 voor de inrichting in de Lange Schipstraat.

De oude koppels komen daarom nog niet het vrije gebouw betrekken, doordat de commissie tevens het plan koesterde Sint Heilwich terug in het leven ten roepen, dat in 1798 was afgeschaft, en waarvan de eerste leerlingen in maart 1852 binnen kwamen. Het project bleef derhalve sedert 1847 zonder gebouw, terwijl reeds 10 beurzen in het vooruitzicht werden gesteld. In die kritieke ogenblikken bracht Hendrik Jozef Gabriel Speecq de redding met in zijn testament van 24 oktober 1852 zijn goederen aan dit werk over te maken onder de verplichting er een godshuis voor te bouwen.

Règlement concernant les bourses qui sont conférées à de vieux couples mariés indigents sur la généralité des revenus des Hospices civils de la ville de Malines.

La commission administrative des hospices civils de Malines:

Vu sa résolution, en date du 28 mars de la présente année, concernant la révision des règlements du service intérieur, et leur approbation par le conseil communal,

Revu les différentes résolutions prises relativement aux bourses dont quelques couples mariés indigents jouissent sur la généralité des revenus,

Vu également les dispositions organiques décrétées par le conseil communal dans sa résolution en date du 20 avril 1844, relativement à la création d'un hospice pour couples mariés, en tant que ces dispositions peuvent être applicables aux bourses dont il s'agit,

Considérant qu'il importe de réunir les différentes résolutions qui ont été prises relativement à ces bourses.

Arrête le règlement suivant :

Article premier.

Le nombre de bourses dont il s'agit est fixé à dix.

Article II.

Chacune des dites bourses est fixée à deux cents francs par an.

Article III.

Pour jouir de ces bourses les époux doivent réunir les conditions suivantes :

- A. Être indigents; unis en légitime mariage.
- B. Nés à Malines, ou y avoir passé la plus grande partie de leur existence.
- C. Avoir l'un 65 ans révolus et l'autre atteint la 70e.

Article IV.

Les bourses ne sont pas accordées lorsqu'un des époux a un frère ou une sœur dans l'un des refuges de la vieillesse, dépendant de l'administration.

La commission peut néanmoins, pour des motifs graves qu'elle mentionnera dans sa décision, s'écarter de cette règle.

Article V.

La jouissance des bourses commencera à courir à l'époque qui sera fixée par les résolutions qui les conféreront; elle cessera au décès du prémourant des époux.

Article VI.

Le montant des bourses sera payé par quart à l'échéance de chaque trimestre, au bureau du receveur des hospices; l'un des époux est tenu d'acquitter l'état joint à l'ordonnance de paiement.

Article VII.

Au décès de l'un des époux le survivant sera admis, s'il le demande à l'hospice des vieillards ou des vieilles femmes, d'après le sexe auquel il appartient.

S'il n'y a pas de place vacante à ces hospices, il sera admis comme surnuméraire; il deviendra pensionnaire ordinaire à la première vacature.

Article VIII.

Un trousseau étant exigé à l'entrée des hospices destinés à la vieillesse, on continuera, comme par le passé, à opérer une retenue de vingt francs par an, soit de cinq francs par trimestre, sur le montant de chacune des bourses, afin de procurer le dit trousseau au survivant des époux boursiers.

Cette retenue aura lieu soit que le trimestre doit être payé intégralement, soit qu'il ne doive l'être qu'en partie.

Article IX.

La retenue dont il est question à l'article précédent cessera dès que son total formera cent francs pour chaque couple.

Article X.

Si, pour quelque motif que ce soit, le survivant n'entraîne pas à l'hospice, le montant des retenues qui auraient été opérées sur la bourse, dont il a joui avec son conjoint prédécédé, restera au profit de l'administration des hospices.

Le boursier survivant ou ses ayants cause n'auront aucun droit, pour quelque motif ou sous quelque prétexte que ce soit, au montant des retenues qui auront été opérées.

Article XI.

La caisse des hospices suppléera à l'insuffisance que la retenue de cent francs laissera pour obtenir ou parfaire un trousseau complet.

Si l'un des époux boursiers décédait avant que les retenues opérées aient atteint le chiffre de cent francs, le restant sera également suppléé par la dite caisse.

Article XII.

Le présent règlement sera soumis à l'approbation du conseil communal.

Arrêté en séance du 18 avril 1859.

(signé) Henot, de Cannart d'Hamale, Van den Branden de Reeth, Segers, Léon Van Hamme.

Pour copie conforme.

Le membre secrétaire de l'administration des Hospices de Malines.

Ch. Van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines, conformément à sa délibération en date de ce jour, sauf les modifications indiquées à l'encre rouge dans le règlement et sauf en ce qui concerne les dispositions relatives au trousseau ou à l'indemnité d'entrée, lesquelles ne sont pas admises.

En séance à Malines, le 1 décembre 1860.

Par ordonnance,

Le Secrétaire,

Rijckmans.

Le Bourgmestre,

Broers.

De kinderen.

Dank zij de gedeeltelijke centralisatie, die vóór de algehele, per categorie ondersteunden werd ingevoerd, zou de 19e eeuw een kristalheldere klaarheid brengen na het imbroglío der vorige eeuwen in zake verzorging der arme kindsheid. Alle overtollige instellingen verdwenen; enkel de schifting volgens geslacht werd overgehouden.

De Putterie.

De Putterie geraakte met het Franse bewind op de achtergrond. Immers, de commissie had om de hoger vermelde reden de jongens huiswaarts gezonden. Wel protesteert het kanton Mechelen op 28 Messidor jaar VI en eist binnen de 24 uur na een ernstig bezoek een omstandig verslag over de toestand en de financiés ¹. De commissie heeft daarvan geen nota gehouden, want nergens treffen we sporen aan van een dusdanig verslag. Pas in 1817 schijnt ze deze houding te willen wijzigen, vermits aan de provinciegouverneur een project van een reglement wordt opgestuurd en de maire van zijn kant inlichtingen vraagt omtrent de wilsbeschikking van de stichteres met het oog op

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling, Kanton Mechelen aan de commissie.

de administratie der goederen ¹. Daarmede werden dan 40 beurzen onderhouden tot in 1827, wanneer dit getal verhoogt tot 50, om reeds volgend jaar tot 60 te komen, ieder van 50 F ².

De commissie is er evenwel stellig van overtuigd dat meer kan en dient gedaan te worden, dat de jongens opnieuw – zoals het gebeurt voor de meisjes – in een centrale instelling moeten opgevoed worden. Met de jaren groeit deze overtuiging en in 1849 vraagt ze de reglementen van de wezenhuizen van Dendermonde, Antwerpen en Brussel, waar het ook sedert 1810 was afgeschaft. In het licht van deze gegevens neemt ze op 5 oktober 1850 de beslissing, goedgekeurd door het stadsbestuur op 19 oktober, gezien alle afwezigheid van effectieve controle over ouders en werkgevers, zelf de verantwoordelijkheid op zich te laden. De Putterie wordt ondergebracht in de Schaalstraat, waar Sint Jozef huisde. Aanvankelijk worden 15 arme jongens aangenomen en uitgezet bij een patroon ten einde een beroep aan te leren. De boursiers laat men bij hun meesters tot de ouderdom van 16 jaar ³. Ze benoemt een directeur met kost, inwoon, vuur, licht en 600 F jaarwedde ⁴, geholpen door een onderwijzer-surveillant, die tegen betaling van 200 F per jaar de letterkundige opleiding der kinderen zou verzorgen en zich bovendien onledig moet houden met de administratieve formaliteiten ⁵. Reeds in 1852 worden 5 nieuwe beurzen voorzien ⁶.

Tien jaar later stelt de commissie een uitvoerig reglement op. We geven de voorkeur dit in extenso te publiceren, liever dan het te omschrijven en in te kleden, omdat het in zijn originele vorm alle te stellen vragen beantwoordt.

Règlement de l'hospice Sainte Hedwige,

dit de la Putterie,
fondée par la dame Hedwige Van den Nieuwenhuysen,
épouse du chevalier Remi de Hallut,
par testament du 28 octobre 1562
et rétabli par décision de
la Commission des Hospices
en date du 5 octobre 1850.

La commission administrative des hospices civils de Malines,

Vu la décision prise en séance du 28 mars 1859 de soumettre les règlements du service intérieur à l'approbation du conseil communal et de procéder préalablement à leur révision,

Considérant que le règlement qui a été décrété le 7 mars 1851 pour l'hospice Sainte Hedwige réclame quelques modifications par suite de l'expérience acquise et des résolutions prises postérieurement à cette époque.

Arrête le règlement suivant :

Chapitre premier.

But de l'établissement et administration générale.

Article premier.

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1816-1820, p. 92-107; 31-3-1817.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 1-2-1827; van 7-2-1828.

³ C.O.O. Mechelen, Zitting van 5 oktober 1850.

⁴ C.O.O. Mechelen, Zitting van 8 maart 1851.

⁵ C.O.O. Mechelen, Zitting van 31 mei 1851.

⁶ C.O.O. Mechelen Zitting van 20 maart 1852.

L'hospice Sainte Hedwige est destiné à donner aux enfants pauvres du sexe masculin une éducation morale et religieuse et une instruction suffisante pour en faire de bons et honnêtes artisans.

Leur nombre est fixé à trente; il peut être augmenté.

Article II.

Les conditions d'inscription au registre des postulants et d'admission sont:

- 1° d'être enfant légitime;
- 2° d'être né à Malines, de parents qui y ont leur domicile de secours;
- 3° d'avoir accompli sa huitième année au 31 décembre qui précède l'inscription, sans avoir atteint sa onzième;
- 4° d'avoir été vacciné ou d'avoir eu la variole;
- 5° d'être exempt de maladie ou d'infirmité et d'être propre à apprendre un métier;
- 6° de faire preuve de bonne conduite et de constater qu'on a fréquenté pendant un an au moins l'une ou l'autre école des pauvres.

Les enfants nés de parents belges, quel que soit le lieu de leur naissance, peuvent être admis, dans des cas spéciaux, lorsque ces parents ont acquis domicile de secours à Malines.

La question de domicile est indifférente pour les parents des fondateurs ou donateurs et pour l'élève à placer par la communauté religieuse de Hoedekenskerke, en Zélande.

Deux frères, s'ils ne sont parents de la fondatrice, ne sont jamais admis simultanément à l'hospice. Il en est de même du garçon qui a une sœur à l'hospice Saint Joseph.

La commission des hospices peut, pour des motifs spéciaux, s'écarter de la règle fixée pour l'âge.

Article III.

Les enfants qui au 31 décembre ont atteint leur douzième année sont rayés du registre d'inscription.

Article IV.

La commission seule prononce sur les admissions et sur les renvois et les enfants qui auraient été admis contrairement à l'une ou l'autre des dispositions qui précèdent, dans l'ignorance où l'on se serait trouvé de l'existence d'une des causes d'exclusion, peuvent être immédiatement renvoyés à leurs parents ou tuteurs.

Les objets qui forment leur trousseau d'entrée leur sont restitués.

Article V.

Le service intérieur de l'hospice Sainte Hedwige est confié aux soins d'un directeur célibataire ou veuf, sous la surveillance spéciale d'un membre de la commission des hospices délégué à cet effet.

Le directeur est aidé dans ses fonctions par un instituteur diplômé, également célibataire, particulièrement chargé de l'instruction des élèves.

Un ecclésiastique désigné par l'autorité diocésaine, d'accord avec la commission des hospices ou sont délégué, est chargé de l'enseignement religieux.

Le service sanitaire est confié à un médecin et un chirurgien nommés par la commission des hospices. Il leur est adjoint un aide.

Chapitre deuxième.

Du directeur.

Article VI.

Le directeur est nommé et révoqué par la commission des hospices. Il est spécialement chargé, sous sa responsabilité, de la stricte exécution du présent règlement, ainsi que de tous les autres à décréter et il se conforme aux instructions qu'il reçoit de la commission.

La direction des élèves lui est spécialement confiée. Il prend connaissance de toutes les lettres qu'ils reçoivent ou qu'ils écrivent.

Le directeur de l'hospice des vieillards est en même temps directeur de l'hospice Sainte Hedwige.

Le personnel des deux établissements étant nourri par la même cuisine, tous les approvisionnements sont faits en commun par les fournisseurs, à l'ordre du directeur, qui en donne reçu et qui tient un registre particulier de ces approvisionnements.

Article VII.

Le directeur est responsable de leur qualité en quantité et il refuse tout comestible ou combustible qui ne répondraient pas aux conditions de l'entreprise ou du contrat, en exigeant qu'il y soit satisfait sur le champ.

En cas de refus de la part d'un entrepreneur, le directeur y pourvoit de la manière qu'il juge convenable et il en fait immédiatement rapport au membre délégué pour la surveillance.

Le directeur est tenu de s'approvisionner au magasin d'épiceries de l'administration de toutes les denrées que ce magasin renferme.

Article VIII.

Le directeur visite journallement la cuisine et le dortoir des élèves pour s'assurer de leur propreté et de la régularité du service; il visite deux fois par semaine au moins, toutes les autres parties de l'établissement.

Il veille à ce que les élèves se lèvent à l'heure prescrite et à ce que les dortoirs, les classes et le refectoire soient journallement aérés.

Article IX.

Le directeur tient un livre de points sur lequel il inscrit d'abord copie de l'acte de naissance de chaque élève, le numéro d'ordre qu'il reçoit en entrant à l'établissement, les distinctions et les récompenses honorifiques qu'il a méritées, à l'hospice, à l'académie ou ailleurs et généralement tous les événements qui peuvent être favorables à son avenir.

Il tient également un livre des punitions.

Article X.

Le directeur est tenu de remettre tous les trois mois, au membre délégué un rapport sur la conduite et les progrès des élèves avec indications des maîtres-ouvriers chez lesquels travaillent les apprentis et de donner immédiatement connaissance à la commission de tout événement extraordinaire qui survient à l'établissement.

Article XI.

Il est chargé de faire à l'état civil la déclaration des décès qui surviennent à l'hospice.

Article XII.

Il tient toute la comptabilité est les registres nécessaires à cet effet et, dans la première quinzaine de chaque trimestre, il transmet à la commission le bordereau des dépenses du trimestre précédent.

Il tient également un registre sur lequel il ouvrira un compte particulier pour chaque élève et il y inscrit la part réservée par l'article 39 sur le produit de leur travail.

Article XIII.

Le directeur est responsable de tous les meubles et objets appartenant à l'hospice; il fait tous les ans, dans le courant du mois de juillet, un inventaire en double du mobilier, du linge et des effets d'habillement, appartenant à l'hospice, en les classant par bons, défectueux ou mauvais, et il désigne les objets qui doivent être restaurés ou renouvelés. Il fait connaître en même temps les besoins de l'établissement pour l'année suivante afin de pouvoir les comprendre dans le budget général des hospices.

Le double de cet inventaire est remis à la commission.

Lorsque le mobilier n'a pas reçu de modifications importantes, le directeur peut, avec l'autorisation du membre délégué se contenter d'en faire le recellement sur le dernier inventaire et d'indiquer les changements que le mobilier a subis.

Article XIV.

Le directeur ne peut s'absenter de la ville ni découcher de l'établissement, sans l'autorisation du membre chargé de la surveillance spéciale.

Article XV.

Les portes extérieures sont ouvertes depuis le premier octobre jusqu'au premier mars à 7 ½ heures du matin et fermées le soir à la même heure; à dater du premier mars jusqu'au trente septembre elles s'ouvrent à 6 heures du matin et se ferment à 9 heures du soir.

Aussitôt après la fermeture, les clefs des dites portes sont remises au directeur, et celui-ci ne peut plus en permettre l'ouverture qu'en cas de nécessité.

Il veille à la stricte exécution de ces dispositions, et à ce que l'instituteur et les gens de service soient rentrés avant la clôture.

Chapitre troisième.

Service sanitaire.

Article XVI.

Le médecin et le chirurgien surveillent tout ce qui a rapport aux soins hygiéniques et à la salubrité et propreté de l'établissement. Ils font part de leurs observations à la commission des hospices, et ils peuvent provoquer auprès de celle-ci toutes les mesures qu'ils jugeront utiles.

Article XVII.

Ces hommes de l'art font tous les jours la visite de l'hospice, à l'heure à fixer de commun accord avec le directeur, le membre délégué entendu.

Afin de constater l'exécution de cette obligation, ils apposent journallement leur signature au registre à ce destiné, que le directeur leur présente à cet effet.

Article XVIII.

Ils visitent avec soin, concouramment avec les hommes de l'art attachés aux hospices de la vieillesse, les enfants désignés pour entrer à l'établissement, afin de s'assurer s'ils ne sont pas atteints de défauts ou de maladie, qui s'opposent à leur admission.

Ils délivrent un certificat de leur visite et le transmettent immédiatement à l'administration.

Article XIX.

Les élèves malades sont soignés à l'infirmerie de l'hospice. Les médicaments sont délivrés, sur la prescription du médecin ou du chirurgien, par la pharmacie de l'hôpital civil.

Chapitre quatrième.

De l'instituteur.

Article XX.

L'instituteur est spécialement chargé de l'instruction des élèves. Il exerce sur eux une surveillance active et il concourt à assurer les différents services. Il ne lui est pas permis de donner des leçons particulières hors de l'établissement. En cas d'urgence ou de nécessité, il peut être employé, soit à la besogne du bureau, soit aux travaux des archives, soit à tout autre travail d'administration.

Article XXI.

Une chambre avec feu et lumière est mise à sa disposition pour s'y occuper de ses études personnelles, mais il est tenu de coucher dans l'un des dortoirs des élèves désigné par le directeur.

Article XXII.

L'instituteur ne peut découcher, et il lui est interdit de s'absenter pendant les heures d'étude sans une autorisation du directeur.

Article XXIII.

L'enseignement à donner aux élèves comprend :

- La lecture française et flamande
- La grammaire et l'analyse grammaticale
- L'écriture belge
- L'orthographe
- Le style épistolaire
- L'arithmétique
- Le calcul décimal et le système métrique
- Les principes du dessin linéaire
- L'histoire de la Belgique et quelques éléments de la géographie

Chapitre cinquième.

Des élèves.

Article XXIV.

Aucun élève n'est admis que sur une autorisation délivrée par écrit par l'administration.

Cette autorisation n'est donnée qu'après qu'il a été établi :

- A. Qu'il réunit les conditions exigées par l'article 2 du présent règlement.
- B. Que la visite prescrite par l'article 18 lui a été favorable.
- C. Que l'indemnité d'entrée prescrite par l'article 25 ci-après a été acquittée.

Article XXV.

Les élèves paient, à leur entrée à l'établissement, une indemnité de cinquante francs.

Article XXVI.

Ils sont vêtus d'une manière uniforme. Chaque élève reçoit en entrant :

- 1° six chemises
- 2° six bonnets de nuit
- 3° deux cravates d'étoffe noire
- 4° une cravate de soie noire pour les dimanches et jours de fête de la saison d'été. Une cravate de mérinos noire pour idem de la saison d'hiver.
- 5° Un pantalon, un gilet, une redingote et une casquette en drap noir pour la toilette des dimanches.
- 6° Une veste, un gilet et un pantalon en dimitte noire, un tablier dit schort, et une casquette pour la toilette des jours ouvrables.
- 7° deux paires de souliers
- 8° six paires de bas en couleur
- 9° six mouchoirs de poche en couleur
- 10° six essui-mains
- 11° deux gilets de laine pour la saison d'hiver.

Tous ces objets sont marqués du numéro d'ordre que chaque élève reçoit en entrant.

Article XXVII.

Chaque enfant portera visiblement son numéro d'ordre, en couleur blanche sur sa casquette et sur les deux coins du collet de sa veste.

Article XXVIII.

Les élèves sont divisés en deux catégories :

Les écoliers, c.-à-d. les élèves qui n'ont pas fait leur première communion et les apprentis;

Les premiers sont autant que possible séparés des seconds.

Chacune de ces deux catégories a un dortoir séparé.

Le réfectoire est commun.

Les repas et les prières se font également en commun.

Article XXIX.

Les élèves de la première catégorie fréquentent l'école communale.

Article XXX.

Avec l'autorisation du membre délégué de la commission le directeur peut permettre la fréquentation de l'académie de musique et de dessin à ceux des élèves qui se distingueront par une conduite réglée et par leur application.

Le membre de la commission, chargé de la surveillance, règlera les conditions auxquelles cette fréquentation aura lieu.

Article XXXI.

Les élèves quittent l'établissement à l'âge de 18 ans accomplis. La commission se réserve la faculté d'autoriser la sortie avant cet âge; elle posera les conditions auxquelles cette sortie anticipée pourra avoir lieu, mais ils restent sous son autorité jusqu'à l'âge de 18 ans.

Article XXXII.

A sa sortie, chaque élève reçoit un trousseau, qui se compose comme suit :

- 1° quatre chemises de toile de lin
- 2° une redingote, un pantalon et un gilet en drap noir
- 3° trois mouchoirs de poche en coton de couleur
- 4° une cravatte en soie noire
- 5° deux paires de bas de couleur
- 6° trois bonnets de nuit
- 7° une paire de souliers neufs
- 8° un chapeau de soie noire
- 9° une casquette de drap noir

La dépense de ce trousseau ne peut dépasser quatre vingt francs. Les élèves reçoivent, outre leur trousseau, le produit de leur travail, réservé par l'article 39.

Article XXXIII.

Les élèves doivent obéissance et respect au directeur et à l'instituteur; ils sont tenus d'observer le silence pendant les classes et les repas, ainsi que dans les dortoirs.

Article XXXIV.

Il y a des surveillants choisis parmi les élèves; ils ont pour marque distinctive un ruban bleu, lié au bouton de leur veste ou de leur redingote.

Les titres à cette distinction sont: l'âge, la bonne conduite, l'application au travail, l'instruction.

Ils sont nommés par le directeur, l'instituteur entendu; le directeur en détermine le nombre et les renouvelle quand il le juge convenable.

Un surveillant révoqué peut être désigné de nouveau, si par sa bonne conduite il fait oublier la faute qui a donné lieu à sa révocation.

Article XXXV.

Les surveillants sont chargés de maintenir, en présence du directeur ou de l'instituteur, l'ordre pendant les repas, les récréations et les promenades, ainsi qu'aux dortoirs et de rendre compte au directeur des désordres qui seraient venus à leur connaissance.

Article XXXVI.

Les plaintes et demandes à faire par les élèves sont adressées, soit au directeur, soit à l'instituteur; ce dernier en donne connaissance au directeur, qui en informe le membre délégué, si la chose est importante.

Article XXXVII.

Les enfants seront placés en apprentissage chez les artisans de la ville, par les soins du directeur, sous l'approbation spéciale et préalable du membre de la commission chargé de la surveillance.

Article XXXVIII.

Les enfants se rendront par le chemin le plus court de l'hospice à leur atelier respectif et reviendront par le même chemin.

Il leur est strictement défendu de se rendre dans les lieux ou maisons, où leur devoir ne les appelle pas, et spécialement il leur est interdit de se rendre chez leurs parents.

Article XXXIX.

Un sixième du produit de son travail est retenu au profit de chaque enfant les cinq sixièmes sont au profit des hospices.

Article XL.

Le montant du sixième, revenant à chaque élève, est versé en son nom à la caisse d'épargne par le directeur.

L'état de ces versements est transmis à la commission administrative à l'expiration de chaque trimestre.

Les fonds composant la caisse d'épargne sont versés par le directeur dans la première huitaine des mois de janvier et de juillet entre les mains du receveur des hospices, qui en délivre récépissé et en tient un compte particulier; il est responsable de ces fonds comme s'ils appartenaient à l'administration.

Il en est de même des dons ou libéralités en argent que l'élève reçoit et qu'il est obligé de remettre au directeur.

Article XLI.

L'emploi du temps des élèves est réglé et un tableau sera affiché dans le réfectoire des élèves.

Article XLII.

Tous les dimanches et les jours de fête les élèves assistent au service divin à l'église de Notre Dame. Ils entendent le prône, une messe basse et le salut.

Autant que faire se pourra les enfants entendent les jours ouvrables la messe dans la chapelle de Leliëndaal.

Ils assistent également aux messes anniversaires qui sont célébrées pour le repos des âmes des fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'hospice.

Article XLIII.

Les journées et les repas commencent et finissent par la prière; les repas des gens de peine se font aussitôt après ceux du directeur et des enfants.

Chapitre sixième.

Récréations et congés.

Article XLIV.

Les récréations ont lieu en plein air; en cas de mauvais temps les élèves peuvent rester dans les galeries; tous jeux dangereux sont strictement défendus.

Il est également défendu de se livrer à aucun travail quelconque pendant les heures fixées pour les récréations, sauf l'exception portée au N° 1 de l'article 49.

Les rassemblements de plus de trois élèves sont interdits.

Article XLV.

Les élèves vont à la promenade en commun, les dimanches et jours fériés, aux heures à fixer par le directeur, sous l'approbation du membre surveillant. Ils sont chaque fois accompagnés par le directeur.

Article XLVI.

Les jours de congé sont fixés comme suit :

1° le 17 octobre, fête de la sainte Hedwige, patronne de l'établissement.

2° le jour anniversaire du rétablissement de l'hospice.

3° le lundi et mardi de carnaval.

4° le lundi et mardi de la fête communale.

5° la fête patronale du directeur.

6° le lundi qui suit le premier dimanche d'octobre.

7° le 28 décembre.

Si le temps le permet les élèves vont à la promenade les jours indiqués aux numéros 1, 2, 5 et 7.

Aucun autre congé ne peut avoir lieu qu'avec l'autorisation du membre délégué de la commission.

Chapitre septième.

Des visites et des sorties.

Article XLVII.

Les élèves ne peuvent recevoir que les visites de leurs parents. Ces visites ne sont autorisées qu'une fois par mois, au jour et heure à régler par le directeur, sous l'approbation du membre surveillant.

Ne sont compris sous la dénomination de parents que les père, mère, grand-père et grand-mère, frères, sœurs, ou les tantes et alliés au même degré.

Les visites ne peuvent avoir lieu qu'en présence du directeur.

Le directeur est autorisé à refuser la visite aux parents désignés ci-dessus, dont le contact pourrait être nuisible à l'élève.

Article XLVIII.

Sauf le cas de sortie des enfants pour se rendre à leur atelier respectif et des sorties générales en commun, aucun élève ne peut sortir de l'établissement sans une autorisation expresse du membre de la commission, chargé de la surveillance spéciale.

Il n'est donné en aucun cas de permis de découcher.

Chapitre huitième.

Des punitions.

Article XLIX.

Aucune punition corporelle ne peut être infligée.

Les punitions sont :

1° la privation d'une ou de plusieurs récréations avec travail littéraire extraordinaire.

2° la privation d'une ou de plusieurs promenades.

3° la table de punition.

4° l'interdiction pour un temps déterminé ou pour toujours de fréquenter l'académie de musique ou de dessin pour ceux qui jouissent de cette faveur.

5° le renvoi de l'établissement.

Article L.

Toutes ces punitions sont infligées par le directeur, à l'exception de celle de la suspension ou de l'interdiction de la fréquentation de l'académie, qui ne peut être infligée qu'avec l'autorisation du membre délégué de la commission et de celle du renvoi, qui ne peut avoir lieu que par suite d'une résolution de la commission administrative.

L'instituteur ne peut infliger que les punitions comprises aux N°s 1 et 2.

Article LI.

Le renvoi emportera toujours la privation du trousseau de sortie; il pourra entraîner également selon les circonstances, la perte de tout ou partie du produit réservé du travail.

Chapitre neuvième.

Des enfants pauvres, parents des fondateurs et donateurs.

Article LII.

Les enfants pauvres qui justifieront de leur parenté avec l'un des fondateurs ou donateurs de cet hospice, dont les libéralités ont été faites sous la condition d'y recevoir un ou plusieurs enfants et qui réunissent les autres conditions d'admissibilité, sont préférés à tous les autres.

Conformément aux intentions des fondateurs et à l'article 55 du règlement organique, en date du 25 juillet 1571, le nombre des enfants auxquels cette préférence sera accordée ne pourra dépasser le chiffre de quinze.

En cas de concours, le plus proche est préféré.

Article LIII.

A la sortie d'un enfant, parent d'un fondateur, sa place reste vacante pendant un mois, et ce dans le but d'appliquer de préférence à un autre enfant de la même catégorie le bénéfice de la fondation.

Article LIV.

Deux frères, parents d'un fondateur, peuvent être admis, pourvu qu'ils soient issus de père et de mère ayant au moins six enfants.

Article 55 : rayé.

Article LVI.

Les enfants parents de fondateurs peuvent être admis, quoi qu'ils soient estropiés, pourvu toutes fois qu'ils soient capables d'apprendre un métier.

Article LVII.

Toutes les autres dispositions du présent règlement sont applicables aux enfants, parents d'un fondateur ou donateur.

Chapitre dixième.

Des domestiques.

Article LVIII.

Les domestiques sont engagés et renvoyés par le directeur, sous l'approbation du membre chargé de la surveillance spéciale.

Leur nombre et leurs gages sont fixés par la commission des hospices.

Article LIX.

Il leur est strictement défendu sous peine de renvoi immédiat :

1° de se charger d'aucune commission pour les élèves.

2° de rentrer après les heures fixées pour la clôture des portes.

3° de recevoir directement ou indirectement des gratifications ou rémunérations à titre d'étrennes, ou sous quelque autre dénomination que ce soit de la part des élèves, de leurs parents ou d'une personne quelconque attachée aux hospices.

Ils continuent à jouir en retour d'étrennes qui sont fixées à quinze francs par tête.

Article LX.

Il est interdit aux fournisseurs et à toute autre personne quelconque de présenter ou de donner aux domestiques ou autres individus, attachés à l'administration, des gratifications soit directement soit indirectement, à quelque titre que ce puisse être, sous peine pour ceux qui en dépendent de perdre immédiatement la pratique des hospices sans pouvoir jamais livrer ou être employés à l'avenir.

Les fournisseurs sont tenus de subir sur leurs comptes une réduction d'un pour cent, en remplacement des gratifications dont il vient d'être question.

Article LXI.

Défense est faite aux domestiques, sous peine de renvoi immédiat, de vendre, donner, aliéner ou disposer de toute manière d'aucun objet appartenant aux hospices.

Chapitre onzième.

Dispositions générales.

Article LXII.

Les élèves s'obligent, par le fait même de leur entrée à l'hospice, d'exécuter ponctuellement toutes les clauses et conditions du présent règlement et les dispositions qui seront décrétées dans la suite.

Article LXIII.

Les dispositions de la loi du 15 pluviôse an XIII (4 février 1805) sont appliquées lorsque les élèves ont des biens ou des valeurs, ou s'il leur en échoit, ou qu'ils en délaissent en décédant à l'hospice.

Article LXIV.

Il est expressément défendu de permettre la circulation à aucune personne étrangère à l'hospice sans la permission du membre délégué.

On se borne à introduire au parloir les parents des élèves désignés à l'article 47 et au quartier du directeur les personnes qui demandent à l'entretenir.

Article LXV.

Toute disposition réglementaire antérieure est abrogée; le directeur pourvoit provisoirement à tout ce qui n'est pas prévu au présent règlement, à charge d'en donner connaissance à la commission que statue définitivement.

Article LXVI.

Un extrait en langue flamande et française du présent règlement contenant les obligations imposées aux élèves est affichée dans la classe principale.

Un extrait dans ces deux langues de l'article 47 est en outre affiché dans le local où les visites des parents ont lieu.

Fait et arrêté par la commission administrative des hospices civils de Malines, en séance du 21 mai 1860.

(signé) Henot, de Cannart d'Hamale, van den Branden de Reeth, Segers.

Pour copie conforme.

Le membre secrétaire de l'administration des hospices de Malines.

Ch. van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines, conformément à sa délibération en date de ce jour, sous les modifications indiquées à l'encre rouge, dans le règlement et sauf en ce qui concerne les dispositions relatives à l'indemnité d'entrée, lesquelles ne sont pas admises.

En séance à Malines, le 1 décembre 1860.

Par ordonnance,

Le Secrétaire,

Rijckmans.

Le Bourgmestre,
Broers.

Sint Jozef

De meisjes hebben de commissie heel wat meer kommer bezorgd. Reeds van bij haar oprichting werd ze genoopt hardhandig op te treden om de oproerige geest en de woelmakers in te tomen. Regelmatige inspecties en voorbeeldige straffen hadden de

atmosfeer wel enigszins gezuiverd, maar volkomen gezond mocht ze daarom niet worden genoemd.

Begin 1806 moest de commissie er zich andermaal over beklagen dat de leerlingen van O.L.V. Ter Engelen en Sint Jozef te rijk gekleed gingen en er van gebruik maakten in andere milieus door te dringen. Voortaan gaan ze eenvoudiger en goedkoper gekleed met een katoenen of linnen jaquette met lange mouwen, een overrok uit dezelfde stof een linnen voorschoot, alles in donker blauwe kleur. Op het hoofd dragen ze een witte muts en rond de hals een dito linnen doek. Verboden is het met de spaargelden luxeklederen aan te kopen. Dat geld wordt door de ontvanger bewaard, die samen met de toezichter, er een bordereel van houdt. De leerlinge heeft ervan een dubbel. De volledige som zal hun overgemaakt worden op hun 21^e jaar, wanneer ze de instelling verlaten. Alsdan geven ze de ontvanger een kwijting ¹.

Naast de godsdienstige opvoeding met mis, lof en sermoen onder toezicht van twee meesteressen, wordt de grootste aandacht besteed aan het dagelijkse werk. Dit bepaalt de directrice in overeenstemming met de ouderdom en de verstandelijke ontwikkeling van de kinderen. Het bestaat hoofdzakelijk in het vervaardigen van kant, alhoewel sinds ettelijke jaren reeds de immer stijgende decadentie werd betreurd. Daardoor kreeg de naald een ruimere plaats toebedeeld. Wie meer afwerkt ontvangt een geldpremie, maar in het andere geval volgt onverbiddelijk de straf. Want de leerlinge moest de goede plooi krijgen regelmatig te werken, ten einde zich in het leven het strikte minimum te kunnen verzekeren en ondertussen het inkomen van de opvoedende instelling te vermeerderen. Als stimulans neemt deze deel aan talrijke zelfs buitenlandse exposities met waardevolle kunstwerken die, onder meer te Haarlem in 1825, de medaille wegkaapten ².

De oorzaak van deze opstand in de school van O.L.V. Ter Engelen en Sint Jozef meent de commissie te vinden in de toegekende uitgangsdagen, die naar haar oordeel veel te talrijk zijn. De meisjes hebben daardoor te veel contact met hun ouders of voogden. Eens de kinderen hun stiel kennen en in staat geld te verdienen worden ze aangespoord en opgehitst uit de school weg te lopen en de wedde, als zuivere winst, te brengen aan deze ouders, die zich gedurende jaren niet het minste hebben bekommerd om het lot van hun dochters. In het vervolg zullen de meisjes slechts vier maal per jaar thuis mogen vertoeven, te weten met carnaval, Pasen, kermis en de eerste zondag van oktober. Eén zonder per maand mogen ze onder geleide – of bewaking – van de meesteressen in de stad een wandeling maken, zonder nochtans met iemand van hun familie of kennissen in contact te mogen treden. De directrice heeft de verplichting enkele dagen op voorhand de commissie van deze wandeling op de hoogte te brengen ³.

Naast deze instelling zal er in de school van O.L.V. Ter Engelen aan de arme kinderen gratis onderricht verstrekt worden ⁴. De commissie betaalt wel de herstellingen en de belastingen, doch de andere uitgaven voor eten, slaapgerief en meubelen vallen ten koste van de Dochters van Liefde. Een nieuw reglement zal opgesteld worden.

Onrechtstreeks helpt de commissie het stadsbestuur in het oprichten van scholen. Tegen een ruime schadeloosstelling staat ze haar de brouwerij van Sint Jozef af om er het gemeentelijk college met pensioonaat in onder te brengen ⁵; ze doet het voorstel in het Barbaragodshuis een lagere school in te richten ⁶. Zo geeft ze de kardinaal de vrije beschikking over de kapel van Leliëndaal, wanneer hij het plan opvat, naast dit klooster in de Bruul, een hoger seminarie voor theologie op te richten. Eén enkele conditie wordt

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 28 februari 1806.

² *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 456; 1831-1840, p. 272, 26 maart 1835.

³ *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 19 maart 1806.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 22 juni 1808.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1816-1820, per jaar 1819.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1816-1820, p. 428-429, 12-8-1820.

hem gesteld: de kostgangers van Sint Jozef en de oudelieden toe te laten er de mis te horen¹.

Règlement pour l'hospice Saint Joseph.

Chapitre premier.

But de l'établissement et administration générale.

Article I.

L'hospice Saint Joseph est spécialement destiné à l'instruction et à l'éducation des filles indigentes. Leur nombre est fixé à 70 et peut être augmenté. Les conditions d'inscription au registre des postulants et l'admission sont:

1°) d'être née à Malines, de parents qui y ont leur domicile de secours ou d'être née de parents belges qui ont acquis un pareil domicile à Malines;

2°) d'être âgée de sept ans accomplis, sans avoir atteint la neuvième année;

3°) d'avoir été vaccinée ou d'avoir eu la variole;

4°) d'être exempte de maladie et d'infirmités;

Deux sœurs ne sont jamais admises simultanément à l'hospice; il en est de même de la fille qui a un frère à Saint Hedwige.

La commission des hospices peut, pour des cas spéciaux, s'écarter de la règle fixée pour l'âge.

Article II.

Cette commission prononce seule sur les admissions ainsi que sur les renvois. Les filles, qui au 31 décembre ont atteint leur 9e année, sont rayées du registre d'inscription.

Celles qui auraient été admises contrairement à l'une ou l'autre des prescriptions contenues dans l'article précédent, dans l'ignorance où l'on se serait trouvé de l'existence d'une des causes d'exclusion, peuvent être immédiatement renvoyées à leurs parents ou tuteurs.

Les objets qui forment leur trousseau d'entrée leur sont restitués. Elles pourront conserver leur costume de jour ouvrable.

Article III.

L'hospice est administré par une directrice, qui est chargée de la surveillance générale sur tous les genres de service.

Article IV.

L'instruction religieuse est confiée à l'aumônier attaché à l'établissement.

Article V.

Un médecin et un chirurgien sont chargés du service sanitaire. Il leur est adjoint un aide.

Article VI.

---

¹ C.O.O. Mechelen, Zitting van 6 juni 1833.

Un instituteur est chargé de l'instruction littéraire. Elle comprend la lecture française et flamande; la grammaire française et flamande; l'analyse grammaticale dans ces deux langues; l'écriture anglaise; l'orthographe, le calcul décimal, le système métrique, l'art épistolaire; l'histoire sainte et quelques éléments de géographie et de l'histoire de la Belgique.

Article VII.

Des maîtresses sont chargées des soins du ménage et de l'enseignement des ouvrages de main.

La fabrication de dentelles est comprise dans ces ouvrages, ainsi que la coupe et la confection de tout ce qui concerne la lingerie.

Les habillements des élèves sont également confectionnés à l'établissement.

Article VIII.

Le service des gens de peine se fait par des domestiques du sexe.

Chapitre deuxième.

De la directrice.

Article IX.

La directrice est nommée et renvoyée par la commission des hospices.

Elle exerce la surveillance générale de l'hospice sous celle de la dite commission et le contrôle spécial d'un de ses membres que celle-ci délègue à cet effet.

Elle est spécialement chargée sous sa responsabilité de la stricte exécution du présent règlement ainsi que de tous autres à décréter et des instructions qu'elle reçoit de la commission.

Article X.

L'éducation des élèves lui est spécialement confiée; elle prend connaissance de toutes les lettres qu'elles reçoivent ou qu'elles écrivent.

Elle désigne les élèves qui se livrent à la fabrication de la dentelle, et celles qui quittent cette fabrication pour se livrer à l'apprentissage de la couture et des autres ouvrages de main.

L'âge des élèves et leur plus ou moins d'aptitude pour l'une de ces branches d'enseignement lui servent de guide dans ces désignations.

Article XI.

La directrice visite journalièrement la cuisine et les dortoirs des élèves pour s'assurer de leur propreté et de la régularité du service; elle visite, deux fois par semaine au moins, toutes les autres parties de l'établissement.

Elle veille à ce que les dortoirs, les classes et le réfectoire soient journalièrement aérés.

Article XII.

Elle est tenue de donner immédiatement connaissance à la commission de tout événement extraordinaire qui survient à l'établissement.

Article XIII.

Elle est chargée de faire à l'état civil la déclaration des décès, qui surviennent à l'hospice.

Article XIV.

Elle tient toute la comptabilité et les registres à cet effet.

Article XV.

Les approvisionnements journaliers se font par elle; elle est responsable de leur qualité et quantité, et elle en donne reçu aux fournisseurs; elle tient un registre particulier de ces approvisionnements.

Tous les autres approvisionnements se font par la commission ou par suite d'une autorisation spéciale que celle-ci délivre.

Elle est tenue de s'approvisionner au magasin d'épicerie de l'administration de tous les objets que ce magasin renferme.

Article XVI.

La directrice fait tous les ans, au mois d'août, un inventaire en double du mobilier, désigne les objets qui doivent être renouvelés ou restaurés, et indique ceux qui sont nécessaires; elle fait connaître, en même temps, les besoins de l'établissement pour l'année suivante, afin de pouvoir les comprendre dans le budget général des hospices.

Un double de l'inventaire est remis à la commission.

Lorsque le mobilier n'a pas reçu des augmentations ou d'autres modifications importantes, elle peut se contenter, après avoir reçue l'autorisation du membre délégué, d'en faire le relèvement sur le dernier inventaire et d'indiquer les changements que le mobilier a subi.

Article XVII.

La directrice est responsable des étoffes, vêtements et matières premières envoyés à l'établissement pour être confectionnés, raccommodés ou travaillés.

Elle fixe les salaires qui reviennent de ce chef, en fait la perception et en tient compte exact et détaillé.

Une copie de ce compte est envoyée tous les trimestres à la commission.

Article XVIII.

Elle ne peut s'absenter de la ville, ni découcher de l'établissement qu'avec l'autorisation du membre chargé de la surveillance spéciale.

Article XIX.

Les portes extérieures sont ouvertes, depuis le 1 octobre jusqu'au mars, à 7 ½ heures du matin et fermées le soir à la même heure; à dater du premier mars jusqu'au 30 septembre, elles s'ouvrent à six heures du matin, et se ferment à neuf heures du soir.

Aussitôt après la fermeture les clés des dites portes sont remises à la directrice et celle-ci ne peut plus en permettre l'ouverture qu'en cas de nécessité.

Elle veille à la stricte exécution de ces dispositions et à ce que les maîtresses et gens de peine soient rentrés avant la clôture.

Chapitre troisième.

Service sanitaire.

Article XX.

Le médecin et le chirurgien, chargés du service sanitaire, surveillent tout ce qui a rapport à la salubrité et à la propreté de l'établissement; ils font part de leurs observations à la commission des hospices; ils peuvent provoquer auprès de celle-ci toutes les mesures qu'ils jugeront utiles.

Article XXI.

Ces hommes de l'art font tous les jours la visite de l'hospice à l'heure à fixer de commun accord avec la directrice, le membre délégué entendu.

Afin de constater l'exécution de cette obligation, ils opposent journallement leur signature au registre à ce destiné, que la directrice leur présente à cet effet.

Article XXII.

Ils visitent, avec soin, concurremment avec les hommes de l'art attachés aux hospices de la vieillesse, les enfants désignées pour entrer à l'établissement, afin de s'assurer si elles ne sont pas atteintes de défauts ou de maladies, qui s'opposent à leur admission.

Ils délivrent un certificat de leur visite et le transmettent immédiatement à l'administration.

Article XXIII.

Les élèves malades sont soignées à l'infirmierie de l'hospice.

Les médicaments sont délivrés sur la prescription du médecin ou du chirurgien, par la pharmacie de l'hôpital.

Chapitre quatrième.

Des maîtresses.

Article XXIV.

Des maîtresses d'ouvrages sont attachées à l'établissement; leur nombre et leur salaire sont déterminés et fixés par la commission; celle-ci les nomme et les révoque.

Chaque maîtresse a, autant que faire se peut, une chambre à sa disposition; elles sont néanmoins tenues de coucher dans les dortoirs des élèves pour surveiller l'ordre et la décence.

Elles ne peuvent découcher, et il leur est interdit de s'absenter, pendant les heures de travail, sans une autorisation du membre délégué.

Elles sont chargées de la surveillance des élèves pendant les prières, les repas, les récréations, les promenades et les visites des parents.

Elles veillent à ce que les élèves se lèvent à l'heure prescrite, et à ce que les dortoirs, auxquels il n'est pas donné accès aux élèves pendant le jour, soient immédiatement nettoyés; elles s'assurent si les élèves ne négligent pas de se laver, surveillent leur habillement et concourent à assurer les différents services.

Article XXV.

Tous les samedis les maîtresses remettent à la directrice l'état du travail, que chaque élève a fait pendant la semaine, afin que celle-ci puisse fixer ce qui revient à chacune de ces dernières.

Chapitre cinquième.

Des élèves.

Article XXVI.

Aucune élève n'est admise que sur une autorisation délivrée par écrit par l'administration.

Cette autorisation n'est donnée qu'après qu'il est établi:

- A. Qu'elle réunit les conditions exigées par l'article premier du présent règlement.
- B. Que la visite requise par l'article 22 lui a été favorable;
- C. Qu'elle est convenable et jugée vêtue.

Article XXVII.

Les élèves quittent l'établissement à l'âge de 21 ans accomplis; la commission se réserve toutefois la faculté d'autoriser leur sortie avant cette époque, mais elles restent sous son autorité jusqu'à leur 21e année révolue.

La commission pose les conditions auxquelles cette sortie anticipée est assujettie.

Article XXVIII.

Les élèves paient à leur entrée à l'établissement une indemnité de 70 francs; pour être admises à l'hospice, les élèves doivent être convenablement et proprement vêtues et les habillements qu'elles portent à leur entrée, deviennent la propriété des hospices.

Article XXIX.

Elles sont vêtues d'une manière uniforme; chaque élève reçoit en entrant:

- 1° neuf chemises;
- 2° deux bonnets de dessous;
- 3° six dito pour dimanche et jours ouvrables;
- 4° six dito de nuit;
- 5° trois mouchoirs de couleurs;
- 6° deux dito de nuit;
- 7° six dito de dessous;
- 8° quatre dito pour dimanches et jours de fête;
- 9° deux robes, dont l'une en thibet et l'autre en coton;
- 10° deux robes journalières;
- 11° deux jaquettes;
- 12° deux jupons en baie;
- 13° trois camisolles;
- 14° sept mouchoirs de poche;
- 15° quatre tabliers;
- 16° trois paires de bas en coton bleu;
- 17° deux dito en laine noire;
- 18° deux paires de souliers;
- 19° deux dito de chaussettes;
- 20° quatre essui-mains;
- 21° un manteau en mérinos ou en drap noir.

Les draps de lit et les objets de couchage sont fournis par l'établissement.

Chacun des objets dont il s'agit au présent article est marqué au numéro d'ordre que l'élève reçoit à son entrée.

Article XXX.

Il est fourni à chaque élève sortant un trousseau, dont la valeur totale ne peut dépasser cent francs confection comprise.

Ce trousseau est composé de:

- 1° quatre chemises en toile;
- 2° deux dito en coton;
- 3° un jupon en baie bleue;
- 4° un dito en siamoise;
- 5° coton pour trois robes;
- 6° idem pour deux jaquettes;
- 7° paramata pour un jupon;
- 8° étoffe pour doublure;
- 9° petit chale ou mouchoirs;
- 10° bonnets;
- 11° coton pour six paires de bas bleus;
- 12° deux paires de souliers neufs.

Les élèves reçoivent en outre le produit réservé de leur travail, conformément à l'article 39 ci-après.

Article XXXI.

Les élèves doivent obéissance et respect à la directrice et aux maîtresses; elles sont tenues d'observer le silence pendant les prières, les classes et les repas, ainsi que dans les dortoirs.

Article XXXII.

Il y a des surveillantes choisies parmi les élèves; elles portent pour marque distinctive un ruban bleu en sautoir.

Les titres à cette distinction sont l'âge, la bonne conduite et l'instruction.

Elles sont nommées par la directrice, l'instituteur entendu; celle-ci en détermine le nombre, d'après les besoins et les renouvelle quand elle le juge convenable.

Une surveillante révoquée peut être désignée de nouveau, si, par sa bonne conduite, elle fait oublier la faute qui a donné lieu à sa révocation.

Article XXXIII.

Les surveillantes sont chargées de maintenir, en présence des maîtresses, l'ordre pendant les prières, les repas, les récréations et les promenades, ainsi qu'aux dortoirs, et de rendre compte à celles-ci des infractions au règlement et des désordres, qui sont venus à leur connaissance.

Article XXXIV.

Il y a deux autres rubans pour chaque classe, destinés aux premières en application et en ordre; le premier est violet, le second vert.

Ces rubans sont conférés tous les mois.

Article XXXV.

Toutes les plaintes et demandes à faire par les élèves sont adressées aux maîtresses; lorsqu'elles concernent ces dernières, ou qu'elles ont pour objet des affaires de famille, elles peuvent les adresser directement à la directrice.

Article XXXVI.

Les dortoirs sont fermés et les fenêtres ouvertes, autant que possible, pendant tout le cours de la journée; ils sont balayés chaque matin à tour de rôle, ainsi que le réfectoire, par les élèves qui sont désignées à cet effet, par la directrice.

Article XXXVII.

Les lits des élèves, auxquelles l'âge ne permet pas de vaquer à cette besogne, sont faits par d'autres élèves également désignées par la directrice. Cette besogne est répartie de manière à ce qu'aucune élève n'ait plus de trois lits à faire, le sien compris.

Article XXXVIII.

Les élèves, qui ont atteint l'âge de 18 ans, sont employées à tour de rôle, à la buanderie, au repassage du linge et à tous les autres travaux du ménage, les travaux légers et accessoires de la cuisine compris.

En cas de besoin, et lorsque les forces d'une élève, qui a seize ans révolus, le permettent, la directrice est autorisée à l'employer aux travaux indiqués au présent article.

Article XXXIX.

Le travail est distribué aux élèves par les maîtresses.

Le dixième du produit de ce travail est au profit de l'élève et les neuf dixièmes restants à celui de l'établissement.

La directrice tient un registre dans lequel elle ouvre un compte particulier pour chaque élève; il est formé au moyen des indications hebdomadaires que les maîtresses doivent fournir en exécution de l'article 25.

Article XL.

Les élèves ne jouissent toutefois d'aucune indemnité pour le travail qu'elles exécutent pour l'établissement. La directrice fixe, d'après les besoins, les jours auxquels les élèves se livrent à ce travail non salarié.

Article XLI.

Le montant du dixième revenant à chaque élève est versé en son nom à la caisse d'épargne par la directrice.

L'état de ces versements est transmis à la commission administrative, à l'expiration de chaque trimestre.

Les fonds composant la caisse d'épargne sont versés par la directrice, dans la première huitaine des mois de janvier et de juillet, entre les mains du receveur des hospices, qui en délivre récépissé et en tient un compte particulier; ce receveur est responsable de ces fonds, comme s'ils appartenait à l'administration.

Article XLII.

L'emploi du temps des élèves à l'établissement est fixé de la manière suivante:

Désignation des exercices.	Du 1 avril au 30 septemb. heures	Du 1 octobre au 31 mars heures
Lever	5.30	6
Prière	5.45	6.15
Instruction littéraire	6	4.30 de relevé
Messe	7	7
Déjeuner	7.30	7.30
Récréation	8	8
Travail manuel	8.30	8.30
Dîner et récréation	11.30	11.30
Préparation des devoirs littéraires	1	5.30
Travail manuel	1.30	1.30
Goûter et récréation	4	4
Travail manuel	4.30	4.30
Souper et récréation	6.30	6.30
Couture et tricot en commun (2 ^e et 3 ^e classes)	«	7.30
Coucher 1 ^e classe	7.30	7.30
Coucher 2 ^e classe	8.30	8
Coucher 3 ^e classe	9	8.30

Chacun de ces couchers est précédé d'une prière à l'oratoire.

Article XLIII.

Tous les dimanches et jours fériés les élèves assistent au service divin à la métropole; elles entendent le prône, la messe et le salut. Toutefois pendant la période d'hiver, c'est à dire du 1 octobre au 31 mars, elles assistent aux vêpres au lieu d'assister au salut.

Les jours ouvrables elles entendent la messe à la chapelle dite de Leliëndaal.

Elles assistent également aux messes anniversaires, qui sont célébrées pour le repos des âmes des fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'hospice.

Article XLIV.

L'instruction religieuse a lieu deux fois par semaine, aux jours et heures à fixer, de commun accord par la directrice et l'aumônier.

Article XLV.

Tous les repas commencent et finissent par la prière. Les prières dites à la fin du repas du midi sont suivies de prières spéciales pour les fondateurs, donateurs et bienfaiteurs de l'établissement; elles sont indiquées par l'aumônier.

Article XLVI.

Les repas de la directrice et des maîtresses ont lieu en commun, immédiatement après ceux des élèves: les repas des gens de peine se font aussitôt après ceux de la directrice et des maîtresses.

Chapitre sixième.

Récréations et congés.

Article XLVII.

Les récréations ont lieu en plein air; en cas de mauvais temps les élèves se tiennent dans les galeries.

Tous jeux dangereux sont strictement défendus.

Il est également défendu de se livrer au travail pendant les heures fixées pour les récréations, sauf l'exception portée aux numéros 3 et 4 de l'article 52.

La directrice est autorisée à permettre le travail de tricot à quelques élèves pendant les récréations, pourvu qu'il ait lieu en marchant.

Les rassemblements de plus de trois élèves sont interdits.

Article XLVIII.

Les élèves vont à la promenade, en commun, les dimanches et jours de fête si le temps le permet; ces promenades ont lieu aux heures à fixer par la directrice.

Celle-ci est autorisée à permettre exceptionnellement des promenades, le mercredi après-midi.

Les élèves sont toujours accompagnées de deux maîtresses et rentrées avant le coucher du soleil.

Article XLIX.

Les jours de congés sont fixés comme suit:

1° le 1 janvier; 2° le deuxième lundi du même mois; 3° le jour de la fête patronale de la directrice; 4° les lundi et mardi du carnaval; 5° le 19 mars, jour consacré au patron de l'hospice; 6° les lundi et mardi de la fête communale; 7° le lundi qui suit le 15 août; 8° le premier lundi l'octobre; 9° le 28 du mois de décembre.

Aucun autre congé ne peut avoir lieu sans l'autorisation du membre délégué.

Chapitre septième.

Des visites et des sorties.

Article L.

Les élèves ne peuvent recevoir que les visites de leur grand-père ou grand'mère, père ou mère, oncle ou tante, frère ou sœur et les alliés au même degré.

Le nombre de ces parents ne peut dépasser deux à chaque visite.

Les visites ne sont autorisées qu'une fois par mois; le deuxième dimanche de chaque mois de dix à onze heures du matin est fixé à cet effet.

Elles ne peuvent avoir lieu qu'en présence d'une ou de plusieurs maîtresses.

La directrice est autorisée à refuser la visite aux parents désignés ci-dessus, dont le contact pourrait être nuisible à l'élève.

Article LI.

Hors les cas des sorties générales en commun, aucun élève ne peut sortir de l'établissement sans une autorisation spéciale et expresse du membre de la commission, chargé de la surveillance spéciale.

Il n'est donné en aucun cas permis de découcher.

Chapitre huitième.

Des punitions.

Article LII.

Aucune punition corporelle ne peut être infligée.

Les punitions sont:

- 1° le port du bonnet de nuit;
- 2° le placement hors des rangs dans les classes;
- 3° la privation d'une ou de plusieurs récréations, avec travail extraordinaire;
- 4° la privation d'une ou de plusieurs promenades, avec ou sans travail extraordinaire;
- 5° la table de pénitence;
- 6° le renvoi de l'établissement.

Toutes ces punitions sont infligées par la directrice, à l'exception du renvoi, qui n'a lieu qu'en vertu d'une décision de la commission des hospices.

Le renvoi comporte toujours la perte du trousseau de sortie; il peut entraîner également, d'après les circonstances, la privation de tout ou partie du produit réservé du travail.

Chapitre neuvième.

Des domestiques.

Article LIII.

Les domestiques, dont il est parlé à l'article 8, sont engagés et renvoyés par la directrice, sous l'approbation du membre chargé de la surveillance spéciale.

Leur nombre et leur gages sont fixés par la commission des hospices.

Article LIV.

Il leur est strictement défendu, sous peine de renvoi immédiat,

- 1° de se charger d'aucune commission pour les élèves;
- 2° de rentrer après les heures fixées pour la clôture des portes;
- 3° de recevoir directement ou indirectement des gratifications, ou rémunérations à titre d'étrennes, ou sous quelque autre dénomination que ce soit, de la part des élèves, de leurs parents ou d'une personne quelconque attachée aux hospices.

Ils continuent à jouir, en retour, d'étrennes qui sont fixés à 15 francs pour chacune d'elles.

Article LV.

Il est interdit aux fournisseurs et à toute autre personne quelconque de présenter ou de donner aux domestiques, ou autres individus attachés à l'administration des gratifications, soit directement soit indirectement, à quelque titre que ce puisse être, sous peine pour ceux qui en dépendent de perdre immédiatement la pratique des hospices, sans pouvoir jamais livrer ou être employés à l'avenir.

Les fournisseurs sont tenus de subir sur leurs comptes une réduction d'un pour cent, en remplacement des gratifications, dont il vient d'être question.

Article LVI.

Défense est faite aux domestiques, sous peine de renvoi immédiat, de vendre, donner, aliéner ou disposer de toute autre manière d'aucun objet appartenant aux hospices.

Les déchets de cuisine et les rebuts de toute nature sont réunis dans un lieu de dépôt à ce destiné; la directrice en dispose pour compte de l'administration et sous l'agrément du membre délégué, et les deniers qui en proviennent sont versés trimestriellement par elle dans la caisse du receveur des hospices.

Chapitre dixième.

Dispositions générales.

Article LVII.

Les élèves s'obligent par le fait même de leur entrée à l'hospice d'exécuter ponctuellement toutes les clauses et conditions du présent règlement et les dispositions qui seront décrétées dans la suite.

Article LVIII.

Les dispositions de la loi du 15 pluviôse an XIII (4 février 1805) sont appliquées lorsque les élèves ont des biens ou des valeurs, ou s'il leur en échoit, ou qu'elles en délaissent en décédant à l'hospice.

Article LIX.

La propreté de l'établissement est entretenue par les élèves que la directrice désigne hebdomadairement; cet entretien a lieu sous sa responsabilité.

Article LX.

Il est expressément défendu de permettre la circulation à aucune personne étrangère à l'hospice, sans la permission du membre délégué.

On se borne à introduire au parloir les parents des élèves désignés à l'article 50, et au quartier de la directrice des personnes qui demandent à l'entretenir.

Article LXI.

Toute disposition réglementaire antérieure est abrogée, la directrice pourvoit provisoirement à tout ce qui n'est pas prévu au présent règlement, à charge d'en donner connaissance à la commission qui statue définitivement.

Article LXII.

Un extrait en langue flamande et française du présent règlement contenant les obligations imposées aux élèves est affichée dans la classe principale du travail.

Un extrait dans ces deux langues de l'article 50 est en outre affiché dans le local où les visites des parents ont lieu.

Fait et arrêté par la commission administrative des hospices civils de Malines, en séance du 5 mars 1860.

(signé) Henot, De Cannart d'Hamale, Van den Branden de Reeth, Segers, Léon Van Hamme.

Pour copie conforme.

Le membre secrétaire de l'administration des Hospices de Malines,

Ch. Van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines, conformément à sa délibération en date de ce jour, sous les modifications indiquées à l'encre rouge dans le

règlement et sauf en ce qui concerne les dispositions relatives à l'indemnité d'entrée, lesquelles ne sont pas admises.

En séance à Malines, le 1 décembre 1860.

Par ordonnance,
Le Secrétaire,
Rijckmans

Le Bourgmestre,
Broers.

Naast deze duidelijk afgescheiden instellingen voor ouderlingen en jeugd van beider kunne, met eigen inrichting en bestuur, heeft de kommissie twee speciale diensten in het leven geroepen om te waken over het geestelijk en lichamelijk welzijn van haar beschermelingen. Het komt er hier niet op aan de juiste chronologische opeenvolging te kennen van de titularissen, met hun eigenschappen en gebreken, met hun innovaties en tekortkomingen; het kader van een inventaris verlangt slechts te weten aan welke voorschriften ze dienden te gehoorzamen. Dat vinden we in de desbetreffende reglementen.

Règlement relatif au service médical des Hospices civils de la ville de Malines.

Article I.

Un médecin, un chirurgien et deux aides feront d'une manière permanente et fixe le service de l'hôpital civil; un autre médecin fera, de la même manière, celui des hospices des vieillards et des vieilles femmes et le troisième sera attaché aux hospices Saint Joseph et Sainte Hedwige.

Un chirurgien et un aide sont chargés du service de tous les établissements qui servent de refuge à la vieillesse et à la jeunesse.

Article II.

Le médecin chargé du service sanitaire des maisons destinées à la jeunesse et le chirurgien qui n'est pas attaché à l'hôpital traiteront toutes les personnes qui, sans être admises à l'un ou l'autre des établissements hospitaliers, sont cependant à charge de l'administration, à quelque titre que ce puisse être, pourvu qu'elles se trouvent à Malines ou dans sa banlieue.

Article III.

Les médecins attachés aux hospices des vieillards et des vieilles femmes, de Saint Joseph et de Sainte Hedwige, sont tenus de se livrer à une étude spéciale et approfondie, le premier des maladies communes à la vieillesse, le second, de celles qui affectent l'enfance et la jeunesse.

Article IV.

La permanence, dont il est question à l'article Ier, n'aura jamais pour effet d'imprimer un caractère d'inamovibilité, et il sera toujours libre à l'administration de faire passer les hommes de l'art et les aides de l'un établissement à l'autre quand elle le jugera convenable.

Ces changements entraîneront l'augmentation ou la diminution des traitements respectifs dont chacun d'eux jouit.

Article V.

L'administration désignera les hommes de l'art et les aides, qui seront chargés de l'un ou de l'autre des services indiqués à l'article premier.

Article VI.

Les médecins et les chirurgiens feront tous les jours la visite des établissements qui leur sont respectivement confiés, aux heures à fixer, quant à l'hôpital, par le règlement de service intérieur, et pour ce qui concerne les autres refuges, aux heures à indiquer de commun accord, avec les membres, qui en ont la surveillance spéciale et les directeurs ou directrices.

Article VII.

Il sera toujours libre aux directeurs, directrices et maîtresses des différents hospices, ainsi qu'aux membres de la congrégation religieuse de l'hôpital, et au curé de ce dernier établissement, de se faire traiter par celui des hommes de l'art attachés à l'administration, qu'ils voudront appeler pour leur donner ses soins.

Article VIII.

Les visites prescrites pour l'admission des élèves à l'école Saint Joseph et à l'hospice Sainte Hedwige se feront par le médecin et le chirurgien attachés à ces établissements et par le médecin chargé du service des hospices des vieillards et des vieilles femmes.

Article IX.

Lorsqu'une épidémie, une maladie contagieuse ou tout autre événement calamiteux viendrait à se déclarer dans l'un ou l'autre établissement, le médecin et le chirurgien chargés du service en donnant immédiatement connaissance à l'administration et à leurs collègues; ils consultent sans délai avec ceux-ci à cet égard et ils feront connaître à l'administration les premières mesures qu'ils auront jugées convenables de prescrire.

Article X.

Les hommes de l'art attachés à l'administration sont tenus de requérir l'assistance de tous leurs collègues, chaque fois qu'il s'agira d'épidémie et de maladies graves ou contagieuses ou d'opérations chirurgicales importantes; ils peuvent également requérir cette assistance dans tous les cas quelconques ou l'un ou l'autre d'entre eux jugerait cette coopération nécessaire ou seulement utile.

Les membres de la commission, chargés de la surveillance spéciale des établissements hospitaliers, pourront requérir des consultations partielles ou générales relativement à ces établissements eux-mêmes, ou aux personnes qu'ils renferment, toutes les fois qu'ils le jugeront convenable.

Il sera en outre libre aux malades de réclamer que le médecin, qui les traite, consulte avec le collègue qu'ils indiqueront, pourvu que celui-ci soit attaché à l'administration et que le membre chargé de la surveillance spéciale en donne l'autorisation.

Chacun des médecins et des chirurgiens est tenu d'obtempérer à ces différentes réquisitions et demandes.

Article XI.

Aucune amputation ou autre opération chirurgicale grave ne pourra se faire que du consentement du malade, qui devrait la subir.

Le membre de l'administration des hospices, chargé de la surveillance spéciale de l'établissement, dans lequel ce malade se trouve, s'assurera préalablement de l'existence de ce consentement.

Article XII.

Il est formellement prescrit aux chirurgiens de faire eux-mêmes toutes les opérations chirurgicales, saignées comprises. Il leur est strictement défendu de charger les aides de l'une ou de l'autre de ces opérations, sous quelque prétexte que ce puisse être.

Article XIII.

Lorsqu'un médecin ou un aide sera malade ou autrement empêché, il sera remplacé dans son service par le plus âgé de ses collègues.

Les deux chirurgiens se remplaceront mutuellement dans le même cas.

Lorsque la maladie ou l'empêchement se prolongera au de là d'un mois, le remplaçant pourra jouir, en sus de son traitement, de la moitié de celui de collègue qu'il remplace et cette moitié sera prise et déduite du traitement du remplacé.

Les mêmes règles seront observées, en cas de vacance, mais le supplément sera imputé alors sur le crédit porté au budget en faveur du titulaire décédé ou démissionnaire.

Article XIV.

Le médecin, le chirurgien et le pharmacien diplômé, attachés à l'hôpital, sont chargés de la surveillance spéciale de la pharmacie qui en dépend.

Ils veilleront à ce que aucune drogue ne soit employée, avant d'avoir été visitée et approuvée par eux, lors des livraisons qui en seront faites à la pharmacie.

Ils visiteront cette pharmacie quand ils le jugeront convenable et obligatoirement au moins deux fois par an.

Lorsqu'ils procéderont à ces visites obligatoires, ils se feront assister, à tour de rôle, par l'un des médecins chargés du service des autres refuges, en commençant par le plus âgé.

Ces visites auront pour but de constater si la pharmacie est pourvue des substances nécessaires; si celles qui s'y trouvent sont de bonne qualité, si le service s'y fait régulièrement, convenablement et avec l'exactitude et l'intelligence nécessaires; ils porteront leurs investigations sur les améliorations, dont cette branche de service est susceptible, et ils consigneront le résultat de leurs recherches dans un procès verbal détaillé de leur visite, qu'ils adresseront, dans la quinzaine, à l'administration.

Article XV.

Les médecins et les chirurgiens feront, à la fin de chaque trimestre, un rapport à l'administration, relativement aux services spéciaux, qui leur sont confiés; ce rapport devra traiter de l'état sanitaire et de la marche de l'établissement, auquel chacun d'eux est spécialement attaché; des améliorations dont il est susceptible et des abus ou négligences qu'ils pourraient y découvrir, au point de vue du service dont ils sont chargés.

Article XVI.

Les médecins et les chirurgiens auront des réunions générales, toutes les fois que les besoins des différents services pourront le requérir; ils tiendront semestriellement, dans la dernière quinzaine des mois de juin et de décembre, une réunion générale obligatoire, dans laquelle ils discuteront ces intérêts et indiqueront les mesures qui leur paraîtraient nécessaires; ils feront parvenir, dans la quinzaine suivante, le rapport détaillé et circonstancié de cette réunion à l'administration des Hospices.

Article XVII.

A la fin de chaque année le médecin et le chirurgien, attachés soit à l'hôpital civil, soit aux autres établissements, dresseront un état détaillé de tous les malades, qu'ils auront traités, cet état comprendra les noms et prénoms, et l'âge des malades; la nature des maladies, dont ils auront été affectés; le traitement qui aura été suivi et les résultats qui auront été obtenus; il devra être transmis à l'administration avant la fin du mois de janvier de l'année suivante.

Article XVIII.

Toutes les dispositions des règlements antérieurs sont abolis en tout qu'elles sont contraires au présent règlement.

Article XIX.

L'administration se réserve le droit de changer et de modifier le présent règlement, toutes les fois qu'elles le jugera convenable.

Il sera pourvu à ce qui n'aurait pas été prévu par le présent règlement par le membre chargé de la surveillance spéciale de l'établissement à l'égard duquel une lacune viendrait à se déclarer. Sa décision sera exécutée jusqu'à disposition ultérieure de l'administration.

Article XX.

Le présent règlement sera soumis à l'approbation du conseil communal.

Arrêté en séance du 9 juillet 1860.

(signé) Henot, de Cannart d'Hamale, Van den Branden de Reeth Segers, Léon Van Hamme.

Pour copie conforme.

Le membre secrétaire de l'administration des hospices civils de Malines.

CH. Van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines.

A Malines, en séance, le 1er décembre 1860.

Par ordonnance.

Le Secrétaire,

Rijckmans.

Le Bourgmestre,

Broers.

Règlement pour l'aumônier des hospices civils de la ville de Malines.

Article I.

L'ecclésiastique qui sera désigné par Son Éminence le Cardinal Archevêque, en exécution des résolutions précitées des quinze février et 26 avril de la présente année,

prendra le titre d'aumônier attaché à l'administration des hospices; il jouira aux termes des mêmes résolutions, d'un traitement annuel de cinq cents francs.

Article II.

Il remplira à l'égard des personnes admises dans les refuges dépendant de l'administration, tous les devoirs imposés à son ministère et il est spécialement chargé:

1° d'entendre la confession de toutes celles des dites personnes, qui réclament son ministère pour l'administration de ce sacrement. Les élèves des hospices Saint Joseph et Sainte Hedwige sont toutefois tenus de se confesser à lui jusqu'à l'âge de quinze ans accomplis.

2° de donner l'instruction morale et religieuse aux élèves desdits hospices Saint Joseph et Sainte Hedwige et de les préparer à faire leur première communion.

3° de diriger et de raffermir les sentiments religieux des pensionnaires des hospices des vieillards et des vieilles femmes.

4° de veiller à l'exécution de toutes les mesures qui sont décrétées ou qui le seront dans la suite, dans l'intérêt de la religion et de la morale et relativement aux fondations pieuses créées aux différents hospices.

Article III.

L'hôpital civil n'est pas compris parmi les établissements confiés à l'aumônier; il continuera à être desservi par l'ecclésiastique qui y est spécialement attaché.

Article IV.

L'aumônier enseignera le catéchisme et les principes de la religion et de la morale, deux fois par semaine, aux élèves des hospices Saint Joseph et Sainte Hedwige.

Il donnera en outre, une fois par semaine, des instructions morales et religieuses aux pensionnaires des hospices des vieillards et des vieilles femmes.

Chacune de ces instructions sera d'une heure, tous les pensionnaires des hospices seront tenus d'y assister.

Les jours et heures auxquels elles auront lieu, seront fixés de commun accord entre l'aumônier et les directeurs et directrices de chacun des dits hospices.

Article V.

Il examinera les livres destinés à l'enseignement littéraire, qui se donne aux hospices Saint Joseph et Sainte Hedwige; ainsi que ceux qui seraient donnés en lecture dans ces établissements, afin de s'assurer qu'ils ne contiennent rien de contraire à la religion et aux mœurs.

Article VI.

Il désignera, conformément à la résolution précisée du 22 mars, la nature des prières qui seront journellement récitées dans chacun des refuges pour les bienfaiteurs particuliers de chacun d'eux et pour tous ceux qui les ont gratuitement administrés.

Il fixera, de commun accord avec les directeurs et directrices de établissement, l'époque du jour où ces prières auront lieu.

Ces prières devront être récitées en commun.

Article VII.

Il célébrera dans la chapelle dite le Leliëndaal celle des messes fondées aux hospices Saint Joseph et Sainte Hedwige, qui ne doivent pas être exonérées dans une

église indiquée par les fondateurs, ou qui devraient l'être dans un temple supprimé, afin que les élèves puissent y assister, conformément au prescrit des fondations qui auraient réclamé leur présence.

Article VIII.

Il célébrera aussi les messes de même nature qui ont été fondées dans les autres refuges, l'hôpital excepté; cette célébration aura lieu de préférence dans ladite chapelle et à son défaut dans une église à convenir entre lui et l'administration.

Il lui sera libre de se faire représenter dans la célébration de ces messes dont il s'agit au présent et au précédent article en faisant agréer par l'administration celui qu'il voudra se substituer.

Article IX.

L'aumônier jouira d'une rétribution de 1,50 F pour chacune des messes dont il vient d'être question; toutefois lorsque la somme qui lui sera due de ce chef, atteindra le chiffre de trois cents francs par an, et qu'il recevrait conséquemment une indemnité de huit cents francs, traitement compris, il sera tenu de célébrer, sans indemnité, les autres messes pour tous les jours de l'année qui lui resteraient disponibles.

Article X.

Si le nombre des messes en question devenait trop grand pour être exonérées par l'aumônier, le surplus sera célébré par un ecclésiastique, qui sera désigné par l'administration, sur la proposition de l'aumônier.

Article XI.

L'aumônier pourra, en cas d'empêchement, se faire remplacer par un autre ecclésiastique de son choix; toutefois si l'empêchement se prolongeait au-delà de huit jours, il sera tenu de faire agréer par l'administration celui qu'il se sera substitué.

Copie de la présente décision sera transmise à Son Éminence le Cardinal Archevêque avec prière de vouloir bien désigner le titulaire.

De vondelingen en verlaten kinderen.

De grote "zorgenkinderen" van de kommissie waren zonder enige twijfel de vondelingen en de verlaten kinderen. De wet van 27 Frimaire jaar V richtte deze dienst officiëel in ¹. De pas geboren verlaten kinderen worden gratis opgenomen in alle burgerlijke godshuizen van de Republiek. De nationale schatkist zal tussenkomen in de uitgaven van dezen, die over geen daartoe speciaal bestemde fondsen mochten beschikken. Het Directoire zal opvoeding en onderwijs reglementeren.

Tot hun meerderjarigheid of hun emancipatie staan deze alleszins onder voogdij van de voorzitter der municipale administratie in wier arrondissement het godshuis is gelegen; de leden maken van ambtswege deel uit den de voogdijraad. Wie een kind elders dan het naastbijgelegen godshuis achterlaat wordt gestraft, zo hij gevat wordt, met een hechtenis van 30 dagen en evenzeveel voor zijn opdrachtgever.

Op 30 Ventose jaar V publiceert het Directoire zijn uitgebreid besluit over de opvoeding en de instructie van de verlaten kinderen ²:

---

¹ *Recueil des Loix*, 1e série, t. XI, p. 37.

² *Recueil des Loix*, 1e série, t. XII, p. 80.

1° Deze, waarvan sprake in bovengenoemde wet van 27 Frimaire jaar V, blijven niet in de godshuizen waar ze werden afgegeven, zware ziekten of ongelukken niet te na gesproken. Ze worden ofwel bij voedsters uitbesteed ofwel bij particulieren geplaatst.

2° De administratieve commissies der burgerlijke godshuizen worden speciaal gelast met het plaatsen van en het toezicht over deze kinderen onder het waakzame oog van de lokale autoriteiten.

3° de kinderen, die op de buiten werden uitbesteed, kunnen in de godshuizen niet meer teruggebracht worden, tenzij bij ernstige kwalen of zware verminkingen, die hun het voorbestemde ambacht onmogelijk maken.

4° de voedsters of andere inwoners kunnen ze behouden tot hun 12^e jaar, onder conditie ze behoorlijk te voeden, te onderrichten en op te brengen tegen de vergoeding, die in artikel 9 wordt besproken en ze in de gemeenteschool in te schrijven.

5° Mochten deze personen weigeren de verlaten kinderen tot dit jaar bij te houden, dan zal de commissie ze elders plaatsen.

6° De commissaris van het uitvoerend directoire bij het gemeentebestuur waakt over de stipte uitvoering van artikel 4. Daarom moet hij van de commissie der burgerlijke godshuizen een lijst ontvangen met naam en voornaam van de kinderen, hun voedsters of opvoeder en hun verblijfplaats.

7° Deze laatsten moeten om de drie maanden de beschermelingen tonen aan de agent in hun gemeente die uitdrukkelijk moet verklaren of de kinderen, conform de voorschriften van dit reglement, werden behandeld, gevoed en onderwezen. Desgewenst stellen ze de kinderen voor aan de commissaris van het directoire, zijn afgevaardigde of de commissie der burgerlijke godshuizen.

8° De personen, die deze certificaten kunnen voorleggen, ontvangen buiten het pensioen der 9 eerste levensmaanden van het wicht, een bijkomende vergoeding van 18 F in drie maal uitgekeerd. De beschermers, die de kinderen tot hun 12^e jaar hebben opgebracht en ze vrijwaarden voor alle ongevallen hebben recht op een premie van 50 F.

9° De gemeenten, die verschillen aanvaarden in de jaarlijkse vergoedingen voor voedsters, zullen aan de minister van binnenlandse zaken, langs het departementeel bestuur om, de lijst voorleggen van 't pensioen der eerste maanden, voor het tweede en het derde jaar en de andere tot 7 jaar, vervolgens van het 7^e tot het 12^e. Deze verschillen steunen op de aard van diensten, die de kinderen hun voedsters bewijzen tijdens deze onderscheidene perioden.

10° De commissie der burgerlijke godshuizen zal de vastgestelde pensioenen aan de opvoeders uitbetalen, evenals de indemniteiten voorzien bij het artikel 8.

11° Mochten ze daarvoor onvoldoende gedoteerd zijn of in 't geheel geen fondsen beschikbaar hebben, dan worden deze gelden voor geschoten door de algemene kas der burgerlijke godshuizen op voorschrift van de administratieve commissie, die door de minister van binnenlandse zaken wordt terugbetaald in overeenstemming met de wet van 27 Frimaire jaar V.

12° De prijs der luiers wordt bepaald door de gemeentebesturen en uitgekeerd volgens de voorgaande artikels.

13° De kinderen van 12 jaar die door de voedsters niet behouden worden, besteedt de commissie uit bij landbouwers, handarbeiders of ambachtslui tot hun meerderjarigheid, altijd onder toezicht van de commissaris van het Directoire, met de bedoeling een stiel aan te leren, overeenkomstig met hun smaak of hun bekwaamheid. Daarom zullen de commissieleden van de burgerlijke gasthuizen, desnoods met zeekapiteins, speciale kontrakten afsluiten.

14° De voedsters en opvoeders, die de kinderen reeds tot hun 12^e jaar opbrachten, genieten de voorkeur ze verder te behouden onder voorwaarde hun pupillen een stiel aan te leren of ze uit te besteden als landbouwersknecht, in conformiteit met de artikels 6, 7 en 8 van dit reglement.

15° Landbouwers, stielmannen en voedsters ontvangen in dit geval 50 F vergoeding voor het aankopen van de nodige kledingstukken.

16° De uitgaven ingevolge de artikels 13, 14 en 15 worden uitgekeerd zoals bepaald in de artikels 10 en 11.

17° De kinderen die wegens hun slecht gedrag naar de godshuizen worden teruggewezen, mogen met de wezen niet in betrekking komen; ze worden afgezonderd in een speciaal lokaal en de kommissie bespreekt de maatregelen om ze op het rechte pad terug te brengen, vooraleer ze andermaal uit te zetten.

18° De kommissies moeten de opvoeding van de uitbestede kinderen controleren in samenwerking met het kantonaal bestuur.

19° Onderhavig reglement zal gedrukt worden.

Dit besluit kwam de aanvullende wet van 25 Floréal jaar VIII vervolledigen ¹. De porties van de boeten en confiscaties, aan de gasthuizen en armen voorbehouden, worden gestort in de departementele kas van de godshuizen en uitsluitend bestemd tot betaling der voedsters. De prefect doet de verdeling volgens de staten der kinderen. Ééns per jaar zal hij aan de minister van binnenlandse zaken over het beheer dezer gelden rapport uitbrengen.

Deze drie voorschriften regelen echter de dienst van vondelingen en verlaten kinderen vanuit de hoogte. Ze geven enkel het principieel met de hoofdlijnen. In het departement der Beide Netten wordt de dienst verplichtend door de beslissing van 17 Prairial, die evenwel aan dezelfde tekortkoming onderhevig is. Zo zien we inderdaad onze kommissie het stadsbestuur aanschrijven voor die dienst om het Antwerpse reglement te verzoeken, dat ter aanvulling van de officiële voorschriften werd opgesteld ². Deze suggestie schijnt geen gevolgen gehad te hebben daar we van een Mechels reglement geen sporen hebben gevonden en we broksgewijs die inrichting dienden samen te leggen.

De voedsters, die om kinderen verzoeken, moeten goed aangeschreven staan en plechtig beloven het kind tweemaal per jaar aan een controle te onderwerpen. Het medisch toezicht geschiedt regelmatig; het godsdienstig onderwijs verstrekt de lokale school ³. De administratie staat onder beheer van 5 leden die, door de stad aangeduid, geen wedde genieten. Ze worden geholpen door twee bedienden, waarvan de ene 425,25 gulden en de andere 201,13 gulden jaarwedde ontvangt.

De inspectie van de kinderen op het platte land wordt overgedragen aan een controleur, die dikwijls de kinderen bezoekt, en nagaat of voeding en huisvesting volstaat, of ze regelmatig naar school gaan en de katholieke instructie genieten. In algemene regel zijn deze pupillen voor de landbouw bestemd. Enkel zwakken en gebrekkigen mogen de stiel van schoenmaker, kleermaker of naaister aanleren. Het pensioen is hoger en het medisch toezicht veel strenger ⁴.

Normaal is het eerste vastgesteld op 33,07 gulden voor het eerste jaar, 28,35 gulden voor het tweede, 25,99 voor het derde, 23,63 voor het vierde, 22,68 voor het vijfde, 20,32 gulden voor het zesde, 18,90 voor het zevende, 17,48 voor het achtste, 14,65 voor het negende; 12,28 voor het tiende, 9,92 voor het elfde en 8,03 voor het twaalfde. Tot het zevende jaar is de kledij voor jongens en meisjes dezelfde. Voor de verlaten kinderen werd geen bepaald jaargeld vastgelegd ⁵.

Met dit barema heeft de Mechelse kommissie een financieel probleem te meer. Want de Franse wetgeving richt deze dienst niet lokaal doch arrondissementeel in. Het getal ondersteunden stijgt daardoor van 80 vondelingen en verlaten kinderen – waarvan 42 voor de eerste categorie – in 1797 tot 297 (243) in 1811, 406 (321) in 1816 en 617 (481) in 1821 ⁶. Met leedwezen te Mechelen en elders met leedvermaak wordt aangestipt dat deze cijfers groter zijn dan voor andere gewesten. De oorzaak mag niet gezocht in

---

¹ *Recueil des Loix*, 2e série, t. II, p. 335.

² *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1816-1820, p. 109.

³ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 230.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1831-1840, p. 649.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 220; 15-2-1823.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 218; 15-2-1823.

het invoeren van de draaiport of "rolle" door het keizerlijk besluit van 19 januari 1811¹, om te voorkomen dat de wichtjes nog zouden gelegd worden aan kerken, herbergen, of eenvoudig in de straat. Deze hoge getallen moeten ten eerste verklaard door de aanwezigheid van goed betaalde soldaten naast doodarme kantwerksters, die meer dan eens de vruchten van hun pericliterend beroep met de opbrengsten van hun charmes aandikten, terwijl praktisch aangelegd jonge vrouwen, na hun bevalling, als min in rijke families konden dienst nemen. Vervolgens speelt de randligging van Mechelen een voorname rol. Op enkele km van de provincie Brabant kon het niet anders of onze kommissie "erfde" een beduidend getal kinderen uit dit gewest.

Deze zware post haalde de financiële strop nog nauwer dicht, want de instelling leeft op geen speciaal budget. De onkosten ten voordele van de vondelingen komen ten slotte terecht bij deze van de verlaten kinderen, of op de staten van de godshuizen. Het gouvernement heeft wel de verplichting aangegaan zijn deel te dragen doch regelmatig - onder het Nederlandse zowel als onder het Franse gezag - bleven de reddende hulpfondsen achterwege. Van het jaar VI tot 1812 beliepen de uitgaven 157.665,56 F, waarvan de kommissie, tussen 1 Vendémiaire jaar VIII en 31 december 1809, van staatswege 80.228,26 F moest ontvangen². Het te goed bedraagt op 31 december 1820 niet minder dan 19.750,36 gulden³; het steeg in 1822 tot 28.000 gulden⁴. Ze ziet zich derhalve gedwongen de vondelingen gedurende 3 à 4 jaar geen kleedsel uit te delen en moet ondervinden dat de voedsters eenvoudig weigeren hun taak van menslievendheid te vervorderen⁵.

Dit lag hem ook aan de Antwerpse concurrentie. De buitengewone uitbreiding van het getal vondelingen - een verschijnsel dat zich in alle arrondissementhoofdplaatsen voordoet - dwingt de kommissie haar invloedssfeer en prospectiegebied merkkelijk te vergroten. Daardoor ontstaat de botsing met Antwerpen, waar de actieradius ook vergrootte. Gezien de algemene hachelijke toestand der kommissie en het financieel tekort van de afdeling, kan het niet anders of Mechelen moet in dit duel de duimen leggen. Antwerpen biedt tot het 13^e jaar 274 gulden per kind, tegen 181 gulden voor Mechelen, een merkkelijk verschil dat door de vestimentaire vergoeding van 168,415 gulden voor onze stad tot het 16^e jaar tegen 152,755 gulden tot het 18^e niet overbrugd wordt: de volledige opvoeding van een Antwerpse vondeling brengt 426,755 gulden op tegen 349,415 gulden voor Mechelen, en dat spijs een recente pensioensverhoging tussen 8 en 12 jaar⁶.

Het mag derhalve geen verwondering baren dat de Nederlandse regering aan de kommissie het voorstel doet - in 1821 - de gevonden en verlaten kinderen in de kolonie van Frederiksoord op te voeden⁷. In geen van beide gevallen kan Mechelen zich akkoord akkoord verklaren. Eerstens, zo stipt ze aan, mogen de twee categorieën niet met mekaar vermengd worden, doordat ze feitelijk twee heterogene groepen vormen, die onmogelijk op dezelfde manier en in dezelfde instelling kunnen of mogen opgevoed worden. Vondelingen heet ze vruchten van het overspel; verlaten kinderen zijn uit armoede aan de openbare barmhartigheid overgelaten. Bovendien stelt ze de vraag wie de reiskosten voor zijn rekening neemt en of het pensioen door de staat zal terug betaald worden, daar in het negatief geval een speciaal fonds moet ontstaan, vermits geen enkel reglement de kommissie machtigt deze uitgaven op haar budget in te schrijven. Ten slotte stelt ze een

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 154; 5-9-1822. Recueil des Loix, 3e série, t. XII, p. 97.

² *C.O.O. Mechelen*, 1806-1810, p. 589; 15-6-1810.

³ *C.O.O. Mechelen*, 1821-1825, p. 55.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, 1821-1825, p. 133; 15-6-1822.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1806-1810, p. 589; 15-6-1810.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 53; 27-7-1821. Briefwisseling 1826-1830, p. 301, p. 330; 14 april en 4 augustus 1830.

⁷ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 14, 3-3-1821, p. 479, 29 augustus 1825.

vraag van morele aard: wanneer de kinderen op de buiten worden uitbestede ontstaat tussen voedster en pleegkind een nauwe band van wederzijds vertrouwen en genegenheid die, in zekere mate, de echte moederliefde kan vervangen. Wat zal er gebeuren wanneer het kind haar op zeven jaar wordt ontnomen?

De voordelen van Frederiksoord voor de verlaten kinderen worden uiteengezet in een studie van generaal Van den Bosch. De inrichting heeft een stabiel karakter met uitbreidingsmogelijkheden, controleert de samenstelling der gezinnen, de uitdeling van gronden, hun uitbating, de produkten en de waarde van de oogst. Hieromtrent stelt Mechelen nieuwe vragen. Wie betaalt het onderhoud van de verlaten kinderen en vondelingen aan 114 gulden per kop? Als de voordelen van de kolonie zo groot zijn, waarom komt er dan geen groot gedeelte van de 4.400 vondelingen en verlaten kinderen in Nederland? Waarom moeten de zuidelijke Nederlanden er hun kinderen naartoe zenden, wanneer het Noorden zich afzijdig houdt? Anderzijds betaalt de provincie Antwerpen de opvoeding van drie kinderen met de kostprijs van één in Frederiksoord. Meer nog! Deze kinderen leren aldaar de landbouwstiel op een manier die niet opweegt tegen de onze en ten slotte oppert de kommissie de bedenking: zullen de pupillen, die naar Noord-Nederland vertrekken, niet definitief voor onze gewesten verloren zijn ¹?

Dit voorstel beide kategorieën in één kolonie te verenigen wordt in 1825 voor de derde maal herhaald, door de Mechelse kommissie besproken en voor de derde maal negatief beantwoord. Volgens deze bestaat er tussen beide een grondig verschil. Eerstens in zake kostgeld: voor de vondelingen bepaald en tot hun dertiende jaar, voor de verlaten kinderen onzeker doch tot hun zestiende jaar uitgekeerd, doordat in het eerste geval gespeculeerd wordt op de moederlijke gevoelens der voedster, die voor het kind een zekere genegenheid verwerft, gezien ze het naar haar hand kan opbrengen. Deze kans bestaat niet voor de verlaten kinderen, die soms op hun tiende jaar bij hun weldoeners belanden en reeds sterk de invloed ondergingen van het pervers milieu, waaruit ze komen. Daarom is in dit geval het pensioen ook hoger bepaald. Op het platte land uitbestede leren de vondelingen er de boerenstiel en brengen het doorgaans betrekkelijk ver in de samenleving. De verlaten kinderen daarentegen geraken zeer zelden aan een eerlijke broodwinning.

Buiten deze algemene beschouwingen trekt de Mechelse kommissie ook rechtstreeks van leer tegen het project van generaal Van den Bosch en baron van Keerbergh ². Het pensioen van de tien laatste jaren bedroeg te Mechelen slechts 177,10 gulden en geen 249,59 gulden zoals de regering beweert. Het plan vertoont een flagrant tekort aan psychologie. Met de kinderen op de ouderdom van zeven jaar aan de voedsters te ontnemen doodt de staat hun moederlijke genegenheid en berooft ze ter zelfder tijd van 28 gulden. Moest Mechelen het officieel plan aanvaarden, dan zou de kommissie het pensioen aanzienlijk moeten verhogen om in het vervolg nog voedsters te kunnen aanwerven.

In de kolonie ontvangen de kinderen niet de gewenste morele en vakkundige leiding, daar de toezichters – volgens het getuigenis van de auteurs van het memorandum – metsers, kleermakers en schoenmakers zijn, die, van zeer geringe afkomst, nooit landbouwwerk hebben verricht. De inspecteurs, één per tien huishoudens, zijn van hetzelfde allooi, lui en onzedig, doorgaans gepensioneerde onderofficieren, die het onderricht in de akkerbouw geven! Zijn dat de gedroomde opvoeders?

Na het zestiende jaar – zo vervolgt de kommissie – komt de jongeling uit de kolonie, in het bezit van een som geld en van een twijfelachtige kennis van het landbouwbedrijf. In de kleine gemeenten met arme boeren kan hij onmogelijk werk vinden en zakt derhalve af naar de provincie Antwerpen, waar hij met zijn vreemde methode en werkwijze slechts uitzonderlijk kan aarden. Totaal ontmoedigd en ontuchtend, glijdt hij af en belandt ten slotte in het werkhuis, tuchthuis of het gevang. Ter illustratie geven de kommissieleden enige cijfers uit Nederlandse bron. Van de 4.000

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 19; 3-3-1821.

² *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 480; 29-8-1825.

kinderen van het almoezeniershuis te Amsterdam werden er ongeveer 1.000 op het platte land uitgezet, hetzij in Holland, Gelderen, hetzij in Overijssel en Utrecht. Van de 366 vondelingen te Amsterdam waren er in 1814 reeds 278 overleden, 24 gingen terug weg en 64 werden volgens de aangeprezen methode op het leven voorbereid. Hiervan komen er 8 in een gesticht wegens lichamelijke gebreken, 11 in een werkhuis, 2 in publieke huizen, terwijl 43 als militair, werkster of dienstmeid voor een hongerloon moesten slaven. In 1814 gingen er 15 weg: 3 als handwerksters, 1 als soldaat, 1 trok ten oorlog, 1 werd matroos, 3 belandden in een werkhuis, 1 werd bedelaar en 5 vegeteerden in armoede.

Na dit verpletterend requisitorium, geïllustreerd met Nederlands bewijsmateriaal, besluit de Mechelse commissie zeer voorzichtig dat ze haar systeem niet moest opofferen voor het Nederlandse, dat in onze gewesten onmogelijk kon aangeprezen worden¹.

O.L.V. Gasthuis. (Hospice national).

De organisatie – of reorganisatie naar Frans model – schijnt in het O.L.V. Gasthuis geen aanleiding gegeven te hebben tot grote verwickelingen. Er was inderdaad slechts één gasthuis, zodat de beslissing van het Directoire voor het innen en gebruiken van de inkomsten der verschillende gasthuizen van éénzelfde lokaliteit niet moest ingeroepen worden². De moeilijkheid begon pas bij het bevel een onderscheid te maken tussen de goederen, die rechtstreeks aan de inrichting en deze die aan de ziekenverzorging toegekend worden. De commissie zal zich ten minste tijdelijk onbevoegd verklaren. Om de oplossing te vinden doen twee van haar leden de archieven van het gasthuis binnenbrengen³.

Deze fondsen worden nog aangevuld door de wet van 7 Fructidor jaar VIII, die een gedeelte van de belasting op de openbare vertoningen ook aan de gasthuizen doet afdragen⁴.

Buiten deze organieke financies beschikt het gasthuis bovendien nog over de inkomsten van de brouwerij. In een brief aan de directeur van de Verenigde Rechten geeft de commissie hem – en ons – zo niet de juiste som, dan toch het principieel volgens hetwelk ze berekend worden⁵. Deze brouwerij, zegt ze, wordt door talrijke stedelingen gebruikt om eens of tweemaal per jaar hun eigen bier te brouwen. Daarvoor geven ze de directeur 40 centiemen per Hl. en het twintigste deel van de waarde van het bier. Deze rechten oordeelt de commissie buitensporig en vraagt dientengevolge het tweede lid af te schaffen, overeenkomstig de wet van 24 april 1806, ten einde de Mechelaars aan te lokken terug voor eigen gebruik te brouwen, wat ze langsom minder deden, en dat in de brouwerij van het gasthuis⁶. Naar alle waarschijnlijkheid bleef deze tussenkomst zonder gevolg, want we vonden geen spoor van antwoord vanwege de directeur.

Het personeel bestaat uit 20 zusters, waaronder 5 invalieden, die getuigen van een voorbeeldige activiteit en beroepszin⁷. Met uitzondering van de zusters in de apotheek staan ze beurtelings in voor de was, het onderhoud en de herstelling van het linnen, de bakkerij, de brouwerij, de stal, de hovingen en de ziekenverpleging in de zaal: 2 verzorgen de keuken, 2 de stal en de groenten, 4 de was en het linnen, 2 de apotheek

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 490.

² *Recueil des Loix*, 1e série, t. X, p. 231, 23 Brumaire V.

³ *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 20-9-1803. *Recueil des Loix*, 2e série, t. VI, p. 119, wet van 27 Prairial IX.

⁴ *Recueil des Loix*, 2e série, t. III, p. 117.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1806-1810, p. 172.

⁶ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1806-1810, p. 172.

⁷ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling, 1806-1810, p. 144.

en 4 in de ziekenzaal, waar volgens een speciale rol de bedrijvigheid wordt geregeld. Bakkerij en brouwerij komen aan de beurt tijdens de vrije uren. De directrice steekt een handje toe waar het nodig blijkt. Voor deze dienst genieten de zusters, buiten kost en inwonen, geen vergoeding.

Zoals van oudsher staat een aalmoezenier in voor de zielezorg. Tot in 1799 genoot hij 500 gulden met gratis logies, speciale vergoeding voor de missen en het casueel van de begrafeningen. Tot 1803 was niets voorzien. Alsdan bekomt hij 500 F wedde met vuur, licht en voeding, doch zonder het casueel. In 1821 zal de nieuwe aalmoezenier, die door de prins de Méan wordt voorgesteld, 650 tot 700 gulden ontvangen, naar de wens van de priester, gratis huisvesting, was en medische zorgen, maar zonder voeding. Bovendien staat hij in voor het heil van de ouderlingen en de meisjesschool¹.

De geneeskundige zorgen worden verstrekt door een dokter en een chirurg. De commissie schrijft de plaats uit en doet haar keuze tussen de postulanten. In 1826 liep het uit op een geschil tussen haar en de stad². Deze verdedigt de traditionele opvatting en beroept zich op het artikel 77 van het stedelijk reglement. De commissie steunt op de wet van 16 Vendémiaire jaar V en haalt bovendien het voorbeeld aan van het Bureel van Weldadigheid bij een vorige benoeming. Ze vestigt eveneens de aandacht op de toestand in het gemeentelijk college. Haar voorkeur gaat naar de kandidaat uit Kampenhout, alhoewel deze de provincie niet bewoonde.

Om de heelmeeester te benoemen schrijft ze een wedstrijd uit over de gehele heilkunde met praktische bewerkingen. Beide chirurgen zullen de maandag en de vrijdag, telkens één uur lang en gedurende drie jaar, openbare lessen geven in de chirurgie, voor een wedde van 1.000 F³. Van dit voorschrift komt evenwel niets terecht, doordat Antwerpen, in het Sint Elisabethsgasthuis, een dergelijke primaire school heeft ingericht⁴. Het concours zal echter doorgaan op 25 april onder voorzitterschap van de stadsgeneesheren en de chirurgen van het vaccinatiecomité⁵.

Één heelmeeester en één gezondheidsofficier doen in het gasthuis dienst gedurende een termijn, terwijl de beide andere collega's de overige inrichtingen verzorgen. Allen genieten ze een jaarwedde van 800 F. deze die van dienst zijn in het O.L.V.-gasthuis geven maandelijks een staat op van de behandelde zieken met hun kwaal, terwijl sedert 1822 het regentschap ze verplicht een register voor de uitredenden bij te houden⁶.

De schikking der lokalen bezorgt evenwel de grootste moeilijkheden: tot 14 verschillende gebouwen, telkens met een ander niveau⁷. Daarom maakt de commissie aan het departement de vraag over het Dominikanerklooster te mogen inrichten tot burgerlijk gasthuis met in de kerk drie lokalen en een verdieping aan te brengen. Zo zou de inrichting plaats bieden voor 400 bedden en het ruimtegebrek oplossen, te meer daar enkele jaren later – in 1820-1821 – een koninklijke verordening toch de verplichting zal invoeren slechts één zieke per bed te leggen⁸. Het plan gaat niet door en veroorzaakt derhalve een ergerend plaatstekort.

In 1829 kan de bouw van een nieuwe zaal niet langer meer uitgesteld. Immers, buiten de bedelstand doen ook de werklui beroep op het gasthuis, omdat ingevolge rampen en oorlogen de ambachten vervielen, omdat de hoed- en kantfabrieken verkwijnden en omdat de segregatie van mannen en vrouwen integraal werd

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1816-1820, p. 466; 1821-1825, p. 22.

² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 41; p. 50.

³ C.O.O. Mechelen, Zitting van 3 januari 1806.

⁴ C.O.O. Mechelen, Zitting van 5 maart 1806.

⁵ C.O.O. Mechelen, Zitting van 12 maart 1806.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1821-1825, p. 146, 2-8-1822.

⁷ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 397, 24-7-1813.

⁸ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 74, 12-1-1827.

doorgevoerd. Er komt plaats voor 105 bedden ¹. De onkosten beraamt de commissie op 27.649,71 gulden. De verkoop van 45 eigendommen brengt amper 16.675 gulden op, zodat het tekort door een lening zal bijgesteld worden. De commissie verwezenlijkt evenwel grote profijten, vermits ze over een belangrijke hoeveelheid witte steen en timmerhout kan beschikken, alsook over de marmeren vloer van de Predikherenkerk, die in 1809 werd opgebroken, wanneer het militair hospitaal er werd ingericht ².

De nieuwe zaal wordt voorbestemd voor 77 gewone zieken, 15 met kwade koorts, 8 betalende patiënten, 2 geesteskranken en 2 gekwetsten. Deze schikking oordeelt de commissie verkieslijker dan het projekt van de burgemeester, die 5 zalen voorzag met een totaal van 81 bedden ³. De bouw kende bovendien de concurrentie van het plan Van de Venne ⁴. De moeilijkheden worden pas van de baan geschoven door de bouw van het nieuwe gasthuis in de Keizerstraat.

Reglement de service intérieur pour l'hôpital civil de Malines.

Article I.

Les visites du médecin et du chirurgien, chargés du service de l'hôpital, ont journellement lieu à neuf heures précises du matin.

Ces visites ont en outre lieu chaque fois que le besoin du service peut l'exiger.

Les aides-chirurgiens attachés à l'hôpital, sont tenus d'être présents à ces visites, afin de recevoir les instructions nécessaires.

Article II.

Il sera tenu deux registres: l'un de ces registres contiendra le mouvement des malades et l'autre est destiné à la statistique médicale et à l'état civil.

Il sera tenu en outre un cahier de visite, dans lequel seront consignées les prescriptions pharmaceutiques et hygiéniques.

Ces registres et cahier seront déposés dans une place, à laquelle ceux qui devront s'en servir auront toujours accès.

Cette place sera désignée par le membre de la commission chargé de la surveillance spéciale de l'hôpital.

Article III.

Il est expressément défendu aux aides, aux sœurs hospitalières et à tout autre de s'écarter des prescriptions pharmaceutiques et hygiéniques; d'y ajouter ou d'en retrancher.

Article IV.

La pathologie interne est séparée de la pathologie externe.

Les personnes atteintes de maladies épidémiques ou contagieuses sont également isolées.

Toute complication malade est traitée par les médecins et chirurgiens réunis.

Article V.

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 218, 5-3-1829.

² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 213; zitting van 26-2-1829.

³ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 236, 30-5-1829.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 305, 15-4-1830.

Chaque lit porte un numéro fixe; s'il est nécessaire de placer un malade dans un lit portant un autre numéro, il en sera fait mention sur le cahier de visite.

Article VI.

Il est strictement défendu de verser et de rassembler dans les sables les urines et les excréments des différents malades; les hommes de l'art, les aides et la supérieure des sœurs hospitalières veilleront à ce que cette défense soit observée et à ce qu'on s'abstienne de tout acte qui aurait pour résultat d'entretenir dans les asiles un air vicieux ou miasmatique.

Ils sont spécialement chargés de veiller à ce que l'air soit convenablement renouvelé dans les salles.

Article VII.

Les malades, auprès desquels l'accès peut être permis, pourront être visités par leurs parents ou amis une fois par semaine; cette visite est fixée au lundi de 2 à 3 heures.

Il est expressément défendu d'introduire et de donner aux malades des boissons ou nourritures quelconques, comme aussi d'emporter quoique ce soit; les visites seront défendues à tous ceux qui contreviendraient à cette défense.

Le portier visitera en conséquence les personnes étrangères à l'hôpital, tant à leur entrée qu'à leur sortie.

Les sœurs hospitalières et toutes les personnes attachées à l'hôpital sont en outre chargées de surveiller l'exécution de la dite défense.

Article VIII.

Les aides-chirurgiens se conformeront aux ordres qu'ils recevront des hommes de l'art attachés à l'établissement.

Les sœurs hospitalières s'y conformeront également, pour tout ce qui concerne le service des malades et des salles.

Article IX.

Les hommes de l'art attachés à l'hôpital pourvoient provisoirement à tout ce qui n'est pas prévu par le présent règlement; ils en informeront immédiatement la commission des hospices, qui statuera définitivement.

Article X.

Le présent règlement sera soumis à l'approbation du conseil communal.

Arrêté en séance du 9 juillet 1860.

(signé) Henot, de Cannart d'Hamale, Van den Branden de Reeth, Segers, Léon Van Hamme.

Pour copie conforme.

Le membre secrétaire de l'adminis. des Hospices de Malines.

Charles Van den Branden de Reeth.

Vu et approuvé par le conseil communal de la ville de Malines,

A Malines, en séance le 1er décembre 1860.

Par ordonnance,

Le Secrétaire,

Rijckmans.

Le Bourgmestre,

Broers.

Ongeneeslijke en venerische ziekten.

Een leemte in de ziekenverzorging viel er in die jaren te betreuren: de verkeerde opvatting ten overstaan van de ongeneeslijke en venerische ziekten. De patiënten van de eerste categorie zullen door de Naamloze Maatschappij voor de verlichting der armen geholpen worden. Ze ontvangen hun verzorging in de voormalige school van O.L.V. Ter Engelen, zo ze arm zijn en definitief verminkt ingevolge zware accidenten ¹.

Tegenover de hondsdolheid staat de kommissie ook afkerig. Een dagloner werd in 1835 gebeten door een hond, van razernij verdacht. De gekwetste deed voor zijn genezing een bedevaart naar Saint Hubert. Ondertussen vroeg zijn echtgenote zijn opneming in het gasthuis bij zijn terugkeer. Deze tegemoetkoming werd haar eenvoudig geweigerd ².

Langs de andere zijde schrikt de kommissie er evenwel niet voor terug, naast de gewone geneesheren en heelmeesters, wanneer dezer wetenschap te kort schoot, beroep te maken op wonderdokters en medicasters. We vinden er sporen van terug in haar correspondentie. Alzo bericht ze het college van burgemeester en schepenen dat, tussen 1824 en 1828, ettelijke kinderen door ingrijpen van de schoenmaker Perie van het hoofdzeer volledig genazen. De aangewende geneesmiddelen houdt ze echter geheim ³. Met de jaren groeiden zijn successen en in 1837 opereert hij met gelukkig resultaat te Brussel, nadat hij te Mechelen, in de tijdspanne van 9 weken, 10 sensationele overwinningen boekte. Een nieuw optreden wordt nochtans afgewezen omdat het gasthuis geen aangepast lokaal bezit ⁴.

De dienst der venerische ziekten werd te Mechelen voorgeschreven ingevolge het koninklijk besluit van 26 februari 1818. Maar de kommissie oppert direct een paar gegronde gewetensbezwaren. Eerstens wie moet deze zieken verplegen? De kloosterzusters kunnen bezwaarlijk voor deze opdracht aangesproken worden omdat de kwaal en haar oorzaak uiterst lastig met hun staat te verzoenen zijn. Dergelijke opvatting werd algemeen aanvaard, zodat o.a. Brussel een lekenverpleging invoerde, die dan pas door de zusters werd overgenomen als ze totaal in wanorde verkeerde. Wie draagt de onkosten b.v. van de nieuwe zaal? De kommissie dringt er dan ook bij de stad op aan binnen onze muren door een verscherpt toezicht de "commerce des charmes" eenvoudig onmogelijk te maken ⁵.

In haar brief van 6 september 1827 vraagt de stad de zaal voor ongeneeslijke kwetsuren en venerische ziekten onverwijld op te richten. De kommissie beantwoordt dit verzoek met de bemerking dat geldgebrek haar plannen dwarsboomde en thans ook de bouw van een nieuwe zaal onmogelijk maakt. Ook vond deze ziekte geen genade in het oog van een weldoener, die er een kapitaal voor bestemde. Grote steden, als Amsterdam, Rotterdam, Antwerpen, Gent en Brussel, en geen andere kunnen deze uitgaven dragen. De financiële inspanning gaat hun krachten te boven ⁶.

In 1835 weigert de kommissie nog altijd een zaal voor de venusziekten in te richten, zoals ze tevoren – om dezelfde reden – een zaal heeft geweigerd aan de verlossingen en de ongeneeslijke kwalen ⁷. Hoogstens geeft ze toe een speciale infirmerie infirmerie voor venerische en huidziekten te reserveren in de Putterie ⁸ met voorlopig de lokalen van de cholerazieken ervoor in te palmen. Het zijn twee kamers met 12 bedden,

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 501, 2-5-1838.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 26-11-1835.

³ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 231, 7-5-1829.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 414, 5-4-1837.

⁵ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1816-1820, p. 169, 18-4-1818.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 106, 27-9-1827.

⁷ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 296, 21-7-1835.

⁸ C.O.O. Mechelen, Zitting van 19-11-1835; Briefwisseling 1831-1840, p. 328, 24-12-1835.

zodat de segregatie van mannen en vrouwen kan doorgedreven worden. Na een speciale verzorging belanden ze in de Putterie. Hun getal bedraagt regelmatig 5 à 6 personen, door leken verzorgd, alhoewel de gasthuiszusters hun woord gaven ook deze zieken te verplegen¹. Meer mag van de kommissie niet geëist worden, en dat is dan nog ver van de 100.000 F die Brussel en Antwerpen jaarlijks aan de bestrijding van deze kwaal reserveren.

Regelmatig komen de cholera-patiënten de beschikbare ruimte vullen. In 1832 woedde deze gesel, want op 1 maart treft de vergadering de gebruikelijke voorzorgsmaatregelen. Het gebouw der Ziekelieden is echter niet beschikbaar; daarom wordt de schuur van het gasthuis aangewezen². In de zomermaanden breekt de epidemie beslist door te Mechelen. Twee zusters verzorgen de patiënten³. De regentschapsraad oppert het voorstel deze lijders eenvoudig in het gasthuis op te nemen. De kommissie verklaart zich akkoord wanneer slechts 15 gevallen worden aangestipt en proposeert 0,70 F onderhoudsgeld per dag en per kop⁴.

Zwakzinnigen.

Het koninklijk besluit van 11 april 1818 en de desbetreffende ministeriële omzendbrief van 22 mei dreigen de Mechelse kommissie in nieuwe financiële moeilijkheden te dompelen. Dientengevolge zullen inrichtingen voor geesteskranken naast de reeds bestaande in voege gebracht worden, terwijl overal het regiem moet verbeteren⁵.

De provincie Antwerpen telt 8 private instellingen voor gefortuneerden, waarvan 4 voor mannen en bediend door Alexianen, nl. 2 te Antwerpen, 1 te Mechelen en 1 te Lier, de 4 andere voor bemiddelde dames, te Turnhout, Herentals, Geel en Duffel. De personen, die deze onderhoudsgelden niet kunnen opbrengen, zonder daarom onbemiddeld te zijn, vinden een onderdak te Geel bij de dorpelingen. De verdwijning van de Alexianen deed zich in dit domein duchtig gevoelen. In de provincie Antwerpen keerden ze terug onder de vorm van een burgerlijke associatie en de Mechelse kommissie stelt de vraag of het niet wenselijk ware ze een bestendig en wettelijk bestaan te verzekeren.

De zorg voor de arme krankzinnigen behoort de gemeente, Antwerpen uitgezonderd. Deze bezit een speciale inrichting om 160 à 170 ongelukkigen van beider kunnen op te sluiten. Voor de anderen kent de 19e eeuw slechts één methode: de uitbesteding te Geel, voor de gevaarlijken, of op de buiten. Voorafgaandelijk stelt Mechelen de patiënt gedurende 2 à 3 maanden in observatie. Blijft de kwaal voortduren, dan gaat hij naar het omliggende platte land, waar de kalme natuur, de gezonde lucht en een sobere, doch voldoende voeding de gezondheid moeten herstellen of de ziekte alle vooruitgang beletten.

Het pensioen staat in verhouding met de financiële toestand en de diensten, die de patient zijn meester kan bewijzen. Alzo betaalt onze stad aan pensioen te Geel, tussen de jaren 1812 en 1815 globaal 121,66 F en voor de periode 1816-1817 de som van 138 F. De buiten ontvangt voor de eerste periode slechts 81,31 F, en voor de tweede 83,84 F, met telkens een forfaitair supplement voor kleding, 44 F voor de mannen en 39 F voor de vrouwen. Te Antwerpen – in de centrale inrichting – kost een geesteskranke individueel tussen de 117,60 F en de 248,89 F. Het ligt dan ook voor de hand dat de kommissie de koning eerbiedig voorstelt aan de traditionele kuur geen afbreuk te doen doordat, zegt ze, het verblijf op de buiten betere vruchten afwerpt dan de opsluiting in

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1831-1840, p. 380, 23-11-1836.

² C.O.O. Mechelen, Zitting van 1-3- en 17-5-1832.

³ C.O.O. Mechelen, Zitting van 30-8-1832.

⁴ C.O.O. Mechelen, Zitting van 20-9-1832. Briefwisseling 1831-1840, p. 106, 17-9-1832.

⁵ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1816-1820, p. 259.

een cel van 6 op 8 voeten. Bovendien zou het bouwen van 200 cellen niet minder dan 50.000 gulden kosten, zonder dan nog van het ameublement te gewagen.

De commissie kreeg haar zin, want buiten een uitzondering in 1823, moet ze dit kapittel niet meer behandelen. In dit geval is het dan nog slechts een toelichting op 5 vragen van het stadsbestuur. Het getal krankzinnigen – zo verklaart ze – werd te Mechelen nooit nauwkeurig berekend, doordat ze zich enkel interesseert aan de behoeftige zwakzinnigen. Deze werden nooit in een gesticht verenigd en ze ziet de mogelijkheid niet in een algemeen tehuis ervoor op te richten. De behandeling blijft traditioneel de observatie en de uitbesteding, hetzij te Geel, hetzij op de buiten ¹.

De school voor vroedvrouwen.

Een tekortkoming, die de commissie zowel door het Nederlandse als het Franse bewind werd aangewreven, en waarvoor ze ten slotte niet aansprakelijk kon gesteld, is de afwezigheid van een school en dienst voor vroedvrouwen. De eerste terechtwijzing geschiedt op 3 april 1807 vanwege de onderprefect, die haar een nieuw reglement van de minister van Binnenlandse Zaken overmaakt, waardoor alle commissies, wier inkomen jaarlijks de 20.000 F te boven gaat, op hun kosten te Parijs een meisje – bij voorkeur uit haar inrichtingen – tot gediplomeerde accoucheuse kunnen laten opleiden. Geen kandidate biedt zich aan en er wordt voorlopig op dit aanbod niet ingegaan ². Op het einde van het jaar herhaalt de onderprefect het voorstel met uitbreiding tot alle inwoners van de stad. Tevergeefs verschijnt het bericht in de kranten!

Niemand biedt zich aan ³, zelfs niet voor de lokale cursussen, hetzij om reden van gebrek aan belangstelling, hetzij omwille van de gehechtheid aan de geboortegrond. Deze oorzaken meent de commissie te kunnen aangeven voor de weigerende houding.

Het Nederlandse bestuur begint een nieuwe actie ingevolge de ministeriële instructies van 13 en 25 oktober 1817. Te Antwerpen werden zalen ingericht en de provinciegouverneur verzoekt onze commissie hetzelfde te doen. Ze zou hem graag voldoening geven; financiële moeilijkheden beletten de uitwerking van het plan. Haar kan evenwel geen verwijt treffen, gezien ze een accoucheur en een vroedvrouw betaalt om de weinig bemiddelde kraamvrouwen bij te staan, terwijl de Zusters van Liefde het passende voedsel bezorgen. In geval van verwikkelingen worden patiënten naar het gasthuis overgebracht.

Ook de lessen en de speciale opleiding heeft ze willen invoeren door bemiddeling van de heelmeeester Herkenrath van het O.L.V. Gasthuis, een gereputeerd accoucheur. Hij beproefde het gratische lessen te geven doch bleef zonder leerlingen ⁴.

Een schuchtere poging geschiedt nog in 1823, bij het overhandigen van het reglement voor het inrichten van scholen voor vroedvrouwen ⁵. De commissie antwoordt kordaat dat alleen de gasthuizen van grote steden over de onmisbare gelden beschikken om deze op dergelijke basis te kunnen uitbouwen. En Mechelen mag er niet bijgerekend worden. De provincie zal zelf aan dit tekort verhelpen.

Het militair hospitaal.

De grootste moeilijkheden kwamen evenwel van de zijde van het militaire hospitaal dat, door de keuze van het gebouw, de hoger besproken reddende centralisatie

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 277, 30-7-1823.

² *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 8 april 1807.

³ *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 30 december 1807. Briefwisseling 1806-1810, p. 348, 20-1-1808 en p. 635, 23-10-1808.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1816-1820, p. 176, 16-5-1818.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1821-1825, p. 250, 10-5-1823.

in gevaar bracht en dat, door het opslorpen van de geldmiddelen, voor de kommissie alle normaal bestuur onmogelijk maakte.

De bezuinigingspolitiek eiste zoals gezien het samenbrengen van de vrouwen en de meisjes in het Ursulinenklooster, terwijl de mannen hun intrek zouden nemen in het Dominikanenklooster, zodat Sinte Katharinagodshuis de geesteskranken een onderkomen zou bieden. Het nieuw militair hospitaal neemt echter het Dominikanenklooster in bezit: de mannen betrekken dientengevolge het klooster der Ursulinen, de vrouwen Sinte Katharina, zodat er voor de derde kategorie geen degelijk gebouw overblijft en de oude methode moet voortduren.

Het ontstond in 1809 ingevolge de tergende Engelse aanvallen en landingen, die Napoleon verplichtten in het departement der Beide Neten een aanzienlijke troepenmacht te concentreren. In het algemeen kader der verdere militaire operaties voorziet hij te Mechelen een hospitaal voor 900 à 1000 bedden, waardoor in 't verkozen gebouw haast alle binnenmuren werden uitgeslagen¹. Geopend op 4 september 1809 sloot het zijn deuren op 9 april 1810. Linnen en wol bleven er opgestapeld, terwijl het gebouw zou dienen voor een bedelaarsgesticht, gezien de verwachte krijgsverrichtingen geen plaats grepen². Het kortstondig bestaan bezorgt de stad een verlies van 11.722,73 F, terwijl een onderzoek op 20 februari 1811 een schade van 4.207,03 F aan het linnen optekent.

Het hospitaal heropent zijn deuren op 6 september 1811 en zou voortleven tot 15 november. Het beschikt over 336 bedden in de 8 zalen: in de zaal van de Tempel 77 bedden, de gang 70, de keizerlijke zaal biedt plaats voor 22 bedden, de zaal Napoleon voor 21, deze van de prefect voor 36, van Joséphine voor 30, van de maire voor 38 en van Dominicus voor 42 bedden. De bevelen bedragen echter 500 bedden zodat de kommissie 200 uitrustingen moet bijvragen³. Nu staat het ten dienste van de Spaanse krijgsgevangenen, waarvan de eersten op 18 juli zouden aankomen.

De kommissie beschikt evenwel niet meer over dezelfde financies. Derhalve gebeurt de in-orde-stelling geenszins zoals gewenst, te meer dat de regelmatige aanvragen om officiële steun of om uitbetaling van de achterstallige bedragen even regelmatig door de minister van oorlog onbeantwoord bleven. Ze suggereert voor de onderhoudsprijs per zieke een hoger bedrag dan de frank, die gerekend werd in het O.L.V.-gasthuis, of de 1,20 F, die in de periode 1809-1810 werd toegestaan, dit om te voorkomen dat andermaal een verlies van 27.000 F zou geboekt worden. De administratieve inertie gepaard aan de financiële plaatselijke onmacht maakten dat niets gereed kwam⁴.

Op 17 augustus 1811 doet de onderprefect nog een uiterst dringende oproep het militair hospitaal te Mechelen in het Dominikanenklooster te heropenen, niet alleen om de Spaanse krijgsgevangenen te herbergen, doch eveneens om dit van Antwerpen te kunnen ontlasten, gezien in dit garnizoen verschillende ziekten uitbraken. De kommissie antwoordt gevat dat het wel in staat was het gebouw te laten witten en de gebroken ruiten had laten vervangen, doch dat hiermede alle beschikbare fondsen uitgeput werden. Ze vraagt hem naar steun, vooral daar ze vanwege de Mechelse bakkers en beenhouwers de weinig bemoedigende, maar zeer begrijpelijke verzekering had ontvangen slechts hoogstens voor 14 dagen krediet te krijgen⁵.

Gereed of niet, op 24 augustus komen 100 zieke soldaten in het militair hospitaal aan. Voor één dag, zo luidt het marschbevel. Maar achteraf weigeren Antwerpen en Brussel ze op te nemen. Voor 26 augustus worden 75 andere aangekondigd! De toestand schijnt hopeloos en de kommissie verklaart geen verantwoordelijkheid te dragen, wegens het uitblijven van alle vergoeding. Eindelijk krijgen de soldaten hun mutatie voor Brussel

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1811-1815, p. 348, 25-5-1813, p. 353.

² *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1811-1815, p. 34, 15-4-1811.

³ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1811-1815, p. 42; p. 115.

⁴ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1811-1815, p. 34; p. 42; p. 64.

⁵ *C.O.O. Mechelen*, Briefwisseling 1811-1815, p. 72, 19-8-1811.

¹, terwijl de onderprefect een voorschot belooft van 10.000 F. Een onvoorziene, doch welgekomen verhoging van 2.000 F ten spijt, verdwijnt het bedrag volledig in de eerste installatie en is de commissie verplicht op 4 september nieuwe voorschotten aan te vragen ².

De geneeskundige staf van het hospitaal omvat een apotheker, twee helpers en een loopjongen, die onder toezicht van twee officierengeneesheren, de drankjes voorbereiden en uitdelen. Alle medicamenten worden nauwgezet gecontroleerd. Twee heelmeesters staan in voor de chirurgie. De dienst in de zaal berust bij 30 oppassers en 2 chef-infirmiers. Buiten de verzorging waken ze er over dat om de veertien dagen de lakens en om de 5 dagen de hemden worden verzuiverd.

Op aanvraag van de vicarissen-generaal wordt de pastoor van Sint Jan tot aalmoezenier benoemd tegen een jaarlijkse vergoeding van 350 F. Deze som schijnt de algemene goedkeuring niet weg te dragen en, om in het vervolg alle gekibbel te voorkomen, kent de commissie hem een definitief jaargeld toe van 600 F met gratis huisvesting ³.

De patiënten ontvangen dagelijks 500 gr vlees, a rato van 2/3 ossenvlees en 1/3 kalfs. Het wordt gekeurd door de officier van de gezondheidsdienst en bereid in 1,9 liter water met zout en de seizoengroenten. Anderhalve kgr brood van zuiver tarwemeel, rijst, pruimen, eieren en melk – van goede hoedanigheid – vullen de voeding aan. De wijn is rode Bordeaux. De spijsen worden bereid door een kok met één helpster, die in de keuken beschikken over twee nieuw getinde ketels, 1 voor het vlees, 1 voor het treksel, met een volledige keukenuitrusting.

Een magazijn, waarvan de sleutel door de sergeant-planton, of gebeurlijk door de econoom bewaard wordt, bergt de wapens en kledingstukken van de patiënten, alsook de effecten der overledenen. Buiten deze uitrusting telt het militair hospitaal 336 bedden, 346 hoofdkussen, 353 wollen dekens, 360 strozakken, 346 matrassen en 487 paar lakens; verder 706 hemden, 450 slaapmutsen en 50 kapoten.

De comptabiliteit berust bij de econoom, samen met 2 klerken – 1 voor de aankomsten, 1 voor het schrijfwerk. Daaronder is verstaan één register voor de aankomsten, één voor het vertrek, één voor de doden en één voor de effecten van de nieuwe patiënten. De staat der aanwezigen wordt dagelijks overgemaakt aan de prefect, de ordonnance divisionnaire, en de oorlogskommissaris ⁴.

Spijts deze degelijke administratie vernemen we vrij spoedig klachten over de praktische uitvoering. De officieren van de gezondheidsdienst en deze van de cohorten te Mechelen beklagen er zich over dat twee militairen in hetzelfde bed liggen. De commissie verwijst naar het voorbeeld van het O.L.V. gasthuis en stipt aan dat ze voor de zware zieken een uitzondering maakt. Bovendien ontvangen allen een toegewijde verzorging en – in tegenstelling met de geuite klachten – ontvangen de zieken wijn op oordeelkundige wijze, volgens de voorschriften van de geneesheren, gezien deze drank alle patiënten geen voordeel bijbrengt ⁵.

Twee maanden later – op 29 augustus – bericht de commissie de oorlogskommissaris dat een militair hospitaal te Mechelen een overbodige last is, vermits het O.L.V.-gasthuis gemakkelijk alle zieken kan opnemen. Het kostte inderdaad voor de periode van 6 september tot 13 november 1811 globaal 24.284,16 F. Rekening gehouden zelfs met de problematische terugbetalingen door de Franse regering, legt de commissie per dag en per man 6 2/3 centiemen bij, doordat de onkosten 1,16 2/3 F bedragen en slechts 1,10 F uitgekeerd wordt. Practisch staat ze met een tegoed van 15.395,86 F voor de jaren 1811-1812 ⁶. Dit optreden kent geenszins het verhoopte succes. Op 1 januari

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 79, 24-8-1811.

² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, pp. 85-89, 31-8-1811.

³ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 93, 23-9-1811.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, pp. 115-119, 13-11-1811.

⁵ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 202, 29-6-1812.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 217.

1813 herhaalt de commissie haar poging ¹. Het getal verpleegden in het hospitaal bedraagt slechts 27 militairen, waarvan er 21 naar Brussel en 6 naar het plaatselijk O.L.V.-gasthuis kunnen geëvacueerd worden. De bemerking is thans in een gunstig oor gevallen, want we lezen in een brief van de commissie aan de heer Pierets, maire van Mechelen, dat in deze stede voor de derde maal een militair hospitaal zal worden ingericht ²! De minister vraagt maar 200 bedden, doch de diensten eisen er 300.

De uitgaven komen andermaal op het budget van de commissie. Deze vraagt de uitbetaling van 9.864,60 F aan voorschotten ³. Spijts haar aandringen vindt ze geen gehoor. Ze waarschuwt derhalve de oorlogskommissaris dat ze door dit uitblijven in een netelige financiële positie komt. Want 11.000 F voor verpleging van militairen werden in renten omgezet; 23.400 F werden herleid tot amortisatiebons en kunnen niet – zelfs te Parijs – te gelde worden gemaakt. Alles samen genomen bezorgt dit hospitaal haar een uitgave van 41.968 F, waarvan de stadskas geen duit voor haar rekening neemt ⁴. De nederlaag van Napoleon bracht wel een ander regiem, een nieuwe boekhouding en een ander toezicht, doch de financiële steun onderging geen verbetering. Bij de aankomst van 200 Saksers moest de commissie er zelfs het Voorlopig Bewind aan herinneren dat de Fransen 1,10 F per dag per zieke uitkeerden ⁵. Het generaal gouvernement gaat nog verder. Het schaft officieel het hospitaal af, doch regelmatig komen soldaten aan om verzorgd te worden ⁶.

De Honderd Dagen zien de herinrichting van het militair hospitaal te Mechelen op datum van 18 juni om voortgezet te worden tot 28 augustus, waarop het definitief verdwijnt ⁷.

Het begijnhof.

Met het begijnhof ondervond de commissie weinig of geen moeilijkheden. Door het besluit van 16 Fructidor jaar III, voorbereid door de wetten van 1 mei 1793, 3 Fructidor jaar III, 2 Brumaire en 28 Germinal jaar IV, 16 Vendémiaire en 20 Ventose jaar V, 5 Frimaire jaar VI, ontving ze de beschikking over alle goederen en inkomsten van deze instelling ⁸. De wet van 9 Frimaire jaar XII zou nader speciëren: de goederen en inkomsten bestemd voor het onderhoud van pastorie, kapellen, piëteitsdiensten en werken van liefdadigheid vallen ook onder de wet van 16 Fructidor VIII ⁹. Doch een juister bepaling ware welkom geweest ¹⁰.

Dezelfde moeilijkheden ondervinden de Hollandse gezagvoerders in het aanwenden van de inkomsten der begijnengoederen. Het hof biedt nog onderdak aan 140 leden, waarvan 10 bemiddelden, 5 schoolmeesteressen en 20 behoeftigen. De overigen werken voor hun dagelijks brood. Negentig begijnen zijn boven de 70 jaar. Het lijdt derhalve geen twijfel dat het boni van de rekening aan dit onderhoud volledig opgaat ¹¹. Ter illustratie geven we hierom de balans van 1823 met aan inkomsten 6.207,93 F en aan uitgaven 1.188,24 F of netto 5.019,69 F ¹².

---

¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 320.

² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 331.

³ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 336, 28-4-1813.

⁴ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 468.

⁵ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, pp. 476-578, p. 481.

⁶ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 501.

⁷ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1811-1815, p. 653, 5-12-1815.

⁸ *Recueil des Loix*, 2e série, t. III, p. 187.

⁹ *Recueil des Loix*, 2e série, t. XIII, p. 236.

¹⁰ C.O.O. Mechelen, Zitting van 4 april 1801.

¹¹ C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1821-1825, pp. 259-269.

¹² C.O.O. Mechelen, Briefwisseling 1826-1830, p. 35, 30-8-1826.

Een gedeelte van deze gelden loopt groot gevaar in 1831 ingevolge een beslissing van de pastoor van het begijnhof, die de sluiting der poorten zou willen invoeren. De commissie verijdt zijn plan, daar de huizen moeilijker en aan een kleiner huishuur zullen verhuurd worden ¹. Andere wrijvingen of meningsverschillen versomberden de horizon niet voor de commissieleden, die reeds van teveel zijden door netelige problemen werden besprongen om daarover te kunnen treuren!

Dit historisch overzicht – van zelfsprekend geen geschiedenis- van de armenzorg in de 19e eeuw kunnen we best met een overschouwende recapitulatie besluiten.

De nieuwe commissie, door de wet van 16 Vendémiaire jaar V opgericht, praktisch verwezenlijkt na 24 Messidor door een schrijven van de prefect, hield op 17 Frimaire jaar VI haar eerst vergadering. De pas benoemde leden zagen maar al te duidelijk in – en schreven het onomwonden aan het departementeel bestuur - dat de atmosfeer en de omstandigheden van de overname geenszins tot een uitbundig optimisme aanspoorden. De stad Mechelen kende inderdaad een diep economisch verval. De Franse Revolutie had radikaal met het verleden afgebroken en bewerkte de verdwijning van de geprivilegieerde standen. Te Mechelen verdween alzo de Grote Raad en met hem de advocatenfamilies en de uitgebreide rechterlijke administratie, die naar de grootstad uitweken. Te Mechelen verdween de keizerlijke kanongietery, die een aanzienlijk deel van het Oostenrijkse leger bevoorraadde. In deze drie gevallen geraakten honderden mensen zonder broodwinning en moesten tientallen gezinnen ondersteund worden, die vroeger, zoniet onbekommerd, dan toch zonder vragen door het leven gingen. Meer nog: te Mechelen trof een dubbelzware belasting de burgers, die zelf niet konden gissen waaraan ze deze speciale attentie te danken hadden.

De beschikbare middelen lieten bovendien veel te wensen over. Een jarenlange regie, onder een eerder theoretische controle van het Franse Bewind, had de oude besturen in de gelegenheid gesteld hun weerstand te organiseren, gelden en goederen te mystifiëren of zonder omzichtigheid aan de behoeftigen uit te delen, zodat praktisch in de gunstigste gevallen – een uitzondering volgens de commissieleden – activa en passiva elkander vernietigden. Dit interregnum verwaarloost de gebouwen, laat het ameublement depreciëren en vult de linnenkasten niet aan. De huurders van onroerende goederen betalen hun pacht slechts gedeeltelijk of in het geheel niet, terwijl de listigsten van huurder eigenaar werden. De acties op de Bank van Wenen en de keizer van Oostenrijk brachten geen interest meer op en dat aanzienlijk kapitaal verscheen “pro memoria” in de rekeningen. Te voren had de Franse regering kerkelijke goederen onder de hamer gebracht en verarmde diensgevolge de commissie, die te Mechelen de verdediging van haar principes op zich had genomen en die ze door een stortvloed van verklarende, dikwerf contradictorische wetten, besluiten en voorschriften op gang trachtte te brengen.

Om deze chaos op te ruimen moeten de commissieleden in verschillende instellingen de tucht herstellen, sommige besturen gedeeltelijk vernieuwen en de reglementen aanpassen. Ze moeten de uitgaven verminderen met afschaffing van de kleine gestichten en de patiënten in de belangrijkste opnemen, de pensioenen eenvormig te maken en de onderhoudsgelden lager te stellen. Ze moeten anderzijds de inkomsten vermeerderen, de achterstallige cijzen innen en de huurprijzen in de mate van het mogelijke opdrijven. Ze moeten aan de hand der archieven de leggers van het patrimonium opmaken. Ze moeten strijden voor de revalorisatie van de Oostenrijkse acties, want daarop heeft het Franse bestuur de uitgaven van vondelingen, verlaten kinderen, geesteskranken, tot zelfs deze van het militair hospitaal geschraagd. Maar ondanks alle tussenkomsten van Broers te Wenen zelf blijven deze gelden voor Mechelen onbereikbaar.

Een onverbiddelijke en absoluut door te voeren centralisatie – een woord dat als een refrein verschijnt na 9 Vendémiaire jaar VI – zal de redding brengen. Ze geschiedt eerst op lokaal plan of per categorie om alle soortgelijke inrichtingen in één gebouw

---

¹ *C.O.O. Mechelen*, Zitting van 17 februari 1831.

onder te brengen. De jongens van de Putterie worden om humanitaire, ogenschijnlijk onbegrijpelijke, doch voor de 19e eeuwers gemakkelijk vatbare beweegredenen huiswaarts gestuurd. Ten slotte groeperen de commissieleden al hun patiënten in twee gebouwen: de vrouwen in het klooster der Ursulinen, de mannen in dit der Dominikanen.

De praktische verwezenlijking van dit logische plan stuit evenwel op zware moeilijkheden van allerlei aard en herkomst. De sjacheraars in zwart goed drijven de prijzen tot een fenomenale hoogte; de commissie beschikt over geen voldoende kapitalen, niet enkel om de koopprijs, doch zelfs om de registratierechten te regelen. Daardoor krijgt ze last met deze ontvanger, die haar met alle straffen afdreigt, hem door de staat in de handen gelegd. Terwijl deze laatste en de commissie de betalingsmogelijkheden instuderen, verschijnt het besluit in het Dominikanerklooster een bedelaarsgesticht op te richten, vrij spoedig vervangen door een militair hospitaal, dat in 1809 beter de plannen en vooruitzichten van Napoleon kan dienen.

Spijts alles verwezenlijkt de commissie toch haar opzet in 1809. De mannen betrekken het Ursulinenklooster en de vrouwen het Sinte Catharinagodshuis. De Nederlandse regering klaart de situatie merkkelijk op met de vereenvoudiging der wetgeving en de verhoging der geldmiddelen, waarmede ze o.m.a. de historische gebouwen kan herstellen, niet enkel in utilitaristische geest doch ook uit artistiek opzet, gestaafd door de vraag naar waardevolle bescheiden voor algemene of lokale geschiedenis.

De financiële opluchting brengt de Belgische Onafhankelijkheid. De commissie ontvangt het verzoek zekere gronden te verkopen, waarvoor ze buitengewoon voordelige prijzen weet af te dingen. Deze fondsen verhoogt ze met de huurprijzen van haar gestichten en gronden, waarmede ze vier huizen in de nieuwe Egmontstraat zal optrekken en ter zelfder tijd gevoelig ingrijpen in het uitzicht van het Mechelse stadsbeeld.

Deze moeilijkheden werden nog aangevuld door venijnige disputen en hardnekkige duels met het Bureel van Weldadigheid, ten voordele van de armen tussen de 16/21 en de 70 jaar, opgericht op 7 Frimaire jaar V, dus aanstonds na de commissie der burgerlijke gasthuizen en godshuizen. Voor deze opdracht beschikt het aanvankelijk uitsluitend over de inkomsten der 10% op de inkomgelden der openbare gemakkelikheden. Dit wisselvallig budget bleek weldra onvoldoende en er werd begerig geloerd naar de goederen van de vroegere huisarmen en der fondaties, onverschillig of deze onder het Ancien Régime dergelijke of totaal andere noodlijdenden hadden gesteund. Na langdurige homerische kampen, niet altijd een voorbeeld van academische sereniteit en diplomatische voornaamheid, kwam uiteindelijk de verdeling der goederen met fataal koele, achterdochtige betrekkingen tussen beide instanties. Ter ontlasting weze aangestipt dat Mechelen in dit opzicht geen uitzondering maakte, zodat andere steden, door dergelijke onenigheid verwittigd, geen bureel van weldadigheid in het leven riepen.

Gelukkig veroorzaakten alle gestichten geen moeilijkheden. Tot deze excepties behoorden de oude lieden. Hun verzorging, pensioen en onderhoudsgelden worden op dit der Oliveten afgetekend, zodat de oudjes hun eigen potje niet meer moesten koken en ipso facto 't gevaar voor onbezonnen verkwisting volkomen was uitgesloten. Het project Van den Venne om de oude vrouwen een keuriger tehuis te bezorgen zou in de commissie verscheidene zittingen een onderwerp bezorgen en ten slotte in de bouw van de Hendrik Speecqvest zijn realisatie vinden.

Een leemte valt echter te betreuren: een gesticht voor getrouwde armen ontbreekt. Daarop trekt de commissie de aandacht in 1843. De administratie zet zich in beweging en twee jaar later zal de bestendige deputatie het ontwerp goedkeuren, maar de verwezenlijking stuit eens te meer op de traditionele vijand, het geldgebrek. Het hogervermelde testament van H. Speecq zal in 1852 de verhoopte redding brengen.

De Putterie stuurde haar kinderen in 1798 huiswaarts om ze, tegen een officiële vergoeding in de ouderlijke woning te laten opvoeden. Zuivere philanthropische gevoelens verrechtvaardigden deze beslissing. De commissie blijft er evenwel van overtuigd dat

haar actie onvolledig is. Reeds in 1817 waagt ze een eerste poging zonder al te veel convictie. De definitieve heroprichting van de Putterie brengt ze in 1850.

Daartegenover bezorgen de meisjes veel meer last. De tucht en de eerbiedige gehoorzaamheid lieten veel te wensen. De oorzaak lag niet zo zeer "in de te rijke kleding", zoals de kommissie vermoedde, dan wel in het baatzuchtig inzicht van de ouders, die hun jonge kinderen zonder blozen aan de openbare weldadigheid toevertrouwden, daar ze hun een last waren, doch hun dochters tot hun 21 jaar ontberen, wanneer ze hun stiel kenden en deze te gelde konden maken, vonden ze ongehoord. Bij ieder bezoek aan het ouderlijke huis ontvangen deze dan ook geïnteresseerde liefkozingen en tevens de "wijze" raad de instelling met hun beste klederen te ontvluchten. Normaal volgen daarop verscherpte bewaking, een tuchtstraf voor de ontvluchte met een verhoogde opgelegde productiviteit, die een blinde haat tegen de instelling en een diepe afkeer voor het vak deden ontluiken, zodat de meisjes ook niets meer voelden voor het kunstgewrocht, dat hun vaardige vingers schiepen en dat op de internationale tentoonstellingen met gouden lauweren werd bekroond.

De dienst der vondelingen en verlaten kinderen, ingericht door de wet van 27 Frimaire jaar V en practisch, op arrondissementele leest geschoeid door het schrijven van 17 Prairial, was het zorgenkind van de kommissie der burgerlijke gasthuizen en godshuizen. De diagram der beneficianten schoot dan ook onrustwekkend de hoogte in, te meer daar goed betaalde soldaten midden de jonge, arme kantwerksters hun intrek namen, terwijl de stad door haar grenspositie jaarlijks ettelijke kleine Brabanders overerfde. De financiële last werd bovendien niet naar behoren door de staat gedragen, die op het budget de bevroren kapitalen der Oostenrijkse obligaties inschreef. De toeloop van kwekelingen verplicht Mechelen zijn prospectieterrein uit te breiden om fataal in concurrentie te komen met de stad Antwerpen, die hetzelfde probleem moest oplossen, doch over belangrijkere geldmiddelen beschikte om het toegekende pensioen te berekenen. Onze stad zal dan, meer nog dan in het verleden, op de moederliefde van de voedsters speculeren, die in veel gevallen slechts gehoor geven aan de stem van het materieel profijt. De Nederlandse regering tracht onze kinderen in de kolonie van Frederiksoord op te nemen. Mechelen weerlegt evenwel de Nederlandse reclame en propaganda met Nederlandse argumenten, cijfers en resultaten.

Buiten de moeilijkheden met de gebouwen, die te talrijk zijn en van verschillende niveau, heeft de kommissie met het O.L.V.-gasthuis geen kommer gekend. Het wordt bediend door 15 valiede zusters, die elkaar in de onderscheidene diensten regelmatig aflossen. De lichamelijke verpleging steunt verder op een geneesheer en een chirurg, terwijl de zielezorg aan een aalmoezenier is overgedragen.

Aan de venerische ziekten en de ongeneeslijke kwalen – ook deze door arbeidsongevallen veroorzaakt – wordt geen voldoende aandacht geschonken en derhalve geen speciale behandeling doorgedreven. De aangehaalde reden luidt immer: geen beschikbare lokalen ingevolge geldgebrek! De verzorging der venuszieken geschiedt pas bij toepassing van de wet van 26 februari 1818. De meeste steden, zoals trouwens ook Mechelen, weigeren deze patiënten aan de kloosterzusters toe te vertrouwen, alhoewel deze zich bereid verklaarden ook aan die lijdens hun beste zorgen te besteden.

Hetzelfde jaar wijdt de Nederlandse regering eveneens haar aandacht aan de verzorging der krankzinnigen. Ze vraagt, naast de bestaande instellingen nieuwe op te richten. Onze kommissie verdedigt het standpunt dat deze uitbouw absoluut niet nodig is en, in haar geval, totaal ondenkbaar. Hij is onnodig omdat de rijke klasse genoeg heeft aan de Alexianen, zowel voor de mannen als voor de vrouwen, omdat de gegoede burgers hun patiënten kunnen plaatsen in een normale familiekring te Geel, waar ze bij een beproefde verzorging en een heilzame omgang ongetwijfeld baat vinden. Arme krankzinnigen worden op de buiten uitbesteed, waar de zuivere lucht en een eenvoudig krachtig voedsel hun zoniet de volledige gezondheid, dan toch een merkelijke verbetering zullen brengen. De Antwerpse celverzorging invoeren is wegens de grote onkosten totaal onmogelijk.

De school voor vroedvrouwen, sedert 1807 gevraagd, is te Mechelen niet gekomen. Niemand wenste tijdelijk naar Parijs uit te wijken om daar het beroep aan te leren, zelfs niet te Antwerpen of te Mechelen, gezien niemand enige belangstelling toonde. De cursussen worden afgelast en de commissie duidt een accoucheur en een vroedvrouw aan om de arme kraamvrouwen bij te staan.

Het militair hospitaal dwarsboomt in 1809 de centralisatieplannen van de commissie. Het ontstond ingevolge de Engelse actie en de Franse overwinningpolitiek. Een regelmatig bestaan kende het niet, evenmin als regelmatige fondsen, spijs zijn voorbeeldige administratie, zijn perfecte installatie en een normale geneeskundige staf.

Met het begijnhof kende Mechelen geen moeilijkheden na het invoeren der eenvormige pensioenen. De bezetting is te oud en verbruikt, samen met de arme begijnen, volledig het jaarlijkse saldo.

Na dit synthetisch overzicht van de allereerste decaden van de Mechelse commissie der burgerlijke gasthuizen en godshuizen past het een sympathieke gedachte te wijden aan haar toenmalige bestuursleden, als een welverdiende hulde aan hun onbaatzuchtige philanthropie. Niettegenstaande het stedelijk verval en het financieel onvermogen der oude instellingen, spijs de verwoesting van hun patrimonium, de volledige depreciatie van hun acties, spijs de dodende inflatie, de stremmende wetgeving en de uitgebreider opdracht, in volle kennis van de juiste toestand, aanvaardden ze hun zending. Ze waren als een drenkeling, midden in de nacht de speelbal van de kokende wateren, die hem ieder ogenblik dreigden te stikken, die gevaar loopt door de beukende golven vernietigd te worden of verpletterd door de inslaande wrakstukken, doch die verbeterd doorvecht voor het behoud, omdat hij terecht hoopt op een reddende dageraad en een distributieve rechtvaardigheid.

Omtrent de oude archieven en hun klassemment valt geen verandering aan te stippen. De werkmethode van het eerste deel bleef behouden.

De 19e eeuwse archieven behandelden we als een levend geheel, waar jaarlijks in elke reeks één of meer bundels, pakken en registers worden bijgevoegd en van een doorlopende nummering geen spraak kan zijn. Daarom namen we de actuele indeling van de diensten over en volgden we het klassemment dat we regelmatig toepassen voor de moderne administratieve dokumenten, t.t.z. een nummering per onafhankelijke reeks, die bovenaan duidelijk op elk register of pak wordt aangegeven. Een klaarder aanduiding is ondenkbaar, alle archiefmateriaal wordt eenvoudig bijgeschoven en in de inventaris opgetekend, zonder het bestaande klassemment te moeten verwerken.